

T.C
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEKSTİL TASARIM ANASANAT DALI
TEKSTİL VE MODA TASARIMI SANAT DALI

**TÜRKİYE'DEKİ TEKSTİL SEKTÖRÜNDE
RUSYA ETKİSİ**

Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan:

Zeynep Gökçe YAŞAR

İSTANBUL, 2019

T.C
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEKSTİL TASARIM ANASANAT DALI
TEKSTİL VE MODA TASARIMI SANAT DALI

**TÜRKİYE'DEKİ TEKSTİL SEKTÖRÜNDE
RUSYA ETKİSİ**

Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan:

Zeynep Gökçe YAŞAR

Öğrenci No:

110783011

Danışman:

Dr. Öğr. Üyesi Saim Engin AKDOĞAN

İSTANBUL, 2019

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Türkiye’deki Tekstil Sektöründe Rusya Etkisi” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım. 18/06/2019

Zeynep Gökçe YAŞAR

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

18/06/2019

Enstitümüz *Tekstil Tasarım* Anasanat Dalı *Tekstil ve Moda Tasarımı* Programı yüksek lisans öğrencilerinden **110783011** numaralı **Zeynep Gökçe YAŞAR**'ın "*Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim – Öğretim Yönetmeliği*"nin ilgili maddesine göre hazırlayarak, Enstitümüze teslim ettiği "*Türkiye'deki Tekstil Sektöründe Rusya Etkisi*" konulu tezini, Yönetim Kurulumuzun 28/05/2019 tarih ve 2019/22 sayılı toplantısında seçilen ve Taksim Yerleşkesinde toplanan biz jüri üyeleri huzurunda, Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin 29. maddesinin 3. fıkrası gereğince (60) dakika süre ile aday tarafından savunulmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında ~~oyçokluğu/oybirliği~~ ile **Kabul/Red veya Düşeltme** kararı verilmiştir.

İşbu tutanak, 4 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü'ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Saim Engin AKDOĞAN
(Beykent Üniversitesi)

ÜYE
Prof. Dr. Hamdi ÜNAL
(Beykent Üniversitesi)

ÜYE
Dr. Öğr. Üyesi Sevinç ÇELİKAY
(Doğuş Üniversitesi)

Adı ve Soyadı :Zeynep Gökçe YAŞAR
Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi Saim Engin AKDOĞAN
Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans, 2019
Alanı : Tekstil ve Moda Tasarımı
Anahtar Kelimeler : Rusya, Türkiye, Tekstil, Kumaş, Kültürel Etkileşim, Dokuma

ÖZ

TÜRKİYE'DEKİ TEKSTİL SEKTÖRÜNDE RUSYA ETKİSİ

Türkiye’de tekstil sektörü üzerinde Rusya etkisinin araştırılması amaçlanan bu çalışmada; modanın dünya üzerinde nasıl geliştiği kronolojik olarak ele alınarak toplumsal süreçlerin oluşturduğu trendler, bu trendlerin Türkiye’ye yansımaları, Rusya üzerindeki etkileri ve Rus moda ve tekstilinin Türkiye üzerindeki etkileri açıklanmaya çalışılmıştır. Üç bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde moda ve tekstil sektörünün tarihsel gelişimi, bunun akabinde dünya çapında yaşanan pek çok ülkeyi etkileyen önemli toplumsal olaylar incelenmiştir. İkinci bölümde Türkiye özelinde moda ve tekstil sektörünün gelişimi ve alt sektörleri açıklanmıştır. Bunun yanında Türkiye’de moda sektörünün tarihsel gelişimi ele alınmıştır. Tezin üçüncü ve son aşamasını oluşturan bölümde Rusya’daki moda gelişimlerinin Türkiye üzerindeki etkileri araştırılmıştır. Rusya’nın tekstil sektöründeki gelişimi, Bolşevikler zamanında dünyaya damgasını vuran Rus moda akımları, Sovyet çöküşünden sonraki moda sektörü ve son olarak tüm bunların Türkiye üzerindeki etkileri incelenmiştir.

Name and Surname : Zeynep Gökçe YAŞAR
Supervisor : Dr. Lecturer Saim Engin AKDOĞAN
Degree and Date : Master, 2019
Major : Textile and Fashion Design
Key Words : Russia, Turkey, Textile, Fabric, Cultural interaction, Weaving

ABSTRACT

EFFECT OF RUSSIA IN TEXTILE INDUSTRY IN TURKEY

This Study aims at investigating Russian impact in Turkish fashion sector by discussing the chronological evolvement of fashion worldwide, social processes of the trends, the reflection of these trends in Turkey, the influence of the worldwide trends in Russia, and the impact of Russian fashion and textile industry in Turkish context. The study is comprised of 3 chapters, First chapter deals with the historical development process of the fashion and textile sector and historical social events that affects whole range of countries in the world subsequently. Second chapter explains the processes of fashion and its sub sectors within Turkish context and the historical background of Turkish fashion sector. The last and third chapter of the study further investigates the developments in Russia in terms of fashion sector, fashion trends that marks the world within Bolshevik period, the situation of fashion sector after the disintegration of the Soviet Union in detail and the overall Russian influence in Turkish fashion context.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖZ

ABSTRACT

İÇİNDEKİLER	i
RESİMLER LİSTESİ.....	iii
KISALTMALAR	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TEKSTİL VE MODA SEKTÖRÜNDE TOPLUMSAL VE KÜLTÜREL YAPI ETKİLERİ

1. DÜNYA'DA TEKSTİL VE MODA SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİ.....	4
2. TEKSTİL VE MODA'NIN GELİŞİMİNDE TOPLUMSAL VE KÜLTÜREL YAPILARIN ETKİSİ.....	7
3. SANAT AKIMLARININ TEKSTİL VE MODA'YA ETKİLERİ.....	16
3.1. Savaş Yıllarında Gelişen Sanat Akımlarının Tekstil ve Modaya Etkileri.....	17
3.2. Savaş Sonrasında Gelişen Sanat Akımlarının Tekstil ve Modaya Etkileri	24

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE TEKSTİL VE MODA SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİ

1. TÜRKİYE'DE TEKSTİL SEKTÖRÜNÜN TANIMLANMASI	34
2. TEKSTİL'DE ALT SEKTÖRLER.....	34
2.1. Pamuklu Sektörü	35
2.2. Yünlü Sektörü	36
2.3. Keten-Kendir-Jüt Sektörü	37
2.4. Suni-Sentetik Sektörü	37
2.5. Hazır Giyim ve Konfeksiyon Sektörü.....	38
3. TÜRKİYE'DE TEKSTİLİN TARİHSEL GELİŞİMİ	38
4. CUMHURİYET'İN İLANINDAN SONRA TÜRK TEKSTİL VE MODA SEKTÖRÜNDE GÖRÜNEN DEĞİŞİMLER.....	40
4.1. Türkiye'de Modanın Temelleri	42

4.1.1. Osmanlı Dönemi	43
4.1.2. Cumhuriyet Dönemi.....	47
4.1.3. Şapka ve Kıyafet İnkılabı.....	48
4.1.4. Yükselen Cumhuriyet Kadını.....	55

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RUSYA'DAKİ MODA GELİŞİMLERİNİN TÜRKİYE MODA SEKTÖRÜNE YANSIMALARI

1. RUSYA'NIN TEKSTİL SEKTÖRÜNDE VAR OLMA SÜRECİ	67
2. RUS MODASININ GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE EVRİMLEŞME SÜREÇLERİ.....	70
2.1. Perestroyka Dönemi Öncesi	74
2.2. Perestroyka Dönemi Sonrası	86
3. RUS MODASININ ÇAĞDAŞ TÜRK VE DÜNYA MODASI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	92
SONUÇ	98
KAYNAKÇA.....	102
ÖZGEÇMİŞ	113

RESİMLER LİSTESİ

	Sayfa No.
Resim 1. La Bella Epoque Dönemi İçin Hazırlanmış Bir Afiş Tasarımı	10
Resim 2. 1900'lerin Erkekleri ve Frak Modelleri	11
Resim 3. 1910 Vogue Kapağı “Motor Girl”.....	12
Resim 4. Sonia Delaunay'ın Geometrik Tasarımları	13
Resim 5. Şapka Modası	14
Resim 6. Whistler'in Mrs. Leyland Portresi.....	18
Resim 7. Salvador Dali ve Elsa Schiaparelli'nin Tasarladığı Istakoz Elbise	21
Resim 8. II. Dünya Savaşı Döneminde Çorap Giyimi	23
Resim 9. 1950'lerde Erkek Giyim Örnekleri	25
Resim 10. Yves Saint Laurent – Mondrian Tasarımları.....	26
Resim 11. Op-Art Giysi Tasarımı	27
Resim 12. Pop-Art Giysi Tasarımı	27
Resim 13. 1970'lerden Görünüm	28
Resim 14. 1970'ler Erkek Modası.....	29
Resim 15. 80'ler Kadın Modası	30
Resim 16. 80'ler Erkek Modası.....	30
Resim 17. 90'lar Kadın ve Erkek Modası	31
Resim 18. 2000'ler Kadın Modası	32
Resim 19. 2000'ler Kadın Modası	32
Resim 20. 2010'larda Kadın ve Erkek Modası	33
Resim 21. 11. Yüzyıldan Bu Yana Çizilmiş Batı Moda Tarihi Gelişimi	33
Resim 22. Osmanlı Aydınları	44
Resim 23. 19. Yüzyıl Osmanlı Kadınları	46
Resim 24. Fesli bir İstanbul Efendisi	49
Resim 25. Kalpaklı Osmanlı Tip	50
Resim 26. Cumhuriyet Dönemi Erkek Modası	54
Resim 27. Kıyafet, Şapka, Aksesuar Uyumu	54
Resim 28. 1920'lerde Cumhuriyet Kadını	55
Resim 29. İlk Türk ‘Dünya Güzellik Kraliçesi’ Keriman Halis Ece-1932	57

Resim 30. 1930'lar Türkiye.....	57
Resim 31. 1940'lar Türk Kadını.....	58
Resim 32. İstanbul 1940'lı Yıllar	59
Resim 33. 1950'ler Türk Kadın Modası.....	60
Resim 34. 1960'lı Yıllar Türk Kadın Giyimi	61
Resim 35. Türk Artist Filiz Akın, 1972.....	62
Resim 36. 1970'lerde Pantolon ve Kemer Modası.....	62
Resim 37. 1980'ler Türk Artisti Gülşen Bubikoğlu	64
Resim 38. 1990'lar Türk Starları.....	65
Resim 39. Günümüz Kadın Modası	66
Resim 40. Günümüz Modasından Bir Örnek	66
Resim 41. Çar Nikolay'ın Eşi Alexandra	72
Resim 42. İmparatorun Eşi Alexandra'nın Elmas ve İncilerle Kaplı Tacı.....	72
Resim 43. Rusya'da Sarafan Giyen Halk	73
Resim 44. 1905'te Rusya Devrimi Etkisinin Görüldüğü Vogue Kapak Fotoğrafı ...	75
Resim 45. Fransız “Gazettedu Bon Ton” Dergisinin Sayfalarından Moda Üzerindeki Rus Etkilerinden Örnekler.....	76
Resim 46. 1910 Yılında Sokak Modasında Kalpak Kullanımı	77
Resim 47. Kürkün Kullanıldığı Sokak Giyimi-1911.....	78
Resim 48. Paul Poiret'in Rus ve Japon Kültüründen Etkilenerek Yaptığı Tasarım- 1912.....	78
Resim 49. 1918-1924 Yılları Arasındaki Rus Baş Modası	80
Resim 50. Vogue Dergisi Kapağında Rus Esintileri-1918.....	81
Resim 51. Rus Tasarımcı L. Popova'nın Tasarımı-1924	82
Resim 52. Rus Tasarımcı V. Stepanova'nın Konstrüktivist Tasarımı-1924	82
Resim 53. 1950'lerde Rusya'da Kadın Modası.....	84
Resim 54. 1970'ler Rus Modası	85
Resim 55. 1990'lar Rusya'da Genç Nüfus Modası	89
Resim 56. 1990'lar Rusya	90
Resim 57. 2000'li Yıllarda Yeniden Moda Olan Ushanka Stili.....	91
Resim 58. Rus Tasarımcı Kalmanovich'in 2000'li Yıllarda Hazırladığı Bir Tasarım.....	91

Resim 59. Yeni Dönem Khokhloma Tasarımı	94
Resim 60. Pavlovsky Posad Eşarpları	94
Resim 61. Bora Aksu'nun Rusya'nın Büyük Düşesi Olga'dan İlham Alarak Yaptığı Tasarımlar-Mercedes Benz İstanbul Moda Haftası-2017	95
Resim 62. Türkiye'de Sokak Modasında Rusya Etkisi-2019.....	96
Resim 63. Türkiye'de Sokak Modasında Rusya Etkisi-2019.....	96
Resim 64. Türkiye'de Sokak Modasında Rusya Etkisi-2019.....	97
Resim 65. Türkiye'de Sokak Modasında Rusya Etkisi-2019.....	97

KISALTMALAR

a.g.e. : Adı Geçen Eser

SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

ss. : Sayfalar

vb. : Ve Benzeri

yy. : Yüzyıl

GİRİŞ

Tarihsel süreçler ve olaylar, insanlığın giyim tarzını etkilemiş; zaman zaman da insanların olaylara tepkilerini gösterebilmek adına giyim tarzlarını şekillendirmiştir. Toplum içerisinde yaşanan ekonomik sıkıntılar, kültürel olaylar, fikirlerin temsili, savaşlara tepkiler modayı etkileyen unsurlar olmuştur.

Teknolojinin ve modernleşmenin gelişmesine şahitlik eden 19. ve 20. Yüzyıl; dünya çapında insanlığı etkilemiş, ideolojik ve kültürel olarak toplumları şekillendirmiş, sanayileşmeyi hızlandırmış, insanların yaşam koşullarını, alışkanlıklarını ve beklentilerini değiştirmiştir. 20. Yüzyıl'da yaşanan Fransız Devrimi ile modanın belirli bir zümreye aidiyeti ortadan kalkmış, ilerleyen yıllarda sanayi devrimi ile kadınlar iş ve gündelik hayatta daha görünür hale gelmeye başlamış, icatların artmasıyla ve yaşanan savaşların da etkisiyle bir takım hak ve özgürlüğe kavuşmuştur. Saraylarda yaşanan bol malzemeli ve parçalı rahatsız kıyafetler; sanayi devrimi ile yerini rahat hareket edilebilen kumaşlara ve parçalara bırakmıştır. Zaman içerisinde de moda, aristokrat ve burjuva kesiminin elinden kurtulmuş halka mal olmayı başarmıştır.

Siyasi olaylar sebebiyle yaşanan olaylar, savaşlar modayı şekillendirmiş, dönemin kıtlığını ya da zenginliğini belgeleyen moda akımları oluşmuştur. Buna paralel olarak sosyal ve kültürel anlamda yaşanan değişimler de kıyafetler üzerinde etkili olmuş, kültürler arası biçim, renk, desen ayrıntıları etkileşim içerisine girmiştir.

Geçmişte ve günümüzde moda dünya ülkelerinin yaşadığı değişimlerin modaya yansımalarının yanı sıra, özellikle Rusya'da yaşanan devrimlerin dünya modası üzerindeki etkileri, Sovyetler yıkıldıktan sonra Rusya'da yaşanan moda ve tekstil gelişimi üzerine yaşanan süreçler yeni ve farklı bir çağın habercisi niteliğinde olmuştur. Bununla beraber Türkiye ile Sovyetler Birliği tarihinde kültürel ve kamusal alışverişler, Sovyet yıkımından sonra da Türkiye ile Rusya arasındaki etkileşimler önem taşımaktadır.

Projenin Amacı

Moda kendini sürekli yenileyen, değişimi ve gelişimi öncüleyen, toplumların yaşadığı her türlü olaydan etkilenen ve bu doğrultuda şekillenen bir yapıya sahiptir. Modanın değişken ve olaylarla etkileşimsel yapısının, geçmişte ve günümüzde ne gibi etkiler yarattığının ortaya konulması ve tarihsel süreç boyunca yolculuğunun bulguları önem taşımaktadır.

Bu çalışmada; tarih boyunca özellikle 18. Yüzyıl sonlarına doğru ortaya çıkan Fransız Devrimi'nden bu yana dünyayı sarsan olayların modaya etkileri tematik olarak araştırılması amaçlanmıştır. Bu amaçtan yola çıkarak 20. Yüzyıl'da dünyayı etkileyen 1905 yılı itibarıyla başlayan Rus Devrimi ve yüzyılın sonlarında yıkılan Sovyetler Birliği'nin dünya modası ve son bölümde Türk tekstil ve modası üzerindeki etkileri de incelenerek bu iki ülkenin birbirlerinden nasıl etkilendiği açıklanmaya çalışılacaktır.

Projenin Önemi

Tarih boyunca birçok değişimlerin yaşandığı Dünya'da modernleşme süreci başlamış, yaşanan değişikliklere paralel olarak, özellikle kadınlar sosyal ve kamusal hayatlarında daha görünür ve söz sahibi olmaya başlamıştır. Bu anlamda değişimi tetikleyen faktörler, modayı da kapsamış; toplumsal değişimi etkileyen olaylar ile toplumsal moda özellikle kadınlar üzerinde şekillenmeye başlamıştır.

Tarih boyunca hiç durmadan yeniyi arayan moda, toplumun modernlik seviyesini yansıtan bir olgu olmuştur. Tam da bu haliyle moda; bireyin bir gruba aidiyetini, toplumsal bir olaya muhalefetini ya da desteğini, beğenilme duygusunu vb. ortaya çıkartan bir araç olmuştur.

Çeşitli dönemlerde meydana gelen olayların moda üzerinde etkisi olduğu, ülkelerin kültürel etkileşim içerisinde bulunduğu; kıyafetlerin formunda, renk ve desenlerinde yapılan değişikliklerle kendini göstermiş olduğu görülmektedir. Dönemin toplumsal etkisi, kültürel etkileşimi zaman zaman kıyafetin tamamında zaman zaman da bir aksesuar detayında görülmektedir. Kıyafetlerin formlarında saptanması gelecekteki moda trendlerini oluşturabilmek, kültürel etkilerin moda

eğilimlerini etkilemesi doğrultusunda farkındalık yaratabilmek, yeni giyim formlarının oluşturulabilmesini sağlamak adına araştırılması gereken bir konu olarak görülmektedir.

Pek çok kaynakta Rusya ile Türkiye'nin birbirine sınır komşuluğu yapmış olmanın ötesinde, kültürel ve kamusal olarak birbirinden nasıl etkilendiği, tekstil ve moda üzerinde birbirleriyle etkileşimi üzerine ayrıntılı bilgilere yer verilmemiştir. Rus modasının tarihsel gelişimi üzerine de sınırlı sayıda Türkçe kaynak ve daha çok yabancı kaynak bulunması da bu çalışmanın gerekliliğini artırmıştır.

Proje Yöntemi

Araştırmada ilk olarak literatür taraması yapılmıştır. Literatür taraması aşamasından sonra kütüphaneler, enstitüler, araştırma kurumları, üniversiteler, kitap ve makaleler, internet kaynaklarından oluşan ikincil verilerin analizi yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEKSTİL VE MODA SEKTÖRÜNDE TOPLUMSAL VE KÜLTÜREL YAPI ETKİLERİ

1. DÜNYA'DA TEKSTİL VE MODA SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİ

İnsanın ilk varoluşundan bu yana dış hava etkenlerinden korunmak ve örtünmek ihtiyacı gereksinimi duyulmuştur. Tekstil de tam bu ihtiyaçtan ortaya çıkmıştır. Tekstil tasarım sözü ise daha günümüze yakın bir zamanda kullanılmaya başlanmıştır. Sanayi devrimi bu konuda tabi ki ön ayak olmuştur. Devrim sonrasında tekstil zanaatı ile uğraşanlar makine ile tanışmışlar ve tekstil tasarımın tarihini oluşturmaya başlamışlardır. O zamanlardan günümüze kadar gelen zamanlarda dokuma, örme, baskı ve giyim tasarımı makineden dijitalle geçmiş, teknolojik ilerlemeler ve sosyo-kültürel yapılar bu değişime öncü olmuştur.

Tekstil, dar anlamda dokuma ve dokumacılık olarak açıklansa da örme, keçeleştirme, elyaf, iplik dokuma, kumaş ve giysiye kadar giden bir süreci kapsamaktadır¹. Tekstil tasarım; bu anlamda uygulamalı bir sanatı ifade eder. Ayrıca tekstil tasarım; toplum ile sıkı ilişkiler içerisinde, teknolojik gelişmelerle de uyum içinde kendini geliştirir.

Yaklaşık 25 yıl önce, 18. Yüzyıllarda yaşanan makineleşme ile birlikte tekstil makinelerinde bir dizi geliştirici yenilik yapıldı. Bu yenilikler, kültürel ve ekonomik anlamda birçok değişimi de kapsayarak adı 'Endüstri Devrimi' olarak anılmıştır. İngiltere'de başlayan sanayi devrimi, zaman içerisinde tüm Avrupa'ya yayılarak, dünyayı etkisi altına almıştır. Batılı toplumların yaşamını kökten değiştiren ve bugün de süren devrim; tarımsal üretim biçimlerinin ve ulaşım araçlarının değişimine kadar yaşanan tüm makineleşmeyi kapsayan köklü dönüşümleri içermektedir². Tarım hayatından sanayi hayatına geçiş yapan toplumlarda insan-makine ilişkisi başlamış, sanayiciler, işçiler, iş adamlarının oluşturduğu yeni sınıflar oluşmuştur³.

¹ A. Ergür, *Tekstil Terimleri Sözlüğü*, Boğaziçi Yayınevi, İstanbul, 2002, s.265.

² S. Tanıllı, *Uygarlık Tarihi*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2016, s.117.

³ M. Sağocak, *Tasarım Tarihi Endüstri Tasarımında 250 Yıl*, Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayını, Bursa, 2003, s.1.

Sanayileşme, tüm bunların yanında yenedünya düzenini oluşturarak birçok sanat akımını da etkilemiş, tasarımın ve en önemlisi modanın önünü açmıştır.

“Moda” kelimesinin kökeni Latince “yapmak” manasında kullanılmaktadır. “Facito” kelimesine dayanmakta olan fashion kelimesinin anlamı da baştan çıkarmak, aldatmak, statüsünü belirlemek, toplumsal veya kişisel başkaldırı benzeri değişik değerleri, anlamları ve kavramları yüklenip bugünlere ulaşmıştır. Bir çağa damga vurmuş olan, belirli bir tarzdan daha hızlı değişen kültürel ve hayat tarzına ilişkin beğeniler bütünü moda olarak ifade edilebilmektedir. Anlamını daha kısa ele alırsak, moda kavramı ile anlaşılmakta olan kavram, kıyafetler ile bağlantılı ürünlerin kesimleri, biçimleri, renkleri ve malzemelerindeki her sezonda yerini yeni ve farklı biçimlere terk eden beğeni devreleri olarak algılanmaktadır⁴.

Yaşanan makineleşme ile yeni çıkan makinelerle karmaşık yapılara sahip birçok dokuma ve örme teknikleri gelişmiş ve çeşitlenmiştir. Böylece üretimi zor olan kumaşlar, yeni üretim teknikleriyle tekstil endüstrisinde yerini almaya başlamıştır. Endüstrideki tüm gelişmeler, giysilerde kullanılan kumaş ve aksesuarların üretiminin çeşitlendirmiş, moda ve renk ile ilgili yeni düşünceler kendini göstermiştir. Bu dönemde asimetrik çizgilere ve ince detaylara yer verilmiştir. Kadın ve erkek giyiminde yaygın olarak; saten, atlas ve brokar kumaş kullanılmıştır ve yine “apron” adı verilen önlük, çok ince işlemeli olup, giysileri süslemede kullanılmıştır. 1780’li yıllarda Fransa Kraliçesi Marie Antoniette, İspanyol modasından etkilenmiş ve caraco adı verilen, önü arkasından daha dolgun ve dantellerle süslenen bir tür ceket kullanmaya başlamıştır. Zamanla İngiliz modası da Fransız çizgilerini sadeleştirmiş ve küçük bir ceketle birlikte giyilen etekten oluşan İngiliz Robunu bulmuşlardır. İngiliz Robu, zıt renklerle beraber çoğu zaman beyaz dantellerle süslenmiştir. Erkekler ise süslü pelerinler ve yelekler giymeye başlamıştır. Gömleğin bir bölümüne kravatlar, büzgülü danteller eklenerek, boyunda katlı olarak bağlanmışlar ve pantolonlar daralarak diz boyuna kadar uzamışlardır. Erkeklerin en önemli aksesuarları ise peruk olmuştur. Yaşlı erkekler, uzun lüleli peruk takmıştır. 1789 Fransız Devrimi’nden sonra giyimler daha sadeleşmeye

⁴ S. Çeliksap, *Giyim ve Modanın Kısa Öyküsü*, Dergipark, 2015. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/357980>. (erişim tarihi: 19.02.2019).

başlamış, erkekler kısa ceket, uzun pantolon atkı ve bere kullanmaya başlarken; kadınlar, desteksiz uzun etekler giymeye başlamış, saçlarını da omuzlarına kadar bırakmışlar ve şapka giymeye başlamışlardır.

Toplum artık giyime daha fazla önem vermeye başladıkça, moda tasarımcılığı da beraberinde gelişme göstermiştir⁵. Yine devrimin öncüsü İngiltere’de ise olan gelişmeler, diğer ülkelere de tanıtılarak yeni pazarlar artırılması planlanarak 1851 yılında uluslararası “Great Exhibition” sergisi gerçekleştirilmiştir. Bu serginin yapıldığı yer olan “Crystal Palace”, endüstrileşmenin simgesi demir ve camın kullanımı ile prefabrike mimarinin önemli bir örneği kabul edilmektedir⁶. Bu gelişmelerle ülkelerin yaptığı sergiler, dönemin tasarım ve moda anlayışını belirlemiştir. Fakat yine de 19. Yüzyıl ortalarına kadar en üst düzeyde yeteneklerine rağmen terziler ve kumaş ustaları, saray çevresindeki hiyerarşide ressam ve heykeltıraşların gerisinde kalmaktan kurtulamamışlardır.

1825-1895 yılları arasında günümüz modern giyimin temellerini atan Charles Frederic Worth terzi ve kumaş ustalarının toplumsal statüsünü değiştirmeyi başarmış ve yeni düzenlemeler sonucunda terziler kendilerine ait atölyeler kurmuş, böylece ilk moda evleri ortaya çıkmıştır⁷.

Gerçekleşen sanayi devriminin tüm bunlara zemin hazırlamış olması, aristokrat takımına özel hazırlanan giysi modasının, dünya sokaklarında ırk, dil, din farketmeksizin kendini göstermesi ile sonuçlanmıştır. Artık giysi modası için statü farklılıkları kalkmış, yerini marka savaşlarına bırakmıştır.

⁵ Ş. Komşuoğlu, A. İmer, M. Seçkinöz, S. Alpaslan ve S. Etike, *Moda Resmi ve Giyim Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1986.

⁶ R. Houze, “The Design History Reader”, Lees-Maffei, G. ve Houze, R. (Eds.), *Design Reform, 1820-1910*, Berg, New York, 2010, ss.53-69.

⁷ Çeliksap, a.g.e., 2015.

2. TEKSTİL VE MODA’NIN GELİŞİMİNDE TOPLUMSAL VE KÜLTÜREL YAPILARIN ETKİSİ

Tekstil tasarımı ve tasarımın kendisinin olduğu hiçbir alanı tek başına düşünmemek gereklidir. Tasarımın kendisi, bulunduğu ortamın yaşam koşullarıyla beslenerek kendini geliştiren bir düzendir. Yaşadığı yerin coğrafi konumu, toplumun ekonomik ve sosyo-politik yapısı gelişmesinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Bunun yanında teknoloji, bilim, kültür ve sanat alanındaki gelişmeler de onun gideceği yönü etkilemiştir. Moda, tam da bu anlamda toplumların bir yansıması olarak kabul edilir.

Moda, her ne kadar TDK’da “Belli bir süre için etkin kalan toplumsal beğeniler, bireye karşı gösterilen aşırı düşkünlükler, değişiklik ihtiyaçları ya da süslenme özentisi ile toplumun hayatına giren geçici yenilikler” olarak tanımlansa da bundan daha ziyade yaşanan bir devrin beğenilerini, görüşlerini ve sosyo-kültürel değerlerini yansıtan bir kavramdır. Moda, toplum yapısı gereği, birey ve toplumun birlikte ilişki kurması ve toplumda hayat bulması bakımından sosyoloji biliminin önemli bir alanını oluşturmuştur⁸.

Dönem içerisinde gerçekleşen olayların yaratmış olduğu ekonomik sıkıntı, toplumsal modayı da belirlemiştir. İnsanlar; böyle durumlarda tepkilerini giyim tarzlarında yaptıkları değişikliklerle gösterebildiği gibi, kıtlık sonucunda da az kumaş gerektiren modelleri tercih de edebilmek durumunda kalmıştır. Savaş ve kıtlık dönemlerinde, az kumaş gerektiren giyimlerin tercih edilip etek boylarının kısılması; barış ve bolluk dönemlerinde ise gösterişli giysilerin tercih edilerek pahalı ve bol kumaş kullanımı da tesadüf olmasa gerekli. Toplum sarsan önemli olaylar ve kişiler modanın kendisini de tasarımcısını da etkilemiştir.

Moda’ya karşılıklı olarak toplumla etkileşim içerisinde olup değişimin sembolü olarak bakan Benthall ve Polhemus gibi birçok yazar için, sosyal vücudun formu fiziksel vücudun formu tarafından yansıtıldığı gibi bunun tersi de

⁸ M.S. Üşenmez, *Toplum ve Moda Etkileşimi*, Doktora Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi , Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992, ss.1-9.

mümkündür⁹. Fakat değişime açık olmayan geleneksel toplumlarda, modadan bahsetmek pek mümkün değildir. Bu tür toplumlarda herkes; yaşına, cinsiyetine ve işine uygun giyinmek durumundaydı. Yaşanan teknolojik ve sosyo-kültürel değişimler giyimi etkilememiştir. Moda; her zaman gelişmekte olan, değişime açık ve modernleşen toplumlarda söz konusu olmuş ve yaşanmıştır¹⁰.

Geleneksel toplum yapısı, her zaman örf ve adetleri ön planda tutarken; gelişen bütün ülkelerin cemiyetinde moda çoktan yerini almış, geleneksel olana karşı çıkarak yeni gelenekler türetmiş ve toplum yapısını köklü bir değişikliğe uğratmıştır¹¹. Böylece modern toplumlarda insanların yaşam tarzları ve giyimleri, sosyal statüsünü yansıtmaya başlamıştır. Moda; toplum içerisinde yer edinebilmek, statü sahibi bir kişi olabildiğini gösterebilmek için aracı konuma gelmiştir. Birey, tercihleri doğrultusunda giydiği kıyafetlerle kendinden bilgiler vermeye ve konumunu göstermeye başlamıştır¹².

İnsanların giyim ve süslenme isteğinin, moda haline gelmesi çok uzun zamanlar almış, toplumlar değiştikçe her toplumda yeni anlamlar yüklenerek bugünkü gücünü elde etmiştir. 18. Yüzyıl'da gerçekleşen sanayi devrimi ve Fransız ihtilaline kadar geçen zaman içerisinde modadan söz edemeyiz. O zamanlarda giyim, her zaman kişilerin yaşadığı iklim koşulları ve kişinin içinde bulunduğu yaşam koşullarına göre değişen yerel bir unsur olmakla beraber; Fransız ihtilaline kadar köylü, çiftçi, asiller arasında sert bir çizgi oluşturmuştur. Fransız ihtilali ile beraber alt tabaka kesimin ve köylülerin kentlere yerleşmesi ve kendi kültürlerini oluşturması, asillerin tamamen ortadan kalkmasına zemin oluşturmuştur. Bu olaylarla beraber sanayi devriminin de patlak vermesiyle kentlerde ortaya çıkan burjuvazi'ye özenip, onların giyimlerinin taklit eden alt sınıflar, üst tabaka ile kendilerini eşitleyen bir yaklaşım benimsemişlerdir. Bu gelişmelerle beraber moda,

⁹ M.A. Hann ve C. Ogle, *Moda Sürekli Bir Değişim Süreci*, Tekstil ve Makine Dergisi, 1989, ss.208-209.

¹⁰ S. Özalsan, *1970-1990 Yılları Arasında Sinemanın Toplumsal Ve Sosyolojik Açısından Moda Üzerindeki Etkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014, s.15, 26, 27, 35, 36.

¹¹ S. Yağlı, *Gündelik Hayatın Bir Alanı Olarak Moda Aracılığıyla Kültürün Yeniden İnşası*, İstanbul Arel Üniversitesi İletişim Fakültesi İletişim Çalışmaları Dergisi, 2013, s.312.

¹² F. Benli, *1960' lı Yıllardan Günümüze Kadar 18-40 Yaş Kadın Giyiminde Moda Değişkenliği ve Giysiyi Tamamlayan Aksesuarlar*, Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013, s.4.

üst sınıftan alt sınıflara doğru yayılan bir unsur olmuştur. Anlaşılacağı üzere moda artık 19. Yüzyılda sadece üst sınıflara ait bir tanım olmaktan çıkıp, alt sınıfların da taklit ile ulaşabildiği ve artık ihtiyaç halinden çıkıp tüketim nesnesi halini almış ve 20. Yüzyıl’da ise toplumun her kesimine ulaşmıştır¹³.

“Moda kavramı ile genel anlamda moda biçiminde nitelendirilmesi gerekli olan bazı tavırlar ile yaklaşımlarının, gerçekte Fransız İhtilali’nin sonrasında başlamış olduğu görülmektedir. Fransız İhtilalinin gerçekleşmesine kadar asiller sınıfı ile çiftçiler ve köylüler sınıfının arasında çok açık bir şekilde ve çok keskin bir biçimde ayrımcılık bulunmaktaydı. İhtilal sonrasında asiller sınıfı tam olarak bertaraf olmamıştır, ancak kırsal kesimden şehre gelenmiş olan köylü ve çiftçi sınıfı diğer bir deyişle fakir tabaka olarak görülen kesim artık şehirde kendine has kültürlerini oluşturmaya başlamıştır. Böylelikle daha önce asiller sınıfının sahip olduğu kültür miraslarına da ortak olmuşlardır. Tam da bu noktada yeni bir burjuvazi sınıfı da ortaya çıkmıştır ve bu gelişmelerde Sanayi Devrimi’nin yaşanmasına yol açmıştır. Bu noktadan sonra da alt sınıflarda, üst sınıflara karşı bir özentî ve onları taklit etmelerinden ve üst sınıfa ulaşma gayretlerinden kaynaklanmış bir yaklaşımı ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda, genel anlamda “giyim kuşamda moda” olarak ifade edilmiştir¹⁴.

19. Yüzyıldan sonra “moda geçmişe bir başkaldırı olarak dönemine karşı direniş ve demokratikleşme çabalarına ayak uydurmuştur. Kadınların artık bedenleri ve giysileri arasındaki ilişkinin yeniden tanımlanması ihtiyaç haline gelmiş ve o dönemde Paul Poiret tüm yaratıcılığını da kullanarak yüzyılın moda akımını ‘Bella Epoque’ dönemini başlatmıştır¹⁵. 1895 – 1914 yılları arasında yaşanan ‘Bella Epoque’ adlı dönemin en dikkat çeken özelliği kumaş ve tasarımlarda görsel zevk deneyiminin en üst noktada kendisini göstermesi, yaratıcılığı işin içine sokmuştur. (Bkz. S.10 Resim 1)Geçmişî tamamıyla silmeden, geleneklerin sorgulandığı yeni bir yaşam sitili oluşturan ve bireysel anlamda kimlik arayışları da bu dönemin

¹³ N. Onur, *Moda Bulaşıcıdır* (1. Basım), Epsilon Yayınları, İstanbul, 2004, s.42; Ç. Taştepe, *Moda Fotoğraflarındaki Giysi İmgelerinin Tüketiciler Tarafından Algılanmasına Yönelik Göstergebilimsel Bir Araştırma*, Yüksek Lisans, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2014, ss.12-13.

¹⁴ T. Gürsoy, *Giyim Kültürü ve Moda*, Umar İletişim Hizmetleri, İstanbul, 2010, s.14.

¹⁵ De. E. Waresquiel, *İsyankar Yüzyıl*, Çeviren: İ. Yerguz, Sel Yayıncılık, İstanbul, 1999, s.83.

ürünleridir¹⁶.(Bkz. S.11 Resim2). Tasarımcı Paul Poiret'in tasarlamış olduğu bol kalıplı tunik elbiselerin ortaya çıkmasıyla, kadınlar için hazır giyim sektörü ortaya çıkmıştır. Basitleştirilmiş modellerin örnekleri, birçok vücut türüne uymuş ve hazır giyim olarak üretilmiştir¹⁷.

Resim 1.La Bella Epoque Dönemi İçin Hazırlanmış Bir Afiş Tasarımı

Kaynak: <http://www.kadinmag.net/aristokratlarin-gosterisli-hayati-la-bella-epoque.html>

¹⁶ M. İmre, *Tarihsel Gelişim İçerisinde Moda, Ayakkabı Ve İnsan İlişkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011, s.20.

¹⁷ C. Foglar, *Etik Moda Tasarımı: Bir Trend Mi, Bir Gelecek Hareketi Mi?*, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011, s.16.

Resim 2. 1900'lerin Erkekleri ve Frak Modelleri

Kaynak: https://i1.wp.com/www.gogmsite.net/_Media/1907-king-george-v-at-ascot-2.jpeg.

20. Yüzyıl'da endüstrinin hızlı gelişimi, özgürleşme çabalarını da beraberinde getirmiştir. Moda, artık daha demokratik bir ortama girmiş ve tüm sınıfların ortak kullanımına açık bir konuma girmiştir. Toplumların çağdaşlaşmasıyla, geçmişten gelen gelenekleri de kendi içerisinde özgürleştiren modaya tüm bireyler ayak uydurabilmiştir. Toplum bireyleri ahlaka bağımlılık dışında, modaya da bağımlı bir davranışla giyim tarzını vicdandan ayrı olarak konumlayan bir bakış açısı geliştirmiştir¹⁸.

20. Yüzyıl moda tarihinde önemli kırılmalar da olmuştur. I. Dünya Savaşı başladığı zamanlarda erkek nüfusundaki azalmayla beraber kadınlar, artık daha yoğun şekilde evlerinden çıkmaya başlamıştır. Fabrikalarda, demir yollarında, hastanelerde aktif şekilde görev almaya başlamalarıyla dışarıda daha sık görünür olmuşlardır. Böylece kıyafetlerini rahatlatmaya başlamış, korseler çıkartılmış, saçlar kısalmış, giysilerdeki romantik ve kadınsı kıvrımlar atılarak, etek boyları da

¹⁸ Yağlı, a.g.e., s. 312.

kısalmıştır. Kadın giyiminde androjen¹⁹ bir tarz hâkimiyetini sürdürmüştür. Yine kadın giyiminde ceket ve etek bu dönemde yaygınlaşmaya başlamıştır²⁰.

Moda alanında yaşanan bu önemli değişikliklerle beraber, artık kadınlarda ayak bilekleri görünmeye, etek boyları diz üstüne çıkmaya başlamış ve pantolondan söz edilmeye başlanmıştır. Bu güzellik çağında, aktivite yapmak pek düşünülmeyecek bir durumda iken spor giyim, ivme kazanmaya başlamıştır. Hatta 1910 yılında Vogue dergisi “Motor Girl” kapağıyla çıkmış, birçok aktivitenin popülerliğini tartışmıştır (Resim 3). Araba kullanmak artık o kadar günlük yaşamın bir parçası haline geldi ki, polo ya da yarışlara kırk mil gidip gelmek artık işten bile değil. Ancak seyahatin keyfini çıkarıp rahat etmek için uygun bir giysi ve başlık hazırlamak gerekiyor”²¹.

Resim 3. 1910 Vogue Kapağı “Motor Girl”

Kaynak: <https://condenaststore.com/featured/2-a-vintage-vogue-magazine-cover-of-a-woman-stuart-travis.html>.

¹⁹ Maskülen tarzda ağır basan feminen detaylar iken androjen tarzda dikkat çeken erkeksi görünümdür. Kısacık kesilmiş saçlar, ceket ve pantolonlar tarzın önemli parçaları arasında yer alır.

²⁰ H. Pektaş, *Moda ve Küreselleşme*, 2008. <https://www.yumpu.com/tr/document/read/8890610/moda-ve-kuresellesme-yrd-doc-dr-hafize-pektas-selcuk->. (erişim tarihi: 07.03.2019).

²¹ L. Watson, *Modaya Yön Verenler*, İMA–Güncel Yayıncılık, İstanbul, 2007, s.28.

Savaş yıllarında, kadınların sosyal hayata girmesi ve erkek gücü gerektiren işler de dâhil her türlü işi üstlenmeye başlaması, onların hareket kabiliyetini artıran giysileri zorunlu kılmaya başlamıştır. Bütün bunlar kadın kıyafetlerinde, sınırsız özgürlükle rahatlamayı beraberinde getirmiştir.

1920’li yıllarda Rus asıllı Sonia Delaunay, Paris’teki atölyesinde geometrik desenler ve sert renkler kullandığı kumaşlarla elbiseler tasarlamaya başlamıştır(Resim 4). Kadınlar, bu dönemde dişiliklerinden ödün vermemiş; aksine dişiliklerinin daha ön planda olduğu giysiler giymişler, dekolteler arkada çok derin planda kalarak, fazladan kumaş parçalarıyla sonlandırmışlar ve başlarına iyice oturan şapkalarını çiçekler, rozet veya fiyonklarla süslemişlerdir (**Bkz.** S.14 Resim 5). Aynı dönemlerde, Mısır Firavunu Tutankhamon’un mezarının bulunması da moda dünyasını etkilemiş, kıyafetlerde antik Mısır dönemini yansıtan tasarımlar görülmeye başlanmıştır²².

Resim 4. Sonia Delaunay’ın Geometrik Tasarımları

Kaynak: <https://tr.pinterest.com/pin/563018689407736/>

²² N. Onur, *Moda bulaşıcıdır* (1. Basım), Epsilon Yayınları, İstanbul, 2004, s.53.

Resim 5.Şapka Modası

Kaynak: <https://tr.pinterest.com/pin/258323728600399528/>

Rahatça hareket etme zorunluluğu basit ve modern tasarımlara zemin hazırlamış ve kolayca omuzda askılı, herkesin bedenine uygun şekilde düz hatlara sahip modeller hazırlanmaya başlanmıştır. Kadınların geçmiş zamandan bu yana keskin çizgilerle belirlenen kıyafetleri, zaman çizelgesine bölünmüştür²³.

30'lu yıllar ise kadınların erkeksi ve sportif çizgisinden çıkıp zarif, feminen ve keskin çizgilerin yerini daha yumuşak bir çizgiye bıraktığı dönemlerdir. Bu döneme damgasını vuran en büyük etken sinemadır. Bir önceki 10 yılın aksine, vücuda daha oturan uzun elbiseler giyilmeye başlanmış ve dönemin sinema oyuncularını moda öncüleri olarak görülmeye başlanmıştır.

Dayı, bu dönemle ilgili açıklamasını şöyle yapmıştır: “1930’lar moda tarihi içerisinde “Elegant Femininity” yani zarif dişilik yılları şeklinde ifade edilmektedir.

²³ Watson, a.g.e., s. 41-45.

Kadın silüetinin hatları daha belirginleşmeye başlamış ve tasarımlar yapılırken kadınların daha ince gösterilmesine yönelik çalışmalar yapılmıştır. Eteklerin boyları dizlerin aşağısına inerken, elbiselerin bel kısımları doğal olduğu yerlerinde kullanıldığı görülmektedir. Modellerin bazılarında ise yüksek bel illüzyonu ile kadınların bacaklarının olduğundan daha da uzun gösterilmesine çaba sarf edilmiştir. Kadınların korseleri bırakarak kendilerini daha ince olarak gösterecek elastik kumaşlar kullanılarak hazırlanan iç çamaşırları kullanmaya başlamışlardır”²⁴.

Dünyayı sarsan II. Dünya Savaşı döneminde ise moda bir sınıfa ait olmaktan çıkmış daha rasyonel bir hal almıştır. Bu dönem kadınları, tek tip kıyafetler giyinmeye başlamış, tasarımcıların yaratıcılıkları da değişen ekonomik ve sosyal yaşama göre etkilenmiştir. Üniforma giymek bu dönemde moda haline gelmiştir²⁵. Sivil kıyafetler için malzemeler kısıtlanmaya başlanmış ve birçok şey gibi giysiler de karneyle alınmaya başlanmıştır. “Modanın tekrar yükselişi Christian Dior’un 1947 yılında gerçekleştirdiği defile ile moda dünyasına yeni bir akımı getirmiştir”²⁶.

Stegemeyer tarafından yeni Dior akımı şöyle açıklanmıştır: Düşük omuzları, ince bel yapıları, ayak bileklerine değin uzanan bol kesimli etekler, yüksek topuklu ayakkabılar ile yana eğik küçük şapkaları bu modadaki hakim özellikler olmuştur. Bu bağlamda Dior bu stili kullanarak hem zarif hem de kadınca bir silüeti yansıtmaktadır. Söz konusu yıllardaki ünlü modacıların bazıları Molyneux, Schiaparelli, Lee Miller ile Dior olarak öne çıkmaktadırlar. Eric, Berard, Nobili gibi karakterlerin sanatsal çizgileri ile artistik moda desenlerini sunmuş oldukları görülmektedir. Modanın üzerinde film yıldızlarının etkileri süregelmektedir. Bunların en önemlileri arasında Katherine Hepburn, İngrid Bergman, Humphrey Bogart gibi yıldızların sanatsal sinema yapıtları ile moda dünyasının üzerinde son derece güçlü etkiler oluşturmuş oldukları açıkça görülebilmektedir”²⁷.

Savaştan dolayı Avrupa’dan kaçan sanatçılar, tasarımcılar daha çok Amerika’da yaşamaya başlamışlar ve orada kendi sanat ve zanaatlarını da

²⁴ H. Dayı, *1990 Sonrası Türk Moda Fotoğrafında Genel Eğilimler*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, 2006, s.29.

²⁵ İmre, a.g.e., s.26.

²⁶ İmre, a.g.e., s.26.

²⁷ A. Stegemeyer, *Who’s Who In The Fashion*, Fairchild Publ, Amerika, 2004, s.58.

geliştirmeye devam etmişlerdir. Bunların etkisiyle, savaş sonrası dönemde “Amerikan varlığı ve ağırlığı Avrupa’nın her bölgesinde kendisini hissettirmiştir. Hem Paris hem de Milano haute-couture dünyası içerisinde başı çektikleri yeniden kanıtlıyorlardı, fakat 1950’li yıllar ile beraber gençlerin aralarında hızla bir Amerikan giyim tarzının benimsenmeye başladığı görülmektedir. Gençlerin saçlarını Amerikan tıraslı yaptırmaları, tenis ayakkabılarını kullanmaları, süveter ve bol pantolonları giymeleri oldukça yaygın hale gelmeye başlamıştır. Thunderbird’lerde veya Chavrolet’lerde lastik gıcırdatmaları ve Camel sigarasını içmekten yana seçim yapmışlardır ”²⁸.

Sanayi devriminden bu yana modayı etkileyen birçok faktör modaile ilişkisi içerisinde olmuştur. Sinema, sanat akımları, yaşanan toplumsal olaylar toplumun sosyo-politik-kültürel ortamı yanında sanat ve moda hayatında da etkili olmuştur. Plastik sanatlar akımı ve akabinde gelişen müzik akımları ve yine beraberinde ortaya çıkan alt kültür kimlikleri moda da yeni yaklaşımlar oluşturmuştur.

3. SANAT AKIMLARININ TEKSTİL VE MODA’YA ETKİLERİ

Moda kavramının oksijen kaynağı yeniliktir ve yenilik için gerekli olan şey insana özgü olan yaratıcılıktır. Moda olgusu her defasında farklı kitlelere ulaşarak toplum tarafından benimsenmesi ile yaşamaktadır. Yaratıcılığın temelinde, geride kalanları incelemek, onlara ait araştırma ile bilgi birikimine sahip olmak ve sonucunda bir stil oluşturmak içgüdüğü yatmaktadır. Bu sebeple, yenilikler arandığında geçmiş ve gelecek arasında köprü kurma vazifesi üstlenebilir yaratıcılık. Bu yaklaşımlar sadece moda için değil sanat için de geçerli olmuştur. Kendine özgü kimliklerini kazanan stilistler, moda ve giyim dünyasına her zaman biçimsel yenilikleri ve renkleri ile yön vermiştir.

Modanın tanımlanmaya başlanması her ne kadar 18. Yüzyıllara dayanıyor olsa da endüstriyel üretim başarısı ile sosyal sınıflara ulaşması ve buralarda kabul görmesini sağlayan bilinçli dönemi, 20. Yüzyıl olmuştur. Sanatsal estetiğin bilinçli

²⁸ N. Yapp, *Fotoğraflarla 20. yy. Sosyal Tarihi*, Sayı: 10. Literatür Yayınları, Almanya, 2005, s.209.

sahiplenicileri ve uygulayıcıları olan birçok modern, postmodern sanat akımı ve bu akımların öncüsü sanatçılar ve tasarımcılar; moda tasarımının gelişmesinde büyük rol oynamışlardır. Bunlara örnek olarak Henri Matisse, Roul Duffey ile Paul Poiret, Roy Lichtenstein ile Gianni Versace, Tony Grag ile Karl Lagerfeld gibi birçok sanatçı ve modacının birbirlerinden etkilenecek yaptıkları çalışmaları gösterebiliriz. Yine o dönemde Gustav Klimt, giysi tasarımcısı eşi Emilie Flöge ile beraber birçok ortak çalışmalar yapmıştır. Moda tasarımcıları, eskiden beri sanata yakın durmuşlar, özellikle heykel ve resim alanından beslenmişlerdir. Sanatçılar da pek tabiki modayla ilgilenmiş ve hatta bizzat bazı dönemlerde içinde de bulunmuşlardır. Cezanne ve Monet gibi usta sanatçılar, moda dergileri için çizimler yapmışlardır. Portre çalışan ressam, müşterilerinin isteklerine göre onları kendi giyim ve kuşamları içinde resmetmişlerdir. 1873 yılında Whistler'in yaptığı Mrs. Leyland portresi buna örnek gösterilebilir²⁹ (Bkz. S.18 Resim 6).

3.1. Savaş Yıllarında Gelişen Sanat Akımlarının Tekstil ve Modaya Etkileri

I. Dünya Savaşı Avrupa'da büyük oranda erkek nüfusunun azalmasına sebep olmuş; siyasal, ekonomik ve sosyal yönden birçok değişimler meydana gelmiştir. Kadınların cepheye giden erkeklerin görevlerini üstlenmeleri, rahat giysilere ihtiyaç duymasına sebep olmuştur. Askerlerin giydiği "British Warm" adlı paltolar, artık kadınlar tarafından da tercih edilmiştir³⁰. Kadınların bu dönemde kendilerine ve hayata karşı bakış açıları değişmiş, daha çok sosyal ve iş hayatının içinde görünür olmuşlardır. Amerika'da caz müziğinin popüler hale gelmesiyle, Charleston ve Tango dans etkinliklerine uygun kıyafetler tasarlanmış; "Nouveau Riche" sınıfının yeni toplumda daha fazla görünür olması da geleneksel şıklığın yanında, öncü fikirlerin

²⁹ L. James ve D. L. H. Amy, *Costume and Fashion: A Concise History*, Thames & Hudson, Londra, 2012, s.13.

³⁰ A. Orsborne, *Moda Geçmişten Günümüze Giyim Kuşam ve Stil Rehberi*, Çeviren: Duygu Özen. Kaktüs Yayınları, İstanbul, 2013, s.238.

moda da temsiliyet hızını artırarak dönüşümünü sağlamıştır. Kadın görüntüsü, artık bu dönemde dans ile şekillenmiş ve etek boyları kısaltmaya başlamıştır³¹.

Resim 6. Whistler'in Mrs. Leyland Portresi

Kaynak:<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/347426>

20. Yüzyılın ilk yarısında patlayan bir sanat akımı Konstrüktivizm; endüstriyel açıdan geri kalmış durumda olan Rusya'nın, 1917 Rus Devrimi sonrası ilerici atılımlarının bir uzantısı olarak karşımıza çıkmıştır. Sanatçılar; bu dönemde soyut estetik hareketler yerine, toplumsal gereksinmelere odaklanma ihtiyacı hissetmişlerdir.

Konstrüktivist sanatçılar, yeni kurulan okullarda öğrenci yetiştirmişler ve iç mimarlık uygulamaları, tiyatro dekorları ve üniforma tasarımı yapmışlardır³². Bu dönemde, tekstil tasarımında geometrik kumaşlar ile hem devrimin hedefleri yansıtılmış hem de modern ve fonksiyonel tasarım fikrine eğilmişlerdir. 1920'lere

³¹ R. Koga, 20th Century-First Half, Akiko F. (Eds.), Taschen, Köln, 2002, s.333.

³² A. Antmen, 20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2008, ss.104-105.

damgasını vuran, kadınlara ilham olmuş bir diğer tasarımcı Fransız Coco Chanel ise İngiliz erkek giyiminden etkilenmiş, gelenek ve detaycılıktan uzak; basit, kolay giyilen, rahat tasarımları ile ön plana çıkmıştır³³. Channel, örme ile tasarımlarını yapmayı tercih etmiş ve o güne kadar iç çamaşırlarında kullanılan bu yönteme tasarımlarıyla farklı bir bakış açısı kazandırmıştır. Örgü paltolar, takımlar hareketli modern kadınlar için vazgeçilmez bir hale gelmiştir. 20. Yüzyıl ilk moda akımlarının arasında avangart boyama stillerinden türevlenmiş Kübizm, Rus yapısalcılığı ve İtalyan fütürizminin çeşitli uygulamalarını içeren Art Deco sanat akımının geometrik çizgilerini görebilmek mümkündür.

20. Yüzyılın diğer önemli sanat akımlarından olan Fütürizm akımı; evrenin dinamizmine işaret eden ve kendi içinde anarşist öğeler barındıran geleceğin tasarlanmasına yönelik çabalar vermiştir. Gelecekte olabilecek değişim, gelişme ve buluşlar, modacıların bakış açılarını ve yaratıcılıklarını da etkilemiştir. Dünya dışı yaşamla ilgili merakın artması fantastik hayallerin de artmasına sebep olmuştur. Fütüristik kıyafetlerin birçoğunda bu fantastik izleri bulabilmek mümkündür. Kıyafet tasarımlarında metalik renkler kullanımı ve pırıltılı aksesuarlar kullanımı fazlasıyla görülür. Dönemin ünlü Fütürist İtalyan ressamı Tullio Crali'nin, 1932 yılında “dört elbise” adlı yapıtı ile Sonia Delaunay'ın 1918 tarihli “Kleopatra İçin Kostüm” çalışmasına esin kaynağı olmuştur.

Daha ileri tarihlerde televizyon ve filmlerin, günün fütüristik tasarımlarını belirlemede etkili olduğu görülür. Startrek filmi ve daha bunun gibi birçok film, personel ve uzaylı filmleriyle fütüristik modayı etkilemiştir. “Erkek takım elbiselerinin sıkıcılığını terk etmek isteği ile asimetrik bir şekilde tasarımı yapılmış olan giysilerde farklı farklı renkler kullanmaya başlanmış ve o güne kadar hiç alışılmamış olan yeni kıyafet önerilerini ortaya koymuşlardır ”³⁴.

Mimar Walter Gropius tarafından 1919 yılında Almanya’da kurulan Bauhaus Okulu, “Arts and Crafts” hareketinin sanat ve zanaat birlikteliğine makineyi de katarak üretimlerini veren ilk okul olmuştur. Okul; tam anlamıyla 20. Yüzyılın

³³ C. McDermott, *Contemporary Design: Date 1900-Today*, Design Museum, Carlton Books, Londra, 2008, s.8.

³⁴ Ş. Özudoğru, *Modern Sanat Akımları ve Moda*, İdil Dergisi, 2013, s. 236.

değişen plastik dilini Wassily Kandinsky, Paul Klee, Johannes Itten gibi sanatçılar ve mimarlarla “biçim işlevi izler” ilkesi ile tasarımlarına aktarmışlardır. Bauhaus okulu; kuruluşundan kapanışına kadar geçen sürede, dokuma atölyesi ve tekstil tasarımda önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bauhaus’da soyut sanatın şekil ve renklerinin, dekoratif öge olarak tekstilde kullanılması; bugünkü modern tekstil tasarımı sürecini, yani sanatla teknolojiyi birlikte ele alan anlayışın gelişmesine sebebiyet vermiştir³⁵.

II. Dünya savaşının başlangıç yıllarından hemen önce, Nazi baskıları sebebiyle kapanmak zorunda kalan Bauhaus Okulu; tasarım mesleği ve tasarımcının modern endüstri dönemindeki rolü için çok önemli rol üstlenmiştir. Itten’in teorileri ile ana renklerin birleşmesi; kare, üçgen ve dikdörtgen biçimlerde oluşturulan halı ve goblenlerin tasarlanmasına sebep olmuştur. Yine aynı şekilde Klee’nin tasarım ilkeleri; Stölz’ün renk, ritim ve geometrik biçimleri dinamik şekillerde katmanlı ve çizgili dokuma teknikleri de tekstil tasarımda görünür olmuştur. Bauhaus, el sanatları ve endüstriyel tasarım anlayışının gelişmesinde büyük rol oynamıştır³⁶.

Sanat ve moda dünyasının arasında geçmişten bugüne kurulan yakınlaşmaları dikkate alırsak, 1930’larda sürrealist yaklaşımlar ile rüyalara, geçmiş dönemlerin hatırlatmalarına, çocukluk çağındaki hayallere, uyuklama durumuna ve bilinç kaybına yönelmekte olan tasarımları ile en çok dikkat çeken Elsa Schiaparelli ile Salvador Dali’nin buluşmaları olmuştur. İki sanatçı, beraber kumaş deseni çalışmaları yapmışlar ve Dali; Elsa için çeşitli aksesuarlar tasarlamışlardır. 1936 yılında Schiaparelli’nin ceplerinde çekmece kulplarını andıran düğmelerin olduğu “çekmece- elbise” tasarımı; Dali’nin 1935’te gerçekleştirdiği “yanan zürafa” yapıtındaki mobilya-kadın kavramına yeni bir yorum yapmak için hazırlanmıştır³⁷.

Schiaparelli’nin X-ray olarak bilinen kazak tasarımları, iç çamaşırlarını gösteren transparan ve sentetik kumaşlarla yapılmış ve herkeste bir şok etkisi yaratmıştır. Bu tasarımlarla erkek - kadın kimliği sorgulanmaya başlanmış ve kıyafetler örtünme işlevinden arındırılmıştır. Sürrealistler, insan bedenini hali hazırda

³⁵ İ. Akbostancı, *20. ve 21. Yüzyıllarda Tekstil Baskı Tasarımı ve Üretiminin Değişen Tanımı*, Sanat Tasarım Dergisi, 2014, s. 31-41.

³⁶ L. Jackson, *Twentieth-Century Pattern Design*, Princeton Architectural Press, Newyork, 2002, s. 46.

³⁷ V. D. Givry, *Sanatın Yakın Dostu Moda*, P Sanat Kültür Antika, İstanbul, 1998-1999, s.16-20.

bir kıyafetmiş gibi düşünmesiyle, cansız mankene yaptıklarını insan bedenine uygulamaya başlamışlardır³⁸. Moda, bu dönemde o kadar özgürleşmiş ki Sürrealist sanatçılar, her şeyden beslenip tasarımlarını oluşturmaya başlamıştır. Deniz ve deniz canlıları ve onların gizemli dünyası sanatçılara esin kaynağı olmuştur³⁹. Salvador Dali ile Elsa Schiaparelli tarafından ortaya çıkarılmış olan “İstakoz Elbise” tasarımı bu dönemin önemli örneklerindendir (Resim 7). Elbise üzerinde, ilk defa bir canlının resmedilmiş olması insanlarda şok etkisi uyandırmıştır. Bütün bunlar Sürrealizm ve modanın birbirlerinden fazlasıyla beslenmiş olduğunu, cansız mankenleri ve insan bedenini sanat ortamına çevirdiklerini göstermektedir. Bütün sınırsızlıklarıyla Sürrealistler; kıyafetlerin, aksesuarların ve modanın tasarımlarının yapılmasında çok farklı ve bir o kadar da yeni yolları açmışlardır.

Resim 7. Salvador Dali ve Elsa Schiaparelli'nin Tasarladığı Istakoz Elbise

Kaynak: <http://www.larevistaactual.com/los-estampados-langosta-estan-moda/>

³⁸ Özudoğru, a.g.e., s. 225-226.

³⁹ R. Martin, *Fashion and Surrealism*, Thames and Hudson, Londra, 1989.

1939 yılında başlayan II. Dünya Savaşı ile beraber birçok ülkede ham maddelerin kullanımı kısıtlanmış ve birçok fabrika, askeri malzeme üretimi yapmak zorunda kalmıştır. Fakat savaş ile modada yeni süreçler başlatmış, ilerleyen tarihlerde zamanın çizgi ve renklerine uyarak, dişiliği ön plana çıkaran moda akışının içine girmiştir.

Dönemin büyük sıkıntısı olan doğal ham maddenin bulunamaması yaratıcılığı artırmış, sentetik lifler ve naylon gibi yeni buluşları ön plana çıkarmıştır. Naylon, iç giyimden paraşüte kadar çok amaçlı bir tekstil malzemesi olarak karşımıza çıkmıştır⁴⁰, fakat çorap ve iç giyim üretiminin temel malzemesi haline gelmiştir⁴¹. Savaş yıllarında kadınlar; üniforma giymek, tutumlu davranıp artık örgü, kumaş ve çarşaflardan yeniden giysiler üretmek durumunda kalmışlardır. İpek çorap alamayan kadınlar, çıplak bacaklarının arkasına çizgi çekerek ipek çorap görüntüsü vermeye çalışmıştır. (Bkz. S.23, Resim 8). 1940 yılında Paris'in işgal edilmesi ile Fransız modasının ayrıntılı yaklaşımları gözden düşmüş, özellikle Amerika'da işlevselliğin ön planda olduğu yeni modeller tasarlanmıştır⁴².

⁴⁰ S. Clarke, *Textile Design*, Laurence King Publishing, Londra, 2011, ss. 19-20.

⁴¹ E. Dölen, *Tekstil Tarihi*, Marmara Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1992, s.182.

⁴² Orsborne, a.g.e., s. 305-308.

Resim 8. II. Dünya Savaşı Döneminde Çorap Giyimi

Kaynak:<https://www.vintag.es/2015/07/with-nylon-stockings-scarce-women.html>

Savaşın bitiminde ise ortaya çıkan travmalarla baş etmek durumunda kalan insanlar, artık daha umut veren renk ve desen anlayışına yönelmişlerdir⁴³. Bu dönemlerde İngiltere’de “Council of Industrial Design”ın kurulması ve “Royal Collage of Art”ın etkisi ile çağdaş tasarım ortaya çıkmış, ilerleyen yıllarda tasarım, kavram ve meslek olarak tekrar sektördeki gücünü kazanmaya başlamıştır⁴⁴. Günümüze uzanan çağdaş tasarım kavramı ve çağdaş yaşam; kadınların iş hayatında ve hatta yeni oluşan birçok alanda iş bulabilmesini sağlamış, ekonomik hayattaki rolünü belirlemiştir.

⁴³ Jackson, a.g.e., s. 95.

⁴⁴ F. MacCarthy, *British Design since 1880 A Visual History*, Lund Humphries, Londra, 1982, s. 123.

3.2. Savaş Sonrasında Gelişen Sanat Akımlarının Tekstil ve Modaya Etkileri

Savaşın yarattığı travmadan kurtulmak isteyen insanlar, o dönemlerde yenidünyanın imgelerini bedenine taşımış, moral kazanma arzusu içinde zerafet ve ihtişam içinde yaşamışlardır. Eski şıklığı yakalama çabası, yine bu dönemde devam etmiş; kabartılı etekler, ince ve parıltılı silüetler kıyafetlere yansımıştır. Bir yandan da gençleşen nüfus, dinamik bir yaşam tarzını kıyafetlerine taşımak istemiş; dönem ruhunun görüntüsünü giysilerinde bulma isteği ortaya çıkmıştır⁴⁵.

Savaşın bitiminden sonraki 1950'li yıllar, birçok sanat akımının doğması bakımından önemli yıllar olarak karşımıza çıkar. Bu dönem ortaya çıkan Amerika'da Soyut Ekspresyonizm ve İngiltere'de Pop Sanat akımı dünyayı sarsmıştır. Dolayısıyla dönemin tasarım anlayışı da soyutlama, hareket kavramları ve Bauhaus öğretileri ile kendini bulmuştur. Tasarımcıların deneyselliği baskı tekniğini ortaya çıkartmıştır. Film baskı tekniğinin kullanımı ve daha fazla renk kullanımı, tasarımcıların yeni form arayışlarını desteklemiştir. Böylece modanın da değişimi hız kazanmıştır⁴⁶.

Modanın en heyecanlı ve renkli dönüşümü, 1950'li yıllarda olmuştur. Bu dönemde kadın, âdeta baştan yaratılmış ve tüketim toplumunun kuralları başlamıştır. 1850'lerde Amerika'da doğan Levi-Strauss'un kot pantolonları, 1955 yılından itibaren gençlerin ilgi odağı olmuş; rock and roll müziği Elvis Presley ile ünlü olmuştur. Giyim modası ise buna göre şekillenmiştir⁴⁷. Varoluşçu anlayışla hikâyesine devam eden moda; bu dönemde kendini siyah renk ile bularak, Amerika'dan dünyaya yayılmaya başlamıştır. Elvis Presley'in de provokatif hareketleri ve parlak giysileri genç kızlar başta olmak üzere, tüm genç kuşağı etkilemiştir.

⁴⁵ Onur, a.g.e., s. 55.

⁴⁶ J. Harris, *5000 Years of Textiles*, British Museum Press, Londra, 1993, s. 234-235.

⁴⁷ Onur, a.g.e., s. 55.

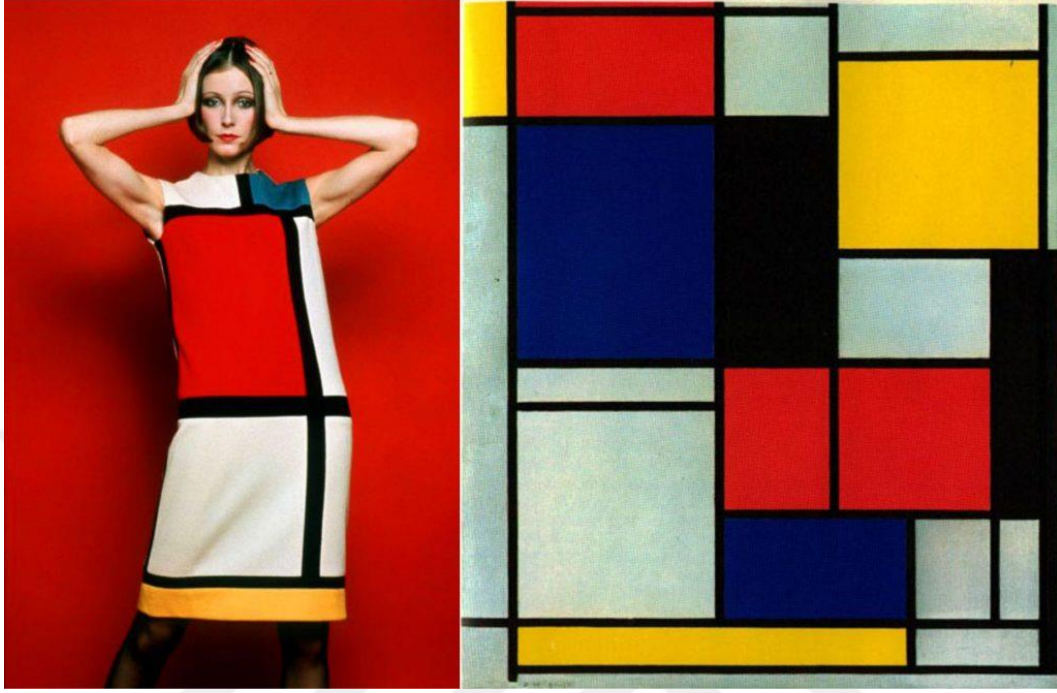
Resim 9.1950’lerde Erkek Giyim Örnekleri

Kaynak:<https://www.kizlarsoruyor.com/moda-stil/a33891-gecmisten-gunumuze-modanin-evrimi>

Aynı dönemlerde İngiltere’de yükselen Beatler, Hispterler ve Tedler gibi alt kültür etkisi yayılmaya başlamıştır. Tüm bunlar, 1960’lı yıllarda özgürlük gibi kavramlarının sorgulanmaya başlanmasına ve sosyo-politik konulardaki devrimlere öncülük ederek, dönemin Hippi-Look modasının gelişmesine sebep olmuştur. Modern dünyanın değerlerini reddeden Hippiler; Vietnam savaşına karşı oluşan protestolar sonucunda, dönemin genç nüfusu tarafından uzun saç ve el işi giysileri giyerek, anti moda hareketlerini başlatmıştır. Yine bu akımlar; daha sonraları Modlar, Dazlaklar, Reggae, Rasta ve Punk gibi alt kültür kimlik grubunun oluşmasına ön ayak olmuştur.

Modern sanat, modayı sadece düşünsel anlamda değil aynı zamanda renklerle desenler anlamında da etkisinin altına almış durumdadır. Andy Warhol; pop sanatında yükselmesini sağlamış, modada kullanılan renklerin onun çalışmalarından esinlenmiştir. Dönemin ünlü tasarımcısı Yves Saint Laurent tarafından “Dünyanın bir düzene kavuşması halinde sanatın ortadan kalkacağını ifade eden Mondrian’ın

resimleri ile yeni elbiseler tasarlanmış ve Fütürist akımlardan etkilenmiş olan kıyafetleri podyumlara taşınmıştır⁴⁸.

Resim 10. Yves Saint Laurent – Mondrian Tasarımları

Kaynak:<http://modahukukuenstitusu.org/2019/01/05/neden-herkes-bu-elbiseyi-taklit-ediyor/>

1960'lı yılların ortalarında, optik yanılsamaları içeren Op-Art ve Pop-Art modasının Avrupa bölgesinde yükselmeye başladığı görülmektedir. Daha ziyade siyah ile beyazın oluşturduğu zıtlıklarından faydalanarak işlenmiş olan bu geometrik desenler, bütün elbiseyi kaplayacak büyüklükte dizayn edilmişlerdir (**Bkz. S.27 Resim11, 12**). Yine bu dönem içerisinde, el örgüsünden ve dantellerden üretilmiş elbiselerin moda olmaya başladığı görülmektedir. Öyle ki, pamuklu perdelerin boyanarak elbiseye dönüştürüldüğü de görülmektedir ⁴⁹.

⁴⁸ Onur, a.g.e., s. 56.

⁴⁹ H. Altınay ve H. Yüceer, *Moda ve Tarihi*, Kadioğlu Matbaası, Ankara, 1992, s. 135.

Resim 11. Op-Art Giysi Tasarımı

Kaynak: <http://www.glamoursplash.com/2008/11/op-pop-art-fashion.html>

Resim 12. Pop-Art Giysi Tasarımı

Kaynak: <https://www.theguardian.com/lifeandstyle/gallery/2008/jun/02/fashion.france#/?picture=334522157&index=3>

1970’li yılların politikasında yükselen global sorunlar, çevre sorunları ve öğrenci hareketleri modayı etkileyen önemli faktörler haline gelmiştir. Cinsellikten siyasete kadar uzanan alternatif bir toplum arayışına giren gençler otoriteye başkaldırmış, kendine yeni bir varoluş biçimleri aramaya başlamıştır. 1960’lı yıllarda kendini gösteren hippilerle beraber, Londra’da ortaya çıkan Punk modasının bütün Avrupa’yı etkisi altına alarak yayılmaya başladığı ve sadece sokak modasını değil aynı zamanda yüksek modayı da etkilediği görülmüştür⁵⁰. Japon tasarımcılar bu dönemde Paris’te ilgiyi üzerlerine çekmiştir. Bir dizi vahşi deneylerin ardından anarşinin gelmesiyle Glam rock şoku, yüksek topuklar, düşük bel etekler ilgi görmüştür (Resim 13). Cinsel rol değişimleri (makyajlı erkekler) bu yıllarda yoğun olarak karşımıza çıkmış oryantalizme ilgi duyulmuş, dekorasyon ve süsleme göğе çıkartılmış ve son olarak da vücut hatlarının ortaya koyulmasıyla sonlanmıştır⁵¹ (Bkz. S.29 Resim 14).

Resim 13. 1970’lerden Görünüm

Kaynak:<https://www.pinterest.co.uk/adeero/70-ler-kost%C3%BCm/>

⁵⁰ O. Baydar ve D. Özkan, D. (Eds.), *75 Yılda Değişen Yaşam ve Değişen İnsan Cumhuriyet Modaları*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, s. 77.

⁵¹ Watson, a.g.e., s.106.

Resim 14. 1970'ler Erkek Modası

Kaynak:<https://hthayat.haberturk.com/moda/haber/1050294-70ler-erkek-modasi/5>

Dünya genelinde kendini göstermeye başlayan ekonomik krizin 1980'li yıllarda moda dünyasını da etkilediği görülmekle birlikte 80'li yılların ilk yarısının 60'ların modasını yeniden canlandırmaya çalışmakla geçirilmiş, ikinci yarısının ise ivme kazanıp hareketlenmeye başladığı görülmüştür. Spor tarzda giyinmek, hem Avrupa'da hem de Amerika'da daha ziyade spor salonlarının hayatımıza girmesiyle beraber bütün toplumları etkisi altına almış ve moda ile içiçe çoktan girmiş bulunmaktadır⁵² (Bkz. S.30 Resim 15).

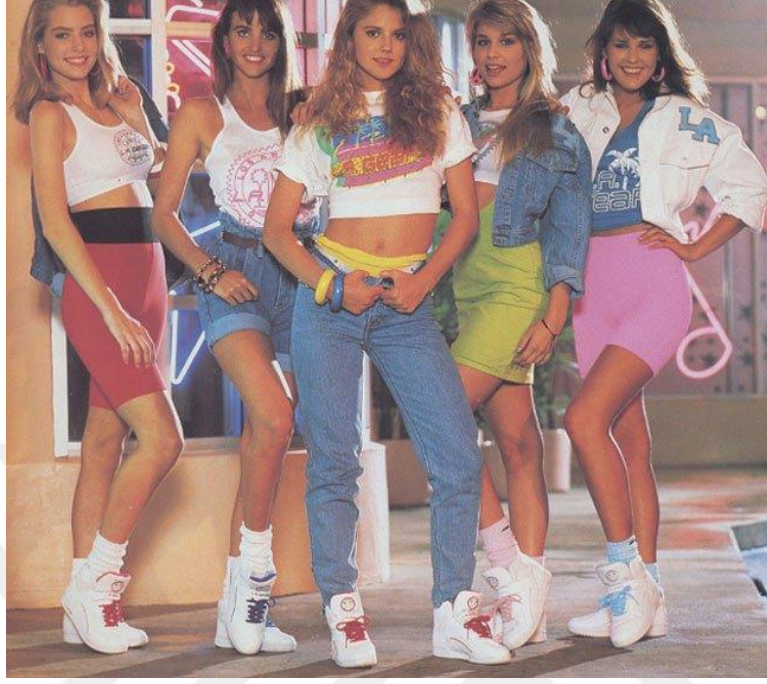
Dünyada aerobik tarzı sporların gelişmesi taytı, tozlukları ve vücudu sıkıca saran giysilerin ivmesini yükseltmiştir. Ayrıca kadınların iş dünyasında daha görünür olmaları, omuzlarda çok fazla kullanılan büyük vatkaları kendinden emin bir duruşu yansıtmıştır⁵³.

Bu dönemde Amerikalı tasarımcılar konsepti tartışmış, zamanın ruhunun kavranması gerektiği, ona göre de çeşitli esnek koleksiyonlar üretmeyi, işe yarar bir gardırobun etkili bilinçaltı mesajlar içermesi gerektiğini savunmuşlardır. Bu dönemlerde giyilen gösterişli takım elbiseler, kısa etekler ve topuklu ayakkabılar,

⁵² Onur, a.g.e., s. 58.

⁵³ J. Bryant ve M. C. Harel, *The Fashion File*, Grand Central Publishing, İspanya, 2010.

bunların hepsi iş yerinde, bankada ve borsada alarına yol açmayacak şekilde bir giysi koduna sahip olmalı diye düşünülmüştür⁵⁴.

Resim 15. 80'ler Kadın Modası

Kaynak:<https://www.kizlarsoruyor.com/moda-stil/a33891-gecmisten-gunumuze-modanin-evrimi>

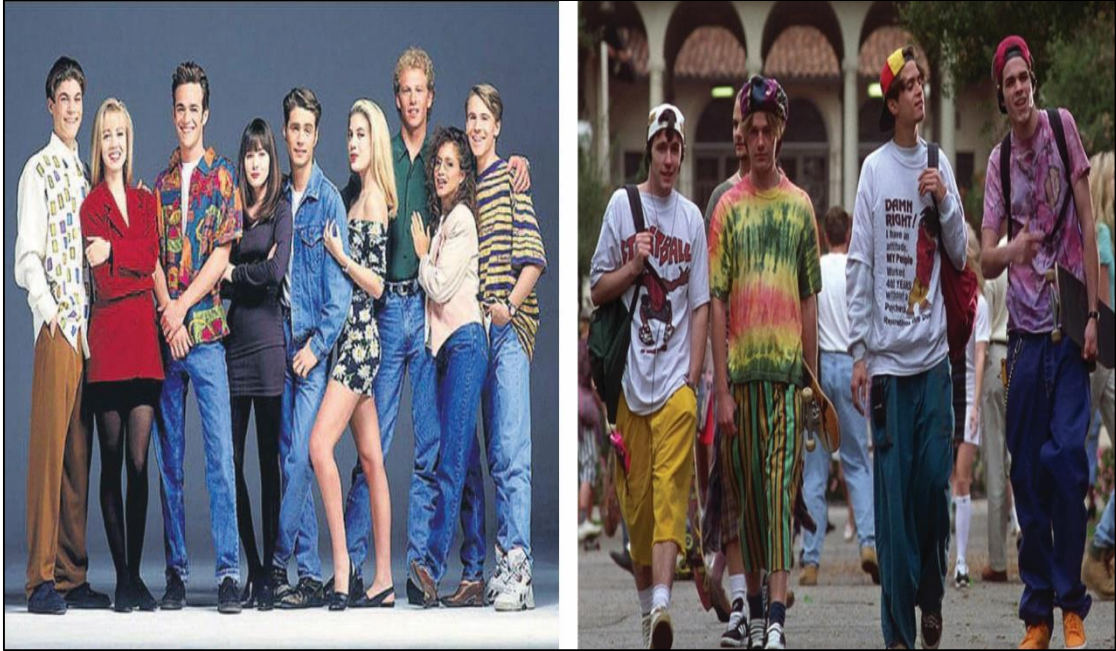

Resim 16. 80'ler Erkek Modası

Kaynak:<https://www.kizlarsoruyor.com/moda-stil/a33891-gecmisten-gunumuze-modanin-evrimi>

⁵⁴ Watson, a.g.e., s. 125-126.

1990’larda ise bir önceki 10 yılın renkliliğinden biraz uzakta kalınmış ve bu kadar hareketlilikten sonra dinlenme dönemi başlamıştır. Minimalizm akımının hızla yükseldiği bu dönem, kendini hayatın her alanında hissettirmiştir. Calvin Klein, sadeleşme hareketinin ilk temsilcilerinden olmuştur. Yaygın bir şekilde döneme “cool” olma tavrı damgasını vurmuştur. Minimalist tasarımların yanısıra Futurist çalışmalar, uçuk tasarımlar, dövme yaptırmak dönemin vazgeçilmez eğilimi olmuşlardır. Avangart tasarım 90’larda da iz bırakmış, günümüz moda anlayışına yaklaşmış, internet çılgınlığı başlamış, tekno müzik hayatın içinde yerini almış, post modern ve avangart çizgi moda dünyasında yükselmiştir⁵⁵ (Resim 17).

Resim 17. 90’lar Kadın ve Erkek Modası

Kaynak:<https://www.kizlarsoruyor.com/moda-stil/a33891-gecmisten-gunumuze-modanin-evrimi>

21. yüzyıl yani 2000’ler ise gelişen bilgisayar teknolojileri ve bilişim sistemleri ile Dijital Çağ olarak adlandırılmaktadır. Teknoloji ürünleri artık küçülmüş, dünya ise bu küçülen teknoloji sayesinde her tarafı bilinen bir yer haline gelmiştir. Tekstildeki dijitalleşme, 21. Yüzyılda tasarım anlayışını da değiştirmiştir. Moda, 20. Yüzyıl’ı kapatırken bir sonraki 21. Yüzyıl için adımlarını atarken titizce çalışan bir detaycılık anlayışı ile hazırlığını yapmıştır(**Bkz. S.32 Resim 18**) .

⁵⁵ Onur, a.g.e., s. 59.

Bu dönemde, İspanyol paça pantolonlar çok sık karşımıza çıkmıştır (Resim 19). İlerleyen yıllarda yani 2010’larda İspanyol paça pantolonların etkisi azalmış, dar paça pantolon ve kotlar tercih edilmeye başlanmıştır. Rahatlık, dönemin anlayışına hâkimdir (**Bkz.** S.33 Resim 20) .

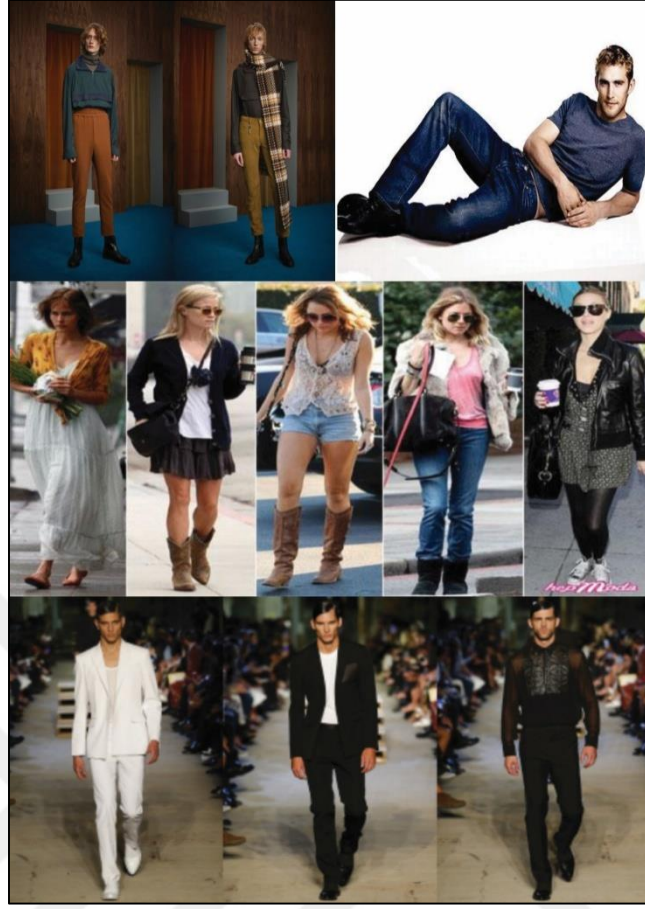
Resim 18. 2000’ler Kadın Modası

Kaynak:<https://www.kizlarsoruyor.com/moda-stil/a33891-gecmisten-gunumuze-modanin-evrimi>

Resim 19. 2000’ler Kadın Modası

Kaynak:<https://www.kizlarsoruyor.com/moda-stil/a33891-gecmisten-gunumuze-modanin-evrimi>

Resim 20. 2010’larda Kadın ve Erkek Modası

Kaynak:<https://selflora.wordpress.com/2016/01/20/gecmisten-gunumuze-erkek-modasi/>

Resim 21. 11. Yüzyıldan Bu Yana Çizilmiş Batı Moda Tarihi Gelişimi

Kaynak:<https://www.kizlarsoruyor.com/moda-stil/a33891-gecmisten-gunumuze-modanin-evrimi>

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE TEKSTİL VE MODA SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİ

1. TÜRKİYE’DE TEKSTİL SEKTÖRÜNÜN TANIMLANMASI

Tekstil, Latince bir kavram olan ‘texere’ kelimesinden türetilmiş; örme ya da dokuma anlamında kullanılmıştır. İnsanların sosyo-kültürel seviyelerinin farklılaşmasından ve çevresel koşulların zorlaması ile beraber giyime duyulan ihtiyaçlarda artmaya başlamış ve yeni tekstil tekniklerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Giyisi kültürel işlev olarak ise boyar maddeler kullanılarak dokunma ve örme işlemlerinden öncesinde ve sonrasında kullanılmasıyla beraber çok daha ileri boyutlara taşınmaya başlamıştır. Bir anlamda tekstil, her türlü tekstil elyafından dokuma, örme, dokusuz yüzey elde etme gibi çeşitli yöntemler uygulanarak elde edilen parçalardır.

Giyim, insanlığın varoluşundan bu yana, yemek ve barınmadan sonra en önemli üçüncü ihtiyaçları arasındadır. Tekstil ise çok geniş bir uygulama alanı olan bilim olarak karşımıza çıkmıştır⁵⁶.

Dünyada gelişen teknoloji ve tüketici taleplerindeki gelişmeler, Türkiye’de de tekstil ürünlerinin ve sektörünün kapsamını genişletmiştir.

Sektörün kullandığı ham maddeler; hayvansal, bitkisel, sentetik kaynaklı liflerden oluşmaktadır. Üretim aşamaları ve kullanılan malzeme-makinelerin çeşitliliğinden kaynaklı olarak yoğun bir sanayi dalı olarak karşımıza çıkmıştır.

2. TEKSTİL’DE ALT SEKTÖRLER

Tekstil sektörünün, kendine paralel bir şekilde hem hazır giyim hem de konfeksiyon sektörlerinin gelişimine de yol açtığı görülmektedir. Bunun sonrasında

⁵⁶ H. Efram, *Tekstil Bilgi*, 2016. <https://tekstilbilgi.net/tekstil-nedir.html>. (erişim tarihi: 11.02.2019).

tekstil ile konfeksiyon sektörlerinin Türk ekonomisine sağladıkları katkılarının oldukça yüksek bir düzeyde olduğundan hiç şüphe yoktur. Bu çerçevede, sanayi üretimi içerisinde %9'u, ihracatta da %28'i bu sektörler karşılamaktadırlar. Bu oranların tekstil sektöründe %8 ve konfeksiyon sektöründe de %20 olduğu görülmektedir. Bunların yanında sektör, dünya genelinde konfeksiyon ihracatından %3,4'ünü, tekstil alanında ise ihracattan %2,7'sini gerçekleştirerek önemli bir yer tutmaktadır. İstihdamda ise kayıtlı %11, kayıt dışı olarak da %25 oranında yer kaplamaktadır. Bu rakamlar çalışan sayısı olarak da ülke ekonomisinde ne kadar önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir⁵⁷.

Tekstil sektörünün hazır giyim sektörü ile beraber değerlendirilmesi halinde, elyaftan üretilmiş giysiler ya da kullanım eşyalarına kadar çok geniş yelpazede üretim zincirinin bulunduğu görülebilmektedir. Genel itibarıyla tekstil ve hazır giyim-konfeksiyon sektörleri; elyaf, iplik, dokuma, örme, kumaş, keçe, dokusuz yüzey, boya-terbiye, hazır giyim alt sektörlerinden oluşmuştur⁵⁸.

2.1. Pamuklu Sektörü

Türkiye'de pamuklu sistem ürünlerin daha fazla üretilmesinin sebebi, Türkiye'nin dünyada önde gelen pamuk üreticisi konumunda olmasıdır. Pamuk üreticiliği, aynı zamanda sektörün gelişmesinin önemli oranda temelini de oluşturmuştur. Sektörde üretilen kumaşlar büyük oranda pamuklu olmuş, sonraları ise suni-sentetik dokuma kumaş üretimleri gelişmiştir.

Tekstil ve konfeksiyon sektörünün alt sektörlerinden en önemlisi kuşkusuz ki pamuklu tekstildir. Sıra ile gidilirse; pamuk, pamuk ipliği, pamuklu dokuma, pamuklu örme şeklinde devam edip, pamuklu konfeksiyon ile son bulan üretim aşamalarından oluşur. Pamuklu tekstil sektörüne %100 pamuklu ürünlerin yanında, pamuk ile karışabilen suni ve sentetik elyaf karışımli iplerin de girmesi kullanım çeşitliliğini artırmıştır. Ayrıca bu mamüllerin hepsi pamuklu tekstil başlığı altında

⁵⁷ G. Aras, *Avrupa Birliği ve Dünya Pazarlarına Uyum Açısından Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sektörünün Rekabet Yeteneği*. Mart Matbaası, İstanbul, 2006, s.62.

⁵⁸ S. Uyanık ve D. C. Çelikel, *Türk Tekstil Endüstrisi Genel Durumu*, Teknik Bilimleri Dergisi, 2019, ss. 32-41.

değerlendirilmiştir. Türk pamuklu tekstil sektörü, 1995-98 yıllarında yoğun bir yatırıma sahipken, 1999 yılında yatırımda yerini durgunluğa bırakmıştır. 1999 yılından itibaren sektörde, yeni kapasite artışının üretim dışında, elde kalan makineler de kapasitenin altında kalmıştır⁵⁹.

2.2. Yünlü Sektörü

Tekstil ve hazır giyimde pamuktan sonra gelen en önemli hammaddelerden biri olan yün; insanın doğayla mücadelesinde hep yanında olmasında uzun bir geçmişe sahiptir. Yünlü sektörü; ham madde, iplik ve kumaş olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır. Avustralya en büyük yünlü üreticilerden olmakla beraber, Doğu Avrupa ülkeleri ise en büyük kullanıcıları olmuştur. Avustralya'dan sonra yün üretiminde en iyi olan ülkeler; Çin, Yeni Zelanda, Hindistan, Türkiye'dir. Fakat zaman içerisinde Türkiye'de yerli üretim, talepleri karşılayamadığından önemli bir ithalatçı konumuna gelmiştir⁶⁰.

1995 yılından sonra, yünlü iplik sektöründe alt birimlerin kullanım kapasitesinde düşüş görülmüştür. Dolayısıyla 1990'lı yıllarda başlayan ve 2000'li yıllarda süren, yün iplik üretimi talep edilenin gerisinde kalmış, talebin üretimden az olmasıyla piyasada açılan ara büyümüştür. 1996 yılı itibarıyla, ihracatta artış, ithalatta ise dalgalanma başlamıştır. 2000'li yıllarda ise ihracatın istikrarlı şekilde arttığı, ithalatın ise aynı hızlı artış trendini koruduğu görülmüştür⁶¹.

⁵⁹ A. H. Atik, *Pamuklu Dokuma Sektör Araştırması*, Ağustos 2001. http://www.kalkinma.com.tr/data/file/raporlar/ESA/SA/2001-SA/SA-01-02-08_Pamuklu_Dokuma_Sektoru.pdf (erişim tarihi: 14.03.2019).

⁶⁰ *Tekstil ve Konfeksiyon Sektörü*, 2015. <http://www.tekstildershanesi.com.tr/bilgi-deposu/tekstil-ve-konfeksiyon-sektoru.html> (erişim tarihi: 14.03.2019).

⁶¹ Aras, a.g.e., s.77.

2.3. Keten-Kendir-Jüt Sektörü

Keten, kendir ile jü, kısa ve uzun elyaf sistemleri içerisinde kullanılmakta olan elyaflar sınıfına aittir. Keten, %100 saf halde ya da belirli oranlara göre pamuk, viskon ve poliesterle beraber kullanılmak suretiyle ipliğe dönüştürülmektedir. Keten ile pamuk karışımları bunlardan en sık uygulanan yöntem olarak öne çıkmaktadır. Bu karışımlardan, erkek ve kadın giyimlerindeki uygulamalarda kullanılırken, saf keten elyafının kalın çeşidi; ip, sicim ve kınnap üretiminde, ince elyaf çeşidi ise; dış giyimlerde ve ayrıca ev tekstili ürünlerinin imalatında kullanılır. %100 kendir elyafı, kamgarn ve strayhgarn sistemi ile berzerlikleri bulunan özel bir sistem kullanılarak ipe dönüştürülürken; %100 jüt elyafı ise özel bir eğirme sisteminin yardımıyla ipe dönüştürülmektedir. Keten ve jüt elyafları bütünüyle ithal edilirken, kendir elyafının önemli bir kısmı ülkemizin Batı Karadeniz Bölgesi içerisinde yetiştirilmektedir. Bunun yanı sıra Türkiye; keten, kendir, jüt iplik ve dokumasında ithalatçı konumundadır. Bu sebeple ihtiyacı olan ürünleri büyükoranda dış pazardan sağlamaktadır⁶².

2.4. Suni-Sentetik Sektörü

Suni-sentetik sektörü; suni-sentetik elyaflarlar ile bu elyaflardan elde edilen karışımlardan oluşan iplikler ile suni-sentetik kumaşların üretimini kapsamaktadır. Suni elyaflar; yapay elyaflar ve sentetik elyaflar olmak üzere iki kategoride incelenir. Yapay elyaflar; doğal liflerin, yapay ve sentetik malzemelerle karışımı sonucunda elde edilir. Sentetik elyaflar ise, doğanın kendisinde bulunmayan farklı ürünlerin işlenmesinden elde edilir. Petrol, kömür, ilgili gazlar, kağıt atıkları gibi ürünlerin sentezi sonucunda ortaya çıkar. Türkiye’de suni – senetik üretimler, rejenere selülözün üretilmesiyle canlanmış, ilerleyen yıllarda dünya teknolojisini yakalayarak kapasite artışını sağlamıştır. Tüm bunlara rağmen sektör, talebi karşılayamamaktadır.

⁶²T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, *Tekstil ve Giyim Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, 2011. http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/08_TekstilveGiyimSanayii.pdf, (erişim tarihi: 14.03.2019).

1990'ların ikinci yarısı içerisinde dünya genelinde sentetik elyaf piyasaları durgunluğa girmeye başlamıştır. Ülkemizde de suni-sentetik elyaf sektörü hem ihracatta hem de dış pazardaki gelişmeler nedeniyle miktar, değer ve birim fiyatları açısından bazı dalgalanmaları yaşamıştır⁶³.

2.5. Hazır Giyim ve Konfeksiyon Sektörü

1980'li yıllarda Türk konfeksiyon sektörü büyük bir gelişme katederek, ülke ekonomisine en fazla katkı veren sektörler arasına girmiştir. Ayrıca konfeksiyon sektörü; ihracata yönelik çalışarak, tekstil sektörü içerisindeki ihracatın önemli bir bölümünü kapsamaktadır.

Tekstil ve hazır giyim sektörü gerek dünya ekonomileri için ne kadar önemliyse Türkiye için de o kadar önemlidir. Hazır giyimi, Türkiye ekonomisi için yarattığı istihdam olanakları, kazandırdığı döviz gelirleri, ihracattaki yüksek payı, Türkiye ekonomisine sağladığı katma değer ve sağladığı iş istihdamı bakımından ülkede önemli bir konumdadır⁶⁴. Sektörün ekonomiye katkısı incelendiğinde, rekabetçiliğin artırılması ve sürdürülebilir olması Türkiye açısından hayati önem değerindedir. Yüksek üretim kapasiteleri, hammaddelerin bol olması, endüstride sahip olunan deneyimler, bilgi birikimleri, teslimatlarda sürelerin kısa olması, yüksek kaliteli üretimlerin yapılması, uygun maliyetli üretim, üretim esnekliği ve ürünlerdeki çeşitlilikler gibi önemli faktörler, sektörün üstün taraflarını açıkça ortaya koymaktadır⁶⁵.

3. TÜRKİYE'DE TEKSTİLİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Tekstil sektörünün, siyasi bunalım ve kapitülasyonlar etkisi ile 18. Yüzyılda hızla gelişmesi ve büyük bir sanayi koluna döndüğü sıralarda Türk sanayisi ne yazık

⁶³ Aras, a.g.e., s.75-76.

⁶⁴ S. Arı, H. Bilgin ve G. Karabulut, *Türk Hazır Giyim Sektöründe Rekabet Gücü Analizi ve Rekabet Gücü Arttırıcı Politika Önerileri*, Kitap Matbaacılık, İstanbul, 2004, s.197.

⁶⁵ R. Kök ve O. Çoban, *Türkiye Tekstil Endüstrisi ve Rekabet Gücü: AB Ülkeleriyle Karşılaştırmalı Bir Analiz Örneği, 1989-2001*. İktisat, İşletme ve Finans Dergisi, No. 228, 2005, s.78.

ki buna ayak uyduramamıştır⁶⁶. Bunlara rağmen aslında Anadolu’da tekstil üretimi, çok uzun süreler önemli bir ticaret alanı oluşturmuştur. Selçuklular zamanında ve ondan sonra gelen Osmanlı döneminde de ipek, ipekli dokuma ticareti önemli bir alan oluşturmuştur.

Osmanlı Devletinde sermaye birikiminin azlığı, 18. Yüzyılda Batı’da görülen sanayileşme sürecine zemin hazırlayamamıştır. Dolayısıyla teknik bilgi ve becerinin sınırlı olması, sanayileşmeyi devletin kendi öncülüğünde gerçekleştirilmesi bir zorunluluk haline gelmiştir. Saray’ın ve ordunun ihtiyaçlarını karşılamak üzere, Osmanlı Devleti tarafından Haliç’te Feshane, Bakırköy’de Basmahane, Beykoz ve Hereke fabrikaları kurulmuştur. Fakat Osmanlı zamanında kurulan bu fabrikalar da dahil olmak üzere, özel olarak kurulan imalathaneler ve fabrikalardan ancak bir kısmı Cumhuriyet döneminde de varlığını sürdürmüştür.

Cumhuriyet’in ilanından sonra ise devlet, sanayileşme adına topyekün bir çalışmaya girmiş, kurulan fabrika sayısında artış gözlemlenmiştir. Sümerbank’ın kurulmasıyla tekstil sektörünün gelişimi hız kazanmıştır. Cumhuriyet döneminde çıkartılan Sanayi Teşvik Kanunu ile çoğalan tekstil fabrikaları, gitgide ülkede önemli bir sanayi dalı olarak kendini göstermiştir. Önemli Devlet kuruluşları arasında yer alan Sümerbank, 1950’lere değin tekstil alanında sadece üretim yapma kapasitelerini artırmakla kalmamış aynı zamanda da önemli ölçülerde istihdam gücü sağlamıştır.

1962 ve 1972 yılları arasında tekstil sektörüne büyük yatırımlar yapılmış, teşviklerle özel sektör yatırımları artmış ve ilk defa bu tarihlerde yapılan ihracat sayesinde Türk tekstil ürünlerinin rekabet şansını artırmıştır. Sektör, bu dönemde gelişmesini sürdürmüş, 1970’lerde ve 1980’lerde ise yatırım patlaması gerçekleşmiştir. Ülkemiz, 80’lerde ciddi oranlarda iplik, elyaf ile kumaş gibi tekstil ürünlerinin ihracatını yaparken, 1990’larda daha çok ağırlıklı olarak konfeksiyon ihracatı yapmaya başlamıştır. Bu sayede sektörün, 1980 ila 1984 yılları arasındaki dönemde hem tekstil hem de konfeksiyon ihracatı alanında, 1985 ila 1999 yılları

⁶⁶ Aras, a.g.e., s.59.

arasındaki dönemde de daha ziyade konfeksiyon ihracatı alanında önemli büyüme gösterdiğini söylemek mümkündür⁶⁷.

1990'lı yıllarda sektöre yapılan teşviklerle Türkiye'nin bir çok yerine tekstil fabrikaları açılmış, üretim kapasitesi ve istihdam gücü artmış, bu dönemin sonunda ise imalat sanayisinde, tekstil imalat oranını yükseltmiştir.

4. CUMHURİYET'İN İLANINDAN SONRA TÜRK TEKSTİL VE MODA SEKTÖRÜNDE GÖRÜNEN DEĞİŞİMLER

Teknolojinin ve sanatın birleştiği endüstriyel bir sektör olan tekstil, Anadolu coğrafyasında yüzyıllardan beridir süre gelen varlığını, birikimini ve deneyimini sürdürmektedir. Osmanlı Devleti; Anadolu topraklarında hakimiyetini sürdürürken, Avrupa'da gelişen sanayi devrimine her ne kadar ayak uyduramasa da Türklerde zengin bir motif ve desen alt yapısına sahip dokumacılık sanatı, Türklerin çıkış yeri Orta Asya'ya kadar uzanmaktadır. Türk kültürünün çıkış yeri; Orta Asya'nın Altay Dağları ile Orhun ve Yenisey ırmakları arasında kalan bölüm olarak varsayılmaktadır⁶⁸.

Türkler, Anadolu'ya geldikten sonra dokumacılık sanatını özellikli şekilde geliştirmeye devam etmiştir. İpek, altın, gümüş teller gibi malzemelerle kumaş dokumaları yaparak, kumaşların değerini yükseltmişlerdir. Her devrin üslubunu aksettiren motifler ve renklerle süslenmiş kumaşların zengin çeşitliliği, dokunduğu dönemin tarihini yansıtan bir değer olmuştur⁶⁹.

Anadolu, orta çağ döneminde önemli bir kumaş üretim merkezi olsa da maalesef günümüzde bu örnekler yok denecek kadar azdır. Bilinen en önemli örnek parçalardan biri olarak, üzerinde Alaeddin Keykubad için yapıldığı yazılı olan Lyon Dokuma Müzesinde sergilenen bir kadife dokuma parçasıdır. Dokuma sanatı, 18. yüzyıla kadar gelenkelerini korumuş, fakat imparatorluğun aynı dönemlerde kısıtlı bir ekonomik politika uygulamasıyla lüks kumaş üretimi de azalmıştır. Bu dönemden

⁶⁷Aras, a.g.e., s.61.

⁶⁸ K. Ş. Algan, 19. Y.Y. Osmanlı Saraylarında Kullanılan Kumaşlar ve Bu Kumaşlarda Hereke Fabrika-i Hümayunu'nun Yeri ve Günümüze Yansımaları. Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2005, s. 6.

⁶⁹ M. Önder, *Şaheserler Konuştukça*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1995, s. 330.

önce 16. Yüzyılın sonunda Avrupa kumaşları Türk piyasasına girmiştir, ancak yerli dokumaların yerini alması 18. yüzyıl sonlarını bulmuştur⁷⁰.

Osmanlı imparatorluğunun parçalanması ile hem siyasal hem de ekonomik anlamda büyük bir çöküş yaşanması pek tabiki tekstil sektörünü de etkilemiştir. Türkiye, Cumhuriyetin ilanından sonra tekstil ve moda tasarımında da köklü değişimlere gebe kalmıştır. Tekstil sektöründe hemen sanayileşmeye gidilmiş, ardından da kumaş üretimlerinin yanında tasarım eğitimlerine öncelik verilerek üretimler yapılmıştır. 1933 yılında kurulan Sümerbank, buna öncü olmuştur. Türkiye’de tekstil sektörü, uygulama alanını genişlettikçe tekstilin bir dalı olan moda da gelişim göstermiştir. Bütün alışkanlıkları altüst eden, tamamıyla yeni olan ve insanı modernleştiren moda; Türk insanının da çağdaşlaşma sürecine önemli bir katkı sunmuştur⁷¹.

Türk tekstil sektöründe en önemli gereksinimlerden biri olan çağdaş tasarımcılar yetiştirmek için Cumhuriyet döneminde; tekstil sektörüne tasarımcı yetiştirilmesi hedeflenmiş ve Devlet Güzel Sanatlar Akademisinde 1940 yılında “Kumaş Desenleri” bölümü açılmıştır. Bunu takiben, 1957’de Tatbiki Güzel Sanatlar Okulunda Tekstil Sanatları, 1977 yılında Ege Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Uygulamalı Sanatlar Bölümünde Tekstil Ana Sanat Dalı bölümü kurulmuştur⁷². Anlaşılacağı üzere önceleri saray içerisinde nakkaşların çizimini kumaşlara aktarıp, el tazgahlarında dokuma yapmak yerini Cumhuriyet kurulduktan sonra fabrikasyon üretime bırakmış ve moda tasarımının önemi kavranmıştır. Tüm dünyayı olumsuz etkileyen II. Dünya savaşının çıkmasıyla Türkiye’de kıtlıktan ve toplumsal olaylardan nasibini almış, ekonomik anlamda bir krizin içine girmiştir. Bu kriz, tekstil ve moda endüstrisini de içine almıştır. Türkiye’de de 1960’lara kadar elit tabakaya hitap eden moda eğilimleri, bu yıllarda halkın her kesimine yayılmaya başlamıştır.

⁷⁰ D. Kuban, *Çağlar Boyunca Türkiye Sanatının Ana Hatları*, Yapı ve Kredi Bankası Yayınları, İstanbul, 2004, s.193-194.

⁷¹ E. Koca ve F. Koç, *Güzellik Yarışmalarının Türkiye’deki Moda Bilincinin Oluşumuna Etkileri*, Acta Turcica-Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi 2, 1, 2010, s. 263.

⁷² S. Tansuğ, *Çağdaş Türk Sanatı*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996, s. 347.

4.1. Türkiye’de Modanın Temelleri

Moda terimi, başta giyim olmak üzere ayakkabı, makyaj, aksesuar, mobilya gibi geniş kavramlar adına toplumda stil oluşturma ve bu stili uygulama sürecidir. Fransız devrimi ile doğmuş olan moda kavramı, birçok alanda etkili olmasına rağmen odağında sürekli olarak kadın kıyafetleri olmuştur. Osmanlı döneminde, tanzimat fermanı ile modernleşme politikaları hız kazanmış, batılı yaşam tarzı Türk toplumunu etkisi altına almaya başlamıştır. Bu süreçlerde, Türk kadın kıyafetlerindeki alafranga yerini batılı moda etkisine bırakmıştır.

Osmanlı sarayında başlayan batılılaşma anlayışı; Avrupa mallarına düşkünlük, giyim kuşamdan, yaşam ve eğlenceye kadar gitgide alt tabakalara da egemen olmaya başlamıştır. İşgal altında olan Osmanlı’da görülen modern yaşam, çay partileri, suareler, kadın ve erkeklerin şıklık yarışı, romanlarda ve mizah dergilerinde sıklıkla eleştirilmiştir. Aynı dönemlerde, Osmanlı’da II. Mahmut zamanında, Haliç’te bir gemide, ilk defa kadın ve erkeklerin beraber katıldığı bir balo düzenlenmesi, halkı şekli bir inkılabı hazırlamış göstermektedir. Beyoğlu’nda yaşayan batılılar, modern giyimi ve batı yaşam tarzını, etraflarındaki Türk mahallerinde yaşayanlara göre daha çabuk benimsemişlerdir⁷³.

Osmanlı’da modernleşme devam ederken, başlayan I. Dünya Savaşı, Osmanlı İmparatorluğunun içinde bulunduğu İttifak Devletleri’nin yenilgisiyle sonuçlanmış; İtilaf Devletleri ile imzaladığı Mondros Ateşkes Mütakeresinin ağır şartlarına ve yaptırımlarına boyun eğmesine sebep olmuştur. İlerleyen zamanlarda, Mustafa Kemal öncülüğünde başlayan Kurtuluş Savaşı mücadelesi ve arkasından gelen Cumhuriyet’in ilanı ile Türkiye, toplumsal olarak yeni bir yapılanma sürecine girmiştir. Bu süreçle beraber Türkiye’nin politik ve sosyo - kültürel yapısı değişimi sebebiyle Türk kadınının toplumdaki rolü ve konumu da böylece değişmeye başlamıştır. Bu zamanlarda gerçekleşen kıyafet inkılabı ile Türk kadını, artık batılılaşma sürecindedir ve Avrupa modasına uygun giysilerle kendini göstermeye başlamıştır. İşte bütün bu değişimler, Türk moda tarihinin yapı taşlarını oluşturmuştur.

⁷³ Yüksel Şahin, *Türkiye’de Kadın Silüetinde Moda Anlayışı ve Değişimleri*, Dokuz Eylül Üniversitesi G.S. F. Yayınları, 2006, s.34.

4.1.1. Osmanlı Dönemi

Osmanlı Devleti'nin erken dönemlerinde kullanılan kıyafet bilgileriyle ilgili çok fazla kaynağa sahip değilken, bu zamanlarla ilgili bilgiye, ancak minyatürler ve yazılı eserlerden ulaşılmaktadır. Fakat moda kavramı, Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde hiçbir şekilde anlam kazanmamış, özellikle Osmanlı kadınlarını hiç etkilememiştir. O dönemlerde kadınların saçları, elbiseleri ve kumaşları aynı şekilde olmuştur. 18. yüzyıl sonuna kadar, Orta Asya giyim kültürünü devam ettiren Osmanlı'da giyim ve kuşam yüzyıllarca değişme göstermemiştir⁷⁴. Geometrik esasa dayanan kesim ve dikim anlayışları, tespit edilmiş en eski kıyafet örnekleri üzerinde de görülebilmektedir⁷⁵. Bu dönemdeki kumaşlar genelde dar enli tezgâhlar ile dokunmak suretiyle çok fazla ziyan edilmemesinin gerektiği düşüncesinin, geometrik kesim mantığı ile uyuma gösterdiği görülmektedir. Bu türden geometrik kesimlere “peş”li kesim adı verilmiştir⁷⁶.

Bedene oturmayan, basit kesimli bu giysiler, kadın ve erkeklerin de giydiği ön tarafı açık olan boy giysileri ve kaftanlardır. Formları benzerlik gösteren bu kıyafetler, kadınlara yönelik olarak; üç etek entariler, kaftanlar, şalvarlar, önlükler, cepkenler ve yeleklerden oluşmaktadır. Erkeklerle yönelik olanlar ise; şalvar, potur, göynek ve gömlekler, yelekler, kaftanlar ile cepken ve camadan benzeri giysilerden oluşmuştur. Hayat tarzlarının bir gereği olarak gerçekleştirilen bu giyim tarzı aynı zamanda o dönem kültürünün de kendisi olmuştur⁷⁷.

Osmanlı giyim kuşamında modernleşme hareketleri; II. Mahmut döneminde başlamış, II. Abdülhamit ile devam etmiştir. İlk yenilenme; askeri kıyafetlerle başlamış, sonra sivil erkek kıyafetlerinde ve son olarak da kadın kıyafetlerinde

⁷⁴ L. Görünür, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Döneminden Kadın Giysileri*, Sadberk Hanım Müzesi, İstanbul, 2011, s.11.

⁷⁵ N. Sevin, *On Üç Asırlık Türk Kıyafet Tarihine Bir Bakış*. Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları, İstanbul 1990, s. 5.

⁷⁶ Y. Şahin, *Topkapı Sarayı Müzesinde Bulunan Bir Grup Kaftanın Dikiş Kalıpları ve Anadolu Giysileriyle Benzerlikleri*, Folklor Edebiyat Dergisi (Başkent Matbaası), 37, 2004, ss. 197-233.

⁷⁷ Y. Şahin, *19. Yüzyıl Türk Kadın Giyiminde Avrupa Modasının Etkileri - Bedenle Yüzleşme*, Research Gate. 2016. https://www.researchgate.net/publication/301227808_19_YUZYIL_TURK_KADIN_GIYIMINDE_AVRUPA_MODASININ_ETKILERI-BEDENLE_YUZLESME_Influences_of_European_Fashion_on_Dresses_of_19th_Century_Turkish_Women_-_Confronting_the_Body (erişim tarihi: 18.03.2019).

değişim devam etmiştir⁷⁸. Osmanlı devletinde, sadece saray ve çevresinde giyim kuşama önem verilmiş, pahalı lüks kaftanlar giyilmiştir. Halk çevresinde ise daha sade kıyafetler giyildiği gözlenmiştir. Bu dönemlerde kadın, erkek, çocuk kıyafetleri farklı büyüklüklerde tasarlanmış, iç gömlek, entari, şalvar ve üstüste giyilen kaftanlardan oluşmuştur⁷⁹. 19. yüzyıl Osmanlı erkek giyimi, Batı'nın etkisinde kalarak geleneksel giyim tarzından uzaklaşmış, devletin önde gelenleri ve memurları setre pantolon başta olmak üzere Avrupa tarzı kıyafetler giymişlerdir⁸⁰.

O dönemlerde yaşanan değişimlerin en iyi göstergelerinden biri dergilerdir. Erkekler, “Batının son modaları” adı ile yayınlanan dergilerden Avrupa tarzı ayakkabı ve giyim modasını takip etmeye başlamışlardır. O dönemde erkekler, Cumhuriyet’in ilanından sonra da giymeye devam eden ön yakası ipek satenle kaplı ceket türü olan smokin ve uzun etekli ve yırtmaçlı takım frak giymeye başlamıştır. (Resim: 22)

Resim 22. Osmanlı Aydınları

Kaynak: <http://tanzimat.k12.org.tr/osmanli-aydini/>

⁷⁸ İlbeyi Özer, *Osmanlıdan Cumhuriyete Yaşam ve Moda*. Truva Yayınları, 2009, s.134.

⁷⁹ Hülya Tezcan, *Osmanlı Sarayının Çocukları, Şehzadeler Ve Hanım Sultanların Yaşamları, Giysileri*, Mas Matbaacılık, İstanbul, 2006, s.17.

⁸⁰ Özer, a.g.e. s. 376.

Aynı dönemde, bol resimli Avrupa moda haberleri veren, kadınları giyim biçimleri ve süslenme ile ilgili bilgilendiren kadın dergileri de dikkat çekenler arasındadır. Ayrıca Osmanlı'nın varlıklı ailelerine yabancı dil öğreten Avrupalı mürebbiyelerin giyimi ile yanlarında getirdikleri Paris moda dergileri, Avrupa modası hakkında bilgilendirici kaynaklar arasında olmuştur. İlerleyen zamanlarda Osmanlı kadın dergileri de Paris modasına yer vermeye başlamış; Avrupa'da son moda kıyafetlerin nasıl dikildiğinden, korse giymenin zararlarına kadar bu sayfalarda tartışılmıştır. İlk Osmanlı moda dergisi, La Reine de la Mode Parisienne (Paris Modasının Kraliçesi) de 1911 yılında, on beş günde bir İstanbul'da yayınlanmaya başlanmıştır. Dergi; Fransızca, Yunanca, Osmanlı Türkçesi olmak üzere üç dilde yayınlanmıştır. Pera'da Avrupalıların ve gayrimüslimlerin dükkân vitrinleri de Paris modası hakkında bilgi veren başka bir kaynak oluşturmıştır. İstanbul'a yerleşen Avrupalı terziler de yetenekleri ve ürettikleri modellerle, Osmanlı Müslüman kadınlarının Avrupa tarzı giyinmesine katkıda bulundu. Böylece Osmanlı'da Avrupa modası, Avrupalı giyimi ilk benimseyen Ermeni ve Yunan cemaatlerinden daha geniş bir kitleye yayılmaya başlandı⁸¹.

19. yüzyılda giyim kuşamda görülen bariz değişikliklerden biri de kadınların, çarşıftan önce giydikleri feracelerini kullanmamaya başlamasıdır. Onların yerine entari ve palto tercih ettikleri görülmüş ve dönem boyunca Türk kadını, Batı modasına adapte olmuştur. Bu dönemde, artık Osmanlı'da eski tip kıyafetleri yaşı büyük olan kadınlar giymeye devam etmiştir. Geleneksel önden açık entariler yerini, önden tamamen kapalı entarilere bırakmıştır. Eskiden giyilen üç etek entari giymeye devam edilirken, iki etek entari de aynı zamanlarda giymeye başlanmıştır. Arka kısmından kuyruklu, önünden beline kadar açık ve bol kesimli, takma kollu tek parçalı durumdaki "bindallı entariler" özel günlerin giysisi olarak moda olmuştur. Evde ise kadınlar, vücuda oturan etek ve bluz kullanmayı tercih etmiştir⁸². Bu giysiler, artık kişinin bedeninden ölçü alınarak hazırlanmaya başlanmıştır. Bluzlar, pens ve balenle⁸³ vücuda oturtulmaya başlanmış, kabarık

⁸¹ Selin Lafcı, *Osmanlı Kadınının Moda ile İmtihani*, Academia.edu. 2010. https://www.academia.edu/20106968/Osmanli_Kad%C4%B1n%C4%B1n%C4%B1n_Moda_%C4%B0le_%C4%B0mtihan%C4%B1. (erişim tarihi: 03.03.2019).

⁸² Görünür, a.g.e., s. 23.

⁸³ De Fontmagne, Sultan Abdülmecid'in emriyle, bir düğün için Frenk usulü korse giyecek

takma kollar yapılmıştır. Etekler ise evaze kesimli ve parçalı olarak biçilmiş, arkasında kısa veya uzun bir kuyruk bırakılmıştır. Tüm modaya uygun giysiler, terzilere sipariş verilerek ya da hazır şekilde alınmaya başlamıştır⁸⁴ (Resim 23).

20. yüzyıl başlarında, Balkan Savaşları'nın ardından göçmen olarak Anadolu topraklarına gelen kadınların giysilerinin farklı olmaları, giyim ve kuşam konusunda tartışmaların alevlenmesine neden olmuştur. Söz konusu dönemde özellikle kadın bireylerin çalışma hayatı içerisinde yer almaya başlaması ile beraber eski elbiseler yerini artık çok daha pratik ve rahat kullanımı bulunan giysilere bırakmaya başlamıştır. Yine aynı zamanlarda çarşaf ve peçe kullanımında azalma başlamıştır⁸⁵.

Resim 23.19. Yüzyıl Osmanlı Kadınları

Kaynak:<https://onedio.com/haber/400-yillik-turk-modernlesmesine-dair-bilinmesi-gerekenler-447242>

Osmanlı'da saray çevresinden başlayan modernleşme (batılılaşma) hareketi, moda konusunda Avrupa'nın yaşadığı deneyimlerden uzak, taklit haliyle halka doğru

olan Saray kadınlarının, ilk kez balina ile sıkışmanın tadına varacağını bildirmektedir (Görünür 2011, 20).

⁸⁴ Şahin, a.g.e., 2016.

⁸⁵ Aysal, N. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Giyim Ve Kuşamda Çağdaşlaşma Hareketleri*, Çağdaş Türkiye Araştırmaları Derneği, 2011, s.10.

gelişmiştir. Kurtuluş savaşı sonrasında sonra, Cumhuriyet'in ilanıyla beraber gerçekleştirilen kıyafet inkılabı ile peçe, fes, şalvar gibi geçmişi hatırlatan giyim tarzları yerini, Avrupa'da kullanılmakta olan şapkaya, düşük bel kıyafetlere, kısa eteklere ve manto gibi stillere terk etmeye başlamış⁸⁶ farklı moda anlayışlarının ortaya çıkarak gelişmeye başlamıştır.

4.1.2. Cumhuriyet Dönemi

Cumhuriyet döneminde görülen değişimler, daha çok kadının dönüşümü üzerinden sembolize edilmiş olsa da erkek kıyafetleri üzerinde de ciddi değişimleri beraberinde getirmiştir. Bu anlamda Cumhuriyet devrimlerinden biri olan şapka kanunu ve kıyafete yönelik düzenlemeler, halkın gündelik yaşantısında ciddi bir dönüşüme sebep olmuştur. Bütün bu dönüşümler, zihniyet değişimi anlamında kültürel ve siyasal bir öneme sahiptir.

Osmanlı İmparatorluğu, toplumsal düzenin sağlanması için kıyafeti önemli bir araç olarak görse de bedenle ve özel hayatla yakın olarak ilgilenmemiştir. Cumhuriyet ise batıda bulunan temsilleriyle paralel konuma gelebilmek için bireylerin bedenleri ve özel hayatlarıyla yakinen ilgilenmiştir. Toplumsal yapının bir bütün olarak dönüşmesi, buna uygun şekilde bireyleri hazırlamak devrimin başarıya ulaşması için ön koşullardan biri haline gelmiştir⁸⁷. Cumhuriyetçilerin uyguladığı politika, hem bedeni hem de özel hayatı ayrıntılı şekilde kapsayan, doğrudan müdahale imkanı sağlayan bir sistem olmuştur. Bu sistemin odağını ise kıyafet oluşturmuştur ve ayrıca bu odak sayesinde bireyin kendisini temsil etmesine olanak sağlamakla beraber, yeni cumhuriyetçi sistemi de temsil etmesini sağlamıştır.

Cumhuriyetçiler; batılılaşma politikasını temsiller üzerinden uygulamaya koyarken, aynı zamanda Batı'da kadının açık olmasının yapısalcı bir ilerleme etkisine sahip olduğunu genel geçer bir veri olarak kabul etmiştir. Bu sebepten Cumhuriyetçiler, çağdaş ve gelişmiş toplumlarda, kadının özgürlüğü ve açık olması

⁸⁶ İ. E. Mahir, *Fashion and Women in the Istanbul of the Armistice Period 1918- 1923*. Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul, 2005, s.173.

⁸⁷ Suna Killi, *Atatürk Devrimi*, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2008, s. 97.

arasında bir fikir ilişkisi olduğuna inanmış, bu ilişkinin de açılma ve kapanma politikalarını belirlediğini düşünmüştür⁸⁸.

Cumhuriyetçiler, bir anlamda batılılaşma hedefiyle kendi meşruiyetini kurmak istemiş; bundan ötürü kıyafeti ve kadını, aynı zamanda kadının görünümünü önemli bir etken saymıştır. Bu politikalar aynı zamanda, “sen bir az gelişmişsin” diyen Batı’ya da bir mesaj içerikli olmuştur⁸⁹. Böylece Cumhuriyet’le Batı’nın bu yaftalamasına meydan okunmuştur.

4.1.3. Şapka ve Kıyafet İnkılabı

Türklerin şapka devrimi olmadan önce giymiş olduğu sarık, dinsel bir simge olarak görülmüştür. Yenileşme hareketleriyle sarık yerini, fes’e bırakmıştır. Fes’e “dine aykırı” diyerek karşı çıkan halk; Mustafa Kemal’in şapka devrimini gerçekleştirdiği zaman da şapkaya “gavur işi” diyerek karşı çıkmıştır.

20. yüzyıl başları itibarı ile Osmanlı ordusundaki askeri kıyafetlerle ilgili olarak çok ciddi bir değişikliğe gidilmeye başlanmıştır. 1909’da uygulamaya konulan “Elbise-i Askeriye Nizamnamesi” ile beraber hem subayların hem de erlerin kıyafetinde değişikliğe gidilmiştir. Söz konusu nizamname ile subaylar için hâkî renkli şayak kumaş ve sınıf renginde devrik yakalı ceketler ile pantolonlardan oluşan üniformaları, erler için ise yine aynı renkli aba kumaş ve düz yakalı ceketler ile pantolonların oluşturduğu üniformaları giymeleri öngörülmüştür. Başlıkları ise bütün sınıfların ortak ve resmi olarak kullanacakları hâkî renkteki “kalpak” olmuştur⁹⁰.

Askeri üniformalarda gerçekleştirilen düzenlemeler; zamanla sivillere yönelik olarak da uygulanmaya başlamış, bazı memur sınıflarına yönelik olarak yeni kıyafet nizamnameleri yayınlanmıştır. Bu çerçevede, cübbeler ile sarıklar yalnızca ulemaların kıyafetleri olacak, diğer sivil şahıslar ise yalnızca fes giymeleri gerekecektir (**Bkz.** S.49 Resim 24) . Buna karşı çıkan çıkarıcı din adamları ise bu

⁸⁸ Cihan Aktaş, *Kılık-Kıyafet ve İktidar*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2018, 95.

⁸⁹ Cemil Meriç, *Bu Ülke*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012.

⁹⁰ Sevin, a.g.e., s. 137-138.

değişimi dini menfaatlerine alet etmek istemişlerdir⁹¹. Daha önceleri, sarığı savunup fesin dine aykırı olduğunu söyleyenler, o zaman da fesi, kalpağa karşı aynı şekilde savunmaya başlamıştır (**Bkz.** S.50 Resim 25). Bu dönemlerde Avrupa’da moda olan şapka giyimine, Osmanlı İmparatorluğu izin vermemiştir. Sadece Osmanlı aydınlarının yurt dışında şapka taktığı görülmüştür. Mustafa Kemal de bunlar arasındadır.

Resim 24. Fesli bir İstanbul Efendisi

Kaynak:<https://www.turkiyegazetesi.com.tr/yazarlar/prof-dr-ekrem-bugra-ekinci/590046.aspx>

⁹¹ H. Eroğlu, *Türk İnkılap Tarihi*, Savaş Yayınları, Ankara, 1990.

Resim 25. Kalpaklı Osmanlı Tip

Kaynak: <https://www.modamuzayede.com/urun/570736/kartpostal-kalpakli-o>

Mustafa Kemal, Kurtuluş savaşıdan sonra yeniden kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin temellerini çağdaşlık üzerine inşa etmiştir. Türkler, sadece doğu kültüründe saplanıp kalmak yerine, batı uygarlığı sahalarında yerini almak istemiştir. Ülkede yapılması gerekli olan yeniliklerin amacı, medeni dünyaya katılma gereğinden çok 20. yüzyıl kültürü üzerine oturan yeni, modern ve milli Türk Cemiyetinin yeniden inşasını oluşturmaktır⁹². Bununla beraber uygulamaya konulan devrimler, çağdaşlaşmayı hedeflediğinden, bu toplumun dış görünüşüne de yansımış olmalıydı. Yapılan şapka ve kıyafet devrimi, tam da bu sebepten laik ve uygar bir topluma geçmenin ilk adımlarından biri olmuştur. 25 Aralık 1925 yılı itibarıyla uygulanmaya konan şapka ve kıyafet kanunu ile peçe, kalpak, fes giyilmesi yasaklanmış, batılı ülkelerin giyim tarzı resmi olarak benimsenmeye başlanmıştır.

⁹² Norbert Van Bischoff, *Ankara Türkiye'deki Yeni Oluşun Bir İzahı*, Translated by Burhan Belge, Ulus Basımevi, Ankara, 1936, s. 233-237.

Mustafa Kemal gençlik yıllarından beri kıyafetler ile semboller ve ritüeller konusunda oldukça hassas bir insan olagelmıştır. İçerisinde hayatını sürdürdüğü toplumunun kodlarını okuyabilen ve bu çerçevede davranmasını bilen bir siyasetçi olmuştur. Estetik kendisi için son derece önemli olmuştur. Biçim konusunun öz kadar önem taşıdığını; dahası biçimin özü belirleyebileceğine inanılmıştır.

Hayal ettiği Türkiye’de kolonyalizmin olgusunun en üst noktada bulunduğu ve Batı medeniyetinin doğu toplumlarını ötekileştirmekte ve sömürmekte olduğu, işgal ettikleri bir dönem içerisinde hayatta kalabilme adına Batılılar gibi davranıp onlar gibi olmalıydılar. Bu bağlamda, Batılı şapkaya geçişteki sebep, genç Türkiye’nin gerek Osmanlı gerekse Doğulu imajının silinmesine dönük olarak gerçekleştirilmiştir. Mustafa Kemal ve destekçileri tarafından hem oryantalizm hem de kolonyalizm saldırganlıklarından ve tahakkümünden kurtulabilmek adına izlenen bu yol, Türklerin, Batılılardan farklı olmadıklarının kanıtlanması adına izlenmiştir. Onlar, Batının beynelmilel olduğunu kabul etmişlerdir⁹³.

Şapka ve kıyafet devriminin temelinde, bir ulus olarak şekilsel ve biçimsel anlamda medeniyeti yakalamak yatmaktadır. İmparatorluktan; önce devrilmiş, sonra kendini yeniden toparlamış, bir ulus devlete geçişini yapmak üzere olan Cumhuriyet ülkesi için sembol haline gelmiş giysileri bir taraf bırakıp modern bir görünüşe kavuşmak önem arz etmiştir. Bu devrimler; yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin önemli siyasal ve kültürel değerlerini içeren felsefesini temsil etmektedir; ilk olarak tek bir yurttaş tipini oluşturulmasıdır.

İkincisi ise toplumun ilerlemesinin koşulu olarak batılılaşma fikrinin yani medeniyetin kıyafet ve yaşam biçimi olarak içselleştirilmesi düşüncesidir. Mustafa Kemal’in verdiği talimatla, Servet Tör’ün Mekke’de toplanan İslam Kongresine şapka ile katılacak olması, bu medenileşme düşüncesinin ne kadar içselleştirildiğinin bir örneği olarak karşımıza çıkar. Mustafa Kemal, Servet Tör’e şöyle bir açıklamada bulunmuştur: “Mekke’ye gidip bizi temsil edeceksin. Türk’sün ve Müslüman’sın... Müslüman milletleri uygarlaşmaktan alıkoyan batıl inançları yıkmak için, Mekke’ye

⁹³ Murat Metinsoy, *Şapkanın Kerameti: 84. Yıl Dönümünde Şapka İnkılabı*, 2009. <https://m.bianet.org/bianet/diger/118481-sapkanin-kerameti-84-yildonumunde-sapka-inkilabi> (erişim tarihi: 19.03.2019).

şapkayla gireceksin. Kara taassup seni parçalamak için uğraşsa dahi, başını vereceksin ama eğilmeyeceksin”⁹⁴.

Adım adım modernliğe giden Türkiye’de de birçok ülkede olduğu gibi, sosyal ve kültürel gelişmenin göstergesi olarak moda; gündelik hayattan siyasal pratiklere kadar uzanan derin etki alanıyla kimlik üretme sürecinin önemli bir parçası haline gelmiştir. Moda âdeta modernleşme idealinin taşıyıcısı konumunda görülmüştür⁹⁵. Türk erkeği bu dönemde kibar davranan, bıyık ve sakal bırakmayan, kadınlarla hayatı ortak alanlarda paylaşabilen bir kişi halini almıştır.

Cumhuriyet erkekleri; güzel giyinme özgürlüğünü elde etmiş, erkek kıyafet modası ve nasıl giyinilmesi ile ilgili bilgiler içeren yazıları takip etmeye başlamıştır⁹⁶. Bu dönemin tüketime dayalı dış görünüşü ve modanın öne çıkışı, Tanzimat döneminde yapılan yenileklerle kıyaslanamayacak derecede çağdaş olmuştur. Çünkü Cumhuriyet, modernleşmeyi tam anlamıyla batı hayat tarzıyla birarada tutmuştur.

İlköğretim bu dönemde zorunlu olmuş, kız ve erkekler birarada eğitim görmeye başlamış, birçok alanda yurt dışına öğrenci gönderilmiş, harf inkılabıyla okuma yazma oranı artmış, gazete ve dergilerin sayısında gözle görülür bir artış yaşanmış, basılan ve satılan kitap sayısı artmış, Avrupa toplumlarında yaşanan yenilikler rahatça birçok kaynaktan takip edilmeye başlanmıştır. Çağdaşlaşma projesi, büyük toplumsal değişimlerle devam etmiştir. Toplumun; eğlence, moda, anne-baba-çocuk ilişkileri, beslenme alışkanlıkları, yeme-içme alışkanlıkları, insan ilişkileri, selamlaşma şekilleri, tatil tarzları, hayat felsefeleri, ahlak kuralları, toplumsal tutum ve davranışları değişime uğramıştır. Dans bu zamanlarda, geleneksel düşünceye sahip kişiler tarafından eleştirilse de moda olmuştur⁹⁷.

Bu dönemin ayırt edici özelliklerinden biri de balo veya park 60 Aydın gezisi için giyilecek kıyafetlerin farklılaşması ve farklı sosyal rollere uyumlu kıyafetlerin ortaya çıkmasıdır. Cumhuriyet’in yeni bireysel kimlik çalışma ihtiyacı; Agamben’in

⁹⁴ Orhan Koloğlu, *İslam’da Başlık*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1978, s. 98.

⁹⁵ F. K. Barbarosoğlu, *Modernleşme Sürecinde Moda ve Zihniyet*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2004, s.14-15.

⁹⁶ Özer, a.g.e., s. 376.

⁹⁷ Özer, a.g.e., s. 96.

“zoe-bios” ayrımı, modernleşme ile birlikte gündelik hayatın siyasal alana taşınması durumunu işaret eder⁹⁸. Cumhuriyet ile beraber siyasal alana taşınan özel alan yani gündelik hayat, iktidarın müdahalesine açık bir konuma getirilmiştir. Bundan dolayıdır ki kıyafet, yeniden inşa edilen bireyin kimliğinden geçmişi koparmak bakımından önemli bir dönüştürücü araç olmuştur⁹⁹.

20. yüzyıl erkekleri, günlük yaşamda ve işte giydikleri koyu renkli çizgili kumaşlardan oluşan takım elbiseleri ile kusursuz bir görüntü yaratmışlardır. Saçlarını yandan ayıran ya da geriye doğru tarayan erkekler, briyantın kullanmaya başlamışlar; ayrıca cep saati, kol düğmesi, pantolon askısı gibi aksesuarları şapkaları ile birlikte taşımıştır. Dönemin en büyük moda ikonu ise Mustafa Kemal Atatürk olmuştur. Atatürk, frak giydiğinde mutlaka silindir şapka takar ve kimse pelerin giymezken, o bunu alışkanlık haline getirmiştir (**Bkz.** S.54 Resim 26,27). Sık sık golf pantolonu giydiği bilinir ve beyaz giysilerine koyu renk bastonlar kullanırdı.

Atatürk, bu dönemlerde çok ünlü olan Coco Chanel'den etkilenmiş, ordunun kıyafetlerini ona çizdirmiştir. Chanel'in çizdiği bu kıyafetler, Atatürk'ün katafalkında nöbet tutan askerler tarafından hala giyilmektedir. Coco Chanel'in çizdiği bu kıyafetler, Türkiye'de üretilmiştir¹⁰⁰.

⁹⁸ Giorgio Agamben, *Kutsal İnsan Egemen İktidar ve Çıplak Hayat*, Translated by İsmail Türkmen. Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2017, s.13-19.

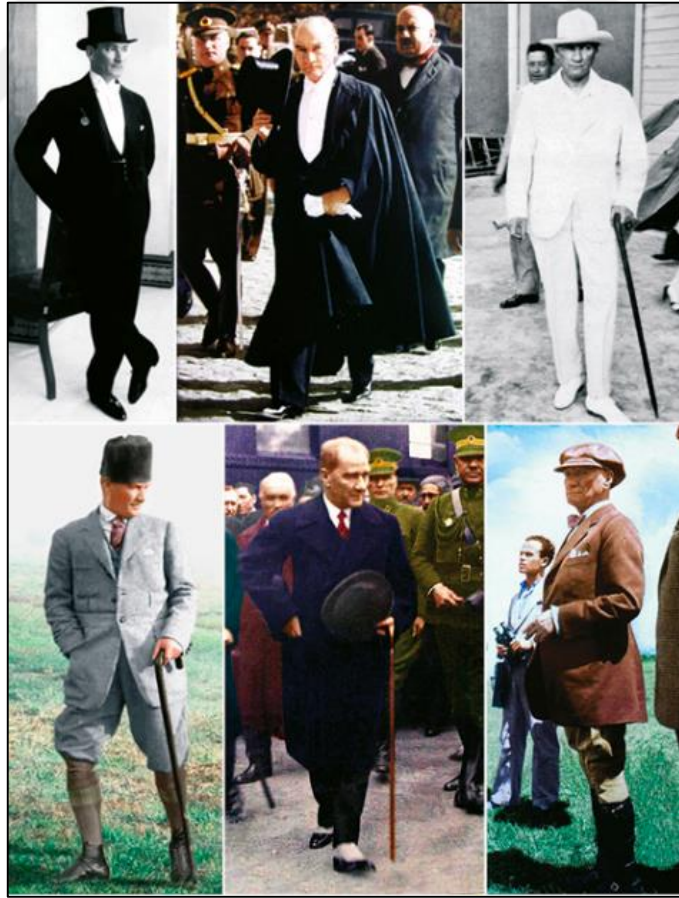
⁹⁹ Niyazi Berkes, *Türk Düşününde Batı Sorunu*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2015, s.172.

¹⁰⁰ B. Tatari, *O'nun Stili*, <http://www.tempomag.com.tr/detail/onun-stili> (erişim tarihi: 19.03.2019).

Resim 26.Cumhuriyet Dönemi Erkek Modası

Kaynak: <https://www.ataturkunhayati.gen.tr/ataturk-devrimler.html>

Resim 27. Kıyafet, Şapka, Aksesuar Uyumu

Kaynak: <http://www.tempomag.com.tr/detail/onun-stili>

4.1.4. Yükselen Cumhuriyet Kadını

Cumhuriyet ilke ve inkılapları ile Türk kadını, toplumda konumunu yükseltmiş, giyimlerinde köklü değişiklikler yapmışlardır. Cumhuriyet ile değişen yaşam tarzları, Türk moda anlayışının gelişmesine sebep olmuştur. Cumhuriyet’le beraber gelişen kadın giyimi, dünya modasına çabuk ayak uydurmuştur. Kadınlar; artık geometrik kesimli, kısa japone kol kesimleri, jarse kumaştan elbiseler giymeye başlamış, etek boylarıyla beraber saçlar kısalmış ve Avrupa’daki modayla uyumlu olan bir giyim tarzı benimsemiştir.

Aksesuar kullanımı artmış; rengârenk inci boncuklar, büyük kloş şapkalar takmaya başlamışlardır (Resim 28). Yeni çıkan dergiler aracılığıyla kıyafet modası ülkenin her tarafına yayılmaya başlamıştır. Yeni çıkan magazin dergileri aracılığıyla moda; Türk kadının hayatına girmiş, onları yerellikten sıyırmış, gündelik hayatta karşılaşılmaması zor kişilerin kıyafetleri bu dergiler aracılığıyla geleneksel kültürün içine girmeye başlamıştır¹⁰¹.

Resim 28. 1920’lerde Cumhuriyet Kadını

Kaynak:<https://indigodergisi.com/2016/12/kadinin-secme-secilme-hakki/>

¹⁰¹ Rıfat Aydın, *Türk Modernleşmesinde Bir Görünüm ve Değişim Temsili Olarak Kıyafet*, Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi, 2018, s. 59.

1920’li yıllarda kadınlar; süet, deri veya iki renkli ayakkabılar dışında, kahverengi, gri ve farklı farklı renklerde ayakkabılar tercih etmişlerdir. Gece ayakkabıları ise brokar ya da saten elbiselerle uyumlu olarak tasarlanmıştır¹⁰².

1930’larda dünya çapında kendini gösteren ekonomik kriz, giyimde sadeleştirmeye sebep olmuştur. Artık bacakların değil, sırtın belirginleşmeye başladığı bu dönemi Ormanlar şu şekilde betimlemiştir: “O dönemdeki moda kadınları olgun, ölçülü ve daha kadınsı olmaktadır. Kadınların giyimlerinde etek boylarında görülen kısalıklar daha sonraları ancak 1960’lı yıllarda görülebilmektedir. Bacaklar birkaç yıllık süre içerisinde kapanmışlar, fakat bu defa da özellikle gece elbiselerinin sırtları açılmaya başlamıştır. Yeni elbise modellerinde daha çok omuzlar, kalçalar ve göğüsler kadınsı hatlarını daha fazla ön plana çıkartmaktadır”¹⁰³.

Ekonomik kriz, tasarımcıların fiyatları düşürmesine, daha büyük kitlelere ulaşabilmek amaçlı hazır giyime yönelmesine olanak hazırlamıştır. Tasarımcılar, yapay kumaş da kullanarak daha pratik, yıkanabilir kumaşlara yönelmiştir. Bu yöneliş, buruşmaz kumaşların üretimine de zemin hazırlamıştır. Kadınlar; gündelik hayatta siyah, kol kapakları ve yakaları beyaz renkte olan elbiseler tercih etmiştir. Parti geceleri için ise elbiselerin üzerine şifon atkılar, kürk kenarlı kepler, dirseğe kadar uzanan jarse eldivenler giymişlerdir. Kadınlar, dünya modasına ayak uydurarak kısa eteklerini, yaka ve kollarını bant ve kürk geçirerek uzatmıştır. Önceden yok olan göğüsler, tekrar gelmiş, beller tekrar yukarı çıkmış, omuzlar genişlemiştir. Bu dönem sonunda çıkan II. Dünya savaşı sebebiyle koyu-açık

¹⁰² S. Ağaç, Ş. Çivitçi ve S. B. Boğday, *Cumhuriyet'ten Günümüze Kadın Giyim Kültüründeki Değişimler Üzerine Bir Araştırma*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu. <http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/A%C4%9EA%C3%87-Saliha-%C3%87%C4%B0V%C4%B0TC%C4%B0-%C5%9Eule-BO%C4%9EDAY-SAY%C4%9EILI-Ba%C5%9Fak-CUMHUR%C4%B0YET%E2%80%99TEN-G%C3%9CN%C3%9CM%C3%9CZE-KADIN-G%C4%B0Y%C4%B0M-K%C3%9CLT%C3%9CR%C3%9CNDEK%C4%B0-DE%C4%9E%C4%B0%C5%9E%C4%B0MLER-%C3%9CZER%C4%B0NE-B%C4%B0R-ARA%C5%9ETIRMA.pdf> (erişim tarihi: 20.03.2019).

¹⁰³ Ç. Ormanlar, *75 Yılda Değişen Yaşam Değişen İnsan: Cumhuriyet Modaları*. Türkiye Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, s. 53.

lacivertler, deniz-hava mavisi ve hâkî-askeri renkler tercih edilmiştir¹⁰⁴
(Resim 29,30) .

Resim 29. İlk Türk ‘Dünya Güzellik Kraliçesi’ Keriman Halis Ece-1932

Kaynak:<https://tr.pinterest.com/pin/500392208593701626/>

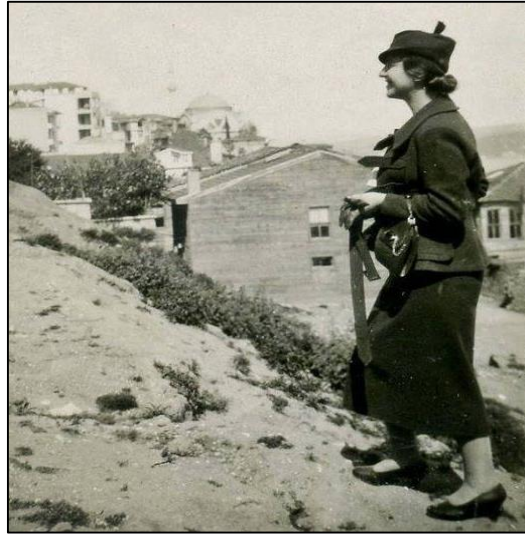

Resim 30. 1930’lar Türkiye

Kaynak:<https://tr.pinterest.com/pin/547117054705510506/>

¹⁰⁴ Ağa, Çivitçi ve Boğday, a.g.e.

1940'lı yıllarda II. Dünya Savaşı'nın bitmesiyle yeni bir döneme girilmiş, dışa açılan Türkiye batının tüketim mallarına rahat bir şekilde ulaşmaya başlamış ve bu modanın da üzerinde etkili olmuştur. Kıyafetler, daha sonra Cumhuriyet kurulmasıyla beraber geleneksel çizgilerinden bağımsızlaşarak daha modern bir hal almaya başlamıştır¹⁰⁵. Bu yılların sonuna doğru, moda artık israf olarak görülmemeye başlanmış, toplumsal sınıf farkları ortadan kalkmış, herkesin giyinmekte olduğu şekilde giyinilmesinin gerektiğine vurgular yükselmiştir. Modanın takip edilmesi toplumsallaşma ve medenileşmede ilk koşul gibi algılanmaya başlamıştır. Söz konusu dönemde pilili ve fırfırlı eteklerin ve ütü ihtiyacı olmayan gömleklerin çeşitliliği artırmıştır¹⁰⁶. Moda, savaştan da etkilenmiş; askeri üniformaların rengi ile uyumlu mantolar, etekler, bluzlar, elbiseler gibi giysiler tasarlanmış hatta şapkalar, ayakkabılar, eldivenler, çoraplar, mendil gibi aksesuarlar da savaşın koyu rengine ayak uydurmuşlardır (Resim31, **Bkz.** S.59, Resim 32). Savaş yıllarından hemen sonra Paris'te ortaya çıkan "New Look" modası tüm Avrupa kadınlarını etkilemiş, etekler uzamış, göğüs dekolterileri gibi ayrıntılarla daha kadınsı çizgiler ortaya çıkmıştır¹⁰⁷. Türk kadınları da aynı dönemde bu moda akımından etkilenmiştir, etek ve bluzlar vazgeçilmez olmuştur .

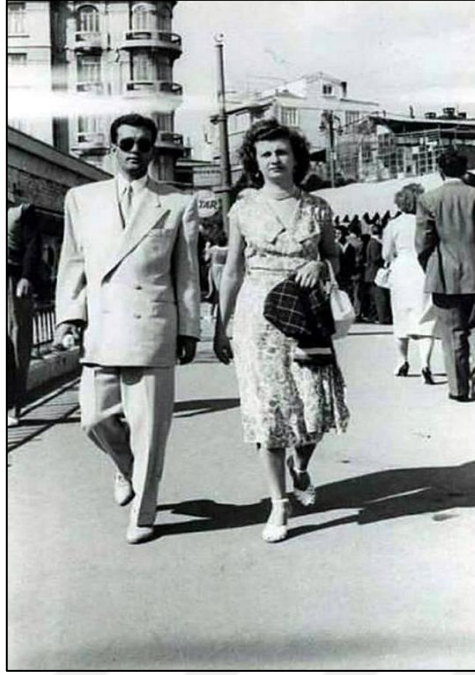
Resim 31. 1940'lar Türk Kadını

Kaynak:<https://tr.pinterest.com/pin/329536897714206477/>

¹⁰⁵ Dayı, a.g.e., s. 60.

¹⁰⁶ E. N. Erel, *Moda Fotoğrafında Kurgu*. Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul, 2010, s. 14.

¹⁰⁷ T. Vural ve S. Ağaç, *XIX. Yüzyıldan Günümüze Giyim Modası*, Tekstil & Teknik 10, 109, 1994, s. 94.

Resim 32.İstanbul 1940'lı Yıllar

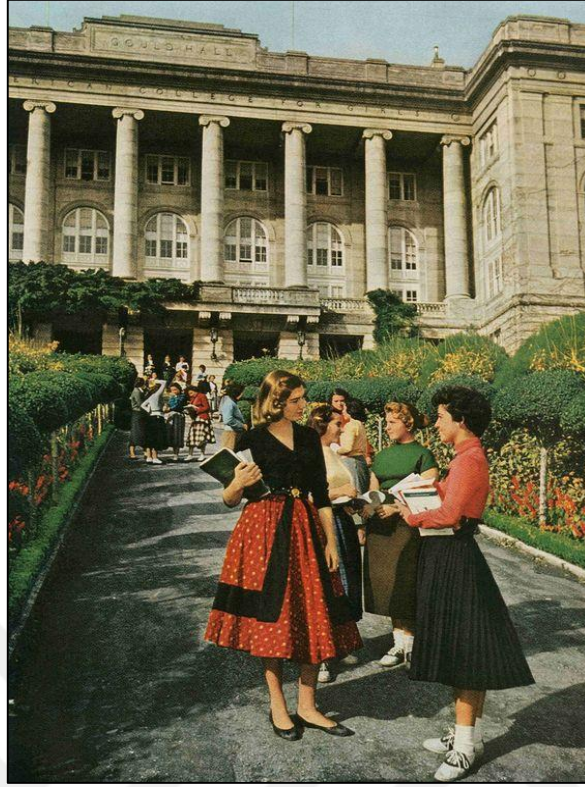
Kaynak:<https://tr.pinterest.com/pin/150378075036877087/>

1950'li yıllarda Türkiye'nin politik ortamından dolayı, tüm dünyayı saran mini etek ve pantolon modası, çağdaş Türk kadınının buna adapte olmasını zorlamıştır. Pantolonların paçasının daraldığı bu dönemlerde eteklere de yırtmaç detayı verilmiştir. Hem erkekler hem de kadınlar bu dönemde ayakkabı burunlarının sivri olduğu ve ince çelik topukların olduğu modelleri kullanmıştır.

Daha büyük yaş grubu ise yakası fular biçiminde bağlanan kol manşetleri, şık kol düğmeleri, ipek bluzların üzerine Chanel tayyörler tercih etmiştir. Tayyörlerin yaka, kol, ceket kenarlarında görülen harçlar ve ceplerle beraber düğmeler ayrıntı oluşturmuştur¹⁰⁸. Ayrıca bu dönemde Genç kuşağın giyime harcayacak paraya sahip olmasına olanak sağlanmıştır. Dünyada esen Rock'n Roll müziği fırtınası ile Türkiye'de de genç kızlar; kloş etek, eteklerin altına jüpon, dar süveterler, beyaz, kısa soket çoraplar ve düze bale ayakkabı giymeye başlamıştır¹⁰⁹(**Bkz.** S.60, Resim 33).

¹⁰⁸Komşuoğlu, Ş ve İmer, A., Seçkinöz, M., Alpaslan, S., Etike, S., a.g.e., 1986.

¹⁰⁹Öndoğan, Ziyet. "1940'tan 1960'a Kadar Moda."Tekstil ve Konfeksiyon Dergisi, no. 5, 1993.

Resim 33. 1950’ler Türk Kadın Modası

Kaynak: <https://tr.pinterest.com/pin/145100419227016381/>

Mağazacılık anlayışının gelişmeye başladığı 1960’larda ise kadınlar elbiselerini; mefruşatçılardan kumaş alarak, kadın dergilerinden kalıplarla ve modelleri bularak kendileri diktikleri veya terziye sipariş ettirdiği son dönemleri olmuştur. Dönemin moda tasarımcıları diye andığımız isimler, o zamanların en önemli usta terzileri olarak tanınmaktadırlar. 1960’lı yıllarda terzilik, el sanatı olma statüsünü sürdürmüştür¹¹⁰. Bu yıllarda Rock’n Roll, hippie gibi akımlar ve Hollywood filmlerindeki etki Türkiye’de giyilen giysilere de yansımış bulunmaktadır. Renklibluzları, kabarık, alt kısımlarına godeli verev eteklerin kullanıldığı kloş, pilili etekleri ile genç kızlar erkek arkadaşlarıyla yeni açılan kulüplere gitmeye başlamışlardır. Günlük olarak da devrik yakalı, süveter şeklinde çoğunlukla pilili modeller sade ve zarif, bedeni çok sıkmayan rahat kıyafetler kullanılmıştır (**Bkz.** S.61 Resim 34). Diğer tarafta da Türkiye’nin değişen politik ortamında demokratikleşme isteyen üniversite öğrencileri, kıyafetleriyle toplumda farklı bir

¹¹⁰ G. Yetmen, *Türk Toplumunda 1960’lı Yılların Yaşam Tarzı Dinamiklerinin Kadın Dış Giyim Modasına Etkileri*, Sanatta Yeterlilik Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü. İzmir, 2011, s.189.

yerde olduklarını anlatmaya çalışmıştır. Bu genç nesil, 27 Mayıs ihtilalinde, 1968 öğrenci hareketlerinden 1980 ihtilali olana değin parka ile kadife pantolonları giymişlerdir. Kadınların da pantolonları tercih etmiş oldukları görülmektedir. Bunalım dolu bir dönem olmasına karşın, büyükşehirlerdeki moda yine hem Avrupa'yı hem de Amerika'yı izlemeye devam etmiştir¹¹¹.

Resim 34. 1960'lı Yıllar Türk Kadın Giyimi

Kaynak: <https://tr.pinterest.com/pin/202310208241868259/>

70'li yılların Türkiye'sinde etek boyları Avrupa'daki gibi kalça hizalarına kadar çıkmış durumdadır. Bu dönemdeki kadınların giyimleri daha modern ve iyi kesimli, süsten uzak yani bir bakıma klasik bir görünüme sahip olmuştur (**Bkz.** S.63 Resim 35,36) . Uzun manşetlere sahip gömlekler, kalçaların hizasında geniş kemerler, baldırlarını sarmalayan çizmeler, iri gözlükler kullanan kadınlar diğer dönemlerden çok daha şık, daha çok biçim ve çeşitlilikte pantolon ve pantolonlu takımlar giymişlerdir¹¹².

¹¹¹ Benli, a.g.e., s. 89.

¹¹² Barbarosoğlu, a.g.e., s.170.

Resim 35. Türk Artist Filiz Akın, 1972

Kaynak: <https://tr.pinterest.com/pin/453948837421750722/>

Resim 36. 1970'lerde Pantolon ve Kemer Modası

Kaynak: <https://tr.pinterest.com/pin/258323728612060439/>

1980’li yıllar Türkiye’de askeri darbe sebebiyle sorunlu geçmiş, ayrıca dünyada baş gösteren petrolün sebep olduğu ekonomik bunalımların yaşandığı yıllar olmuştur. Bu sebepten petrol renginin çok kullanıldığı bir dönem olmuştur. Aynı zamanda renkli, şatafatlı giyim tarzının başladığı bu yıllar 60’lardan ilham almıştır. Dar beden, ince belli bol etek, şortlar ve bermudaların kullanımının yanında; t-shirt, sweat shirt, tayt gibi ingilizceden dilimize yerleşmiş ürünlerle pek çok kıyafet, saç bantları, lastik ayakkabılar ve eşofmanlar kullanılmıştır. Renkli bir dönem olduğu, saçlarda başlayan punk modası ve permalardan, ayrıca giysilerde kullanılan pırıl pırıl parlak taşlardan anlaşılmaktadır

Kot pantolonun üzerine giyilebilen Anadolu motifli yelekler ve gömlekler, şalvarların üzerine giyilebilen yazılı t-shirtler bu dönemin modasını oluşturmuştur. Renkli desenlere sahip gömlekler, çizgili takımlar giyilmekteyken, bunların üzerine aksesuar olarak takılan altın kolye, bilezik, yüzük gibi takılar da giderek zenginleşmekte olan yeni kentli sınıfın kendisini gösterebilme arzusunu açığa çıkarmıştır¹¹³.

Askeri darbe sonrasında ekonomide yaşanan liberalleşmeye yönelik politikalar; yabancı sermayelerin yerli pazarlara girmeleri, depolitizasyon benzeri unsurlar her kesimin tüketime yönelik olgusunu körükleyerek, pazara girmekte olan ürün profiline de çeşitlenmesine neden olmuştur. Bu bağlamda, Türkiye, dünyadaki önemli markalara diğer ülkeler ile eş zamanlı tanık olmaya başlamıştır. Bu markaların ürünlerine sahip olmak, bir statünün sembolü haline gelmiş, sınıfa ve paraya eş değer kültürel objelere dönüşmüştür¹¹⁴.

90’larda saten, jarse, likra gibi kumaşlardan oluşan ayak bileklerine kadar uzanan elbiseler moda olmuştur. Sadece düz ayakkabılar tercih edilmemiş, topuklu botlar, uzun çizmeler, bilekten bantlı ayakkabılar sıklıkla tercih edilenler arasında olmuştur. Pop müziğin de popüler olmasıyla basit t-shirtler ile kot pantolonlar, deri montlar tercih edilmiştir. Aynı zamanda giyilmeye başlanan kruvaze ceketler, beyaz yakalı çizgili gömlekler, genç şehirli profesyonellerden oluşan Yuppie’lerin

¹¹³Benli, a.g.e., s.119.

¹¹⁴ Ormanlar, a.g.e., s.83.

aralarında sosyal tırmanışın ve rekabet ortamının adeta bir simgesi durumuna gelmiştir¹¹⁵.

90'ların modasına dair Benli'nin gözlemleri şu şekildedir; “1990'larda kadınlarımız gömlekleri, ceketleri ve etekleriyle adeta toplumun ilerleyişinin de bir simgesi olmuşlardır. Yine aynı yıllar içerisinde medyanın moda üzerinde önemli etkileri olmuş, pop müzik patlamış ve “imaj her şeydir” dönemi de modanın şekillendirilmesi üzerinde etkili olmaya başlamıştır. Sadelik ön planda yer almaya başlamış ve siyah renk modanın hâkimi durumuna gelmiştir. 1970'li yılların geniş kesimli İspanyol paça pantolonları yeniden moda haline gelmiş, kot pantolon neredeyse hayatın her alanı içerisinde yer almaya başlamıştır. Tişörtlerin üzerinde de yeni baskı tekniklerinin ortaya çıktığı görülebilmektedir”¹¹⁶. (Resim: 37).

Resim 37. 1980'ler Türk Artisti Gülşen Bubikoğlu

Kaynak: <https://tr.pinterest.com/pin/505458758151858466/>

¹¹⁵ Ormanlar, a.g.e., s.85.

¹¹⁶ Benli, a.g.e., s.133.

Resim 38. 1990’lar Türk Starları

Kaynak: <https://onedio.com/haber/devasa-anket-90-lar-turkce-pop-un-en-iyi-sarkisini-seciyoruz--670315>

21. yüzyılda Türk kadını da 90’ların minimalist akımından gösterişli giyime doğru yol almıştır. Bu dönemlerde, gömlekler, montlar, İspanyol paça pantolonlar ve eteklerin üzerinde metal zımba, pullar gibi aksesuarlar kullanılmıştır. En sık kullanılan aksesuarlardan biri ise ince metal ve kalın kemerlerdir. 21. Yüzyıl modası, çoğulcu olmuş, tek bir trendin hâkimiyetinden ziyade, herkesin kendi trendini yarattığı bir dönem olmuştur. Günümüzde de halen devam etmekte olan rahat giyim tarzlarının birisi olan “casual wear” artık bir moda öncüsü durumuna gelmiştir. Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de toplumun genelinde kullanılmaya başlanan kıyafetlerin rahatlığı, birçok ünlü kişinin tarafından da sadece sokakta değil aynı zamanda özel bir defilede ya da gecelerde tercih edilen bir trende dönüşmüştür¹¹⁷ (Resim 38, **Bkz.** S.66, Resim 39,40).

¹¹⁷ N. Artukoğlu, *Popüler Kültür Ve Moda Etkileşimi*, Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2013, s.14.

Resim 39. Günümüz Kadın Modası

Kaynak: <https://onedio.com/haber/singir-mingir-sosyete-haftanin-en-tarz-giyinen-ve-dudak-bukturen-unluleri-805773>

Resim 40. Günümüz Modasından Bir Örnek

Kaynak: <https://onedio.com/haber/singir-mingir-sosyete-haftanin-en-tarz-giyinen-ve-dudak-bukturen-unluleri-805773>

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RUSYA'DAKİ MODA GELİŞİMLERİNİN TÜRKİYE

MODA SEKTÖRÜNE YANSIMALARI

1. RUSYA'NIN TEKSTİL SEKTÖRÜNDE VAR OLMA SÜRECİ

Avrupa'da yayılan endüstri devrimi ile üretim biçimlerinin değişmesine bağlı olarak dünya toplumsal yaşam konusunda sancılı bir döneme girmiştir. Ekonomisi tarımsal üretim sistemine sahip olan birkaç ülke gibi Rusya da bu devrimden etkilenmiş, üretim biçimlerinde kökten değişime uğramış ve yeni toplumsal ideoloji geliştirerek yeniden yapılanmıştır. Buhar makinesi Rusya'ya girmiş, ev ve atölyelerde yapılan üretim sanayi fabrika tipi üretime dönüşmüştür. Rusya tekstil endüstrisinde ketene dayalı pamuk üretimi; Avrupa ülkelerinde de görüldüğü gibi 18. Yüzyıl sonlarında ivme kazanmış, sanayileşme konusunda ilerleme sağlamıştır.

1700'lü yıllarda pamuk tekstil ticareti ve kumaş dokumacılığı yaparak baskı yapan küçük birkaç atölye Rusya Astrakhan'da yoğunlaşmıştır. Rusya'da pamuk endüstrisinin reel anlamda ilk defa başlaması 1753'te St. Petersburg şehrinin banliyösünde Krasnoe köyünde, Cuzzins ve Chamberlain adında iki İngiliz tarafından pamuk baskı fabrikasının kurması ile gerçekleşmiştir. Bu tarihin 10 yıl sonrasında Lehmann isimli bir Alman, Schlüsselburg civarlarında başka bir baskı fabrikası kurmuştur. Bu fabrikalara gümrüksüz olarak hem makine hem de kumaş ithal edebilmelerine müsaade edilmiştir. Sanayii devriminin ilerlemesini sağlayan tekstil üretimi, zaman içerisinde pamuk baskıcılığının el üretimi alanından makine üretimi alanına doğru kaymasını zorunluluğa dönüştürmüş ve bu işte ilerlemesini sürdüren ülkeler de doğal olarak kaynak arayışları için farklı ülkelerin kaynaklarına yönelmeye başlamışlardır.

Rusya'da tekstil sanayideki makineleşme, 1817'den sonraki dönemde St. Petersburg'da bulunan iki baskı fabrikasındaki silindirli baskı makinelerini on yıllık bir süre için kullanım haklarını satın almış olması ile başladığı bilinse de mekanik sanayi 1850'li yıllarda gelişme göstermiştir. 1849 yılına kadar Rusya'da pamuk baskının merkezi olarak bilinen Ivanova'daki baskıcılığın %61'i hala elle

yapılmaktaydı¹¹⁸. 1850’li yıllarda dokuma sanayisinde hızlı bir gelişme yaşayan Rusya, Batı Avrupa’dan tekstil ve buhar makineleri alımı gerçekleştirmiştir. Bu gelişmelerle beraber kömür ve petrol gibi ham madde bolluğu sebebiyle ülke, besin ve demir-çelik sanayisinde gelişme de yaşamıştır. 19. Yüzyıl sonu ve 20. Yüzyıl başlarında Rusya, endüstriyel üretiminde dünya toplam üretimini geçmiştir. 1837 yılında ise ilk demir yolunu yapan Rusya, sanayileşmeye geç başlasa da üretim olarak dünya genelinde hızlı bir devingenlik kazanmış ve bu gelişmelerle siyasal bir rejim değişikliğine doğru yol almıştır.

Rusya’da şehirlerde yaşayan belli bir kesim, fabrikaların Fransız taklidi natüralist üsluptaki çiçek desenli kumaşlarını kullanırken, soylular ise dokuma ve nakışlarla süslenmiş, yapımı uzun bir zaman alan giysi siparişleri vermiştir. Halk da bunlardan bağımsız olarak daha basit ve sade giysiler tercih ederek kendi üretimlerini gerçekleştirmiştir. Köylüler arasında beyaz zemin veya ağartılmamış kumaşlar üzerine indigo ile boyanmış giysiler kullanılmış, bunun yanında kendi perdelerini, mendillerini, yastıklar vb. ev gereksinimlerini üretebilmek amacıyla bazı tahta baskı kalıplar kullanmıştır¹¹⁹.

20. yüzyıl başlarında Rusya, dünya siyasetinin önemli güçlerinden biri haline gelmiş, fakat siyasi ve ekonomik olarak içeriden sarsılmaya başlamıştır. Ülkedeki nüfus artışı, genç ve dinamik bir nüfus haline gelmesini sağlamıştır. Ayrıca I. Dünya Savaşı öncesinde ülkedeki petrol, demir-çelik ve tekstil de hızla gelişimini tamamlamıştır. Tüm bu gelişmeler sanayi finansmanının dışarıdan gelmesiyle sağlanmış, kömür ve metalurji sanayi dalları Fransız sermayesi tarafından geliştirilmiş, petrol sanayisi de İngiliz sermayesinin himayesine geçmiştir. Ticaret yabancılara elindeyken, sanayi de aristokratların kontrolünde olmuştur¹²⁰. Yabancı sermaye destekli büyüyen Rus İmparatorluğu sanayisinde çalışan işçi sayısı nüfusun %2’sini oluştururken, geriye kalan nüfus geçimini hala tarımdan sağlamaya devam

¹¹⁸ Dave Pretty, *The Cotton Textile Industry in Russia and the Soviet Union*, *National Overview Russia and the USSR Textile Conference IISH*, International Institute of Social History. 2004. <http://www.iisg.nl/research/russia.doc> (erişim tarihi: 29.03.2019).

¹¹⁹ Leyla Yıldırım ve Jovita Sakalauskaite, *Devrim Sonrası “İlk Sovyet Modası’nın” Oluşturulmasına Popova ve Stepanova’nın Konstrüktivist Yaklaşımlarının Etkisi*, Yedi, DEÜ GSF Dergisi, 2011, s.31-39.

¹²⁰ Christopher Hill, *Lenin and the Russian Revolution*, Hodder & Stoughton Limited, Londra, 1947.

etmiştir. Rus sanayisinin gelişmesine rağmen, köylü bir toplum olmaktan kurtulamamıştır. Nüfus sürekli olarak, köylerde ve geri kalmış yerlerde büyürken, bu bölgelerdeki geri kalmış tarım teknikleri toprağın verimsizleşmesine sebep olmuştur. Bununla birlikte köylülerin toprak mülkiyetinin olmaması, 1861’de uygulanmaya başlanan Rus toprak reformunun istenen sonuçları vermemesi sonucunda köylü isyanları başlamıştır¹²¹. I. Dünya Savaşından önce eğitim, sağlık giderleri kısıtlanırken, askeri harcamalara da büyük kaynaklar ayrılmaya başlanmıştır. İşçiler, kentlerde sağlıksız koşullarda çalışırken, buna ek olarak bitmek bilmeyen savaşlar ve yüksek askeri harcamalar da toplumsal huzursuzluk yaratmıştır. Tüm bunlar sisteme öfkeli işçilerin, köylü ve işçilerle bağlantısını hiç koparmayan Bolşevikleri desteklemesine yol açmıştır¹²².

1905 yılında gerçekleşen âdeta 1917 Devriminin bir provası olan Rus Devrimi’nin dışarıdaki ülkelere özellikle İran, Çin, Osmanlı ve Hindistan’a büyük etkileri olmuştur. Rus devrimi, Avrupa’daki alt tabakaya mensup bireylerin sınıf mücadelesinin şekillenmesine sebep olmuş, genel grevle ilgili deneyimi olmayan işçi sınıfına âdeta grevin politik bir güç olarak kullanılabileceği bir hareket olabileceğini öğretmiştir¹²³. 1905 Rus Devrimi, birçok Avrupa ülkelerinde yaşanacak işçi hareketlerine ve en önemlisi 1917 Ekim Devrimine öncülük etmiştir. Bu kadar yaygın bir etkisi olan devrim, tabi ki modayı da etkilemiş, o dönem modasında Rus etkileri hissedilmiştir.

Endüstrideki tasarım problemlerine çözüm arayışı için Güzel Sanatların desteklenerek makine üretiminin daha estetik hale getirilmesi imalatçılar tarafından önem kazanmaya başlamıştır. Devrimden sonra yeni adıyla Sovyetler Birliği için endüstriyel üretimin geliştirilmesi, öncelikle halkın daha işlevsel ve estetik ürünlere sahip olabilmesi açısından önem kazanmıştır. Rusya tekstil baskıcılığı, 20. Yüzyılın

¹²¹ Ali Gökdül, *1861 Rus Toprak Reformu ve Etkileri*, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, no. 1, 2017, s. 1-12.

¹²² Recep Koçyiğit, *1917 Bolşevik Devriminin Osmanlı Mebuslar Meclisi ve Türkiye Büyük Millet Meclisi’ndeki Yankıları*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

¹²³ K. Acar, *1905 Rus Devrimi’nin Genel Bir Değerlendirilmesi*, Divan Disiplinler Arası Çalışma Dergisi (Celal Bayar Üniversitesi) 13, no. 24, 2008, s. 79.; H. Saygılı, *1905 Rus Devriminin Osmanlı İmparatorluğuna Etkileri*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2012, s. 5.

başlarına kadar geleneksel tekstil üretiminin etkisinde, bitkisel motifleri yoğun şekilde kullanmıştır. Yüzyılın başlarında ise bu yenilikçi bir yaklaşımla çağdaş sanat hareketlerinin etkisinde; geometrik, soyut desen anlayışları hâkim olmuştur.

19. Yüzyıl sonu ve 20. Yüzyıl başlarında gerçekleşen sancılı dönemden sonra görülen sembolizm, neoprimitivizm, süprematizm, konstrüktivizm ve fütürizm gibi sanat hareketleri, geleneksel Rus sanatının değişimine önemli katkılar sunmuştur. Ayrıca sosyalist görüşü benimseyen sanatçılar, sanatta yaşanan köklü değişikliklerin ülkenin dönüşümüne de katkı sunacağına inanmıştır. Sanatçılar bu düşünceden hareketle çalışmalarında eski düzenin yıkıntıları üzerine daha dinamik, refah bir hayata dair düşüncelerini tasarımlarına yansıtmıştır. Konstrüktivist resmin özellikleri arasında görülen asimetrik düzen, geometrik yapı, fotomontaj teknikleri ve bunlarla beraber renk uygulamaları Rus tekstil tasarımlarına yansıtılmıştır. Düz ve eğik çizgi, daire, kare gibi geometrik tasarımlar, tekstil tasarımının yeni görsel dilini oluşturmaya başlamıştır¹²⁴.

2. RUS MODASININ GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE EVRİMLEŞME SÜREÇLERİ

10. yüzyıldan 17. Yüzyıla kadar büyük oranda Rus Saraylarında kostümler pek değişmemiş, Doğu'nun zengin ipeklerinden, yoğun işlemeler, inci ve değerli taşlarla bezeli ağır giysiler giymişlerdir. I. Peter'in tahta çıkmasıyla Rus İmparatorluğu Avrupalılaşma politikasına girmiş ve yoğun anlamda giysilerin düzenlenmesi hakkında dönüşümler yaşamıştır. Bu dönüşümle beraber köylü ve papazlar dışında Batı Avrupa kostümünün giyilmesi kararlaştırılmış, fakat 18. Yüzyılın ilk yıllarında saraylarda giyilen giysilerin Avrupa saraylarından hiçbir farkının kalmadığı görülmüştür. Özellikle bu dönemlerde Fransız modası, kısa sürede sarayda etkin şekilde hissedilmeye başlanmıştır.

1800'li yıllarda Rusya İmparatorluğu sınırlarında ve özellikle sarayda giyilen giysilerde tutarlılığın görülmediği göze çarpar. Saray halkı, açık Fransız ampir

¹²⁴ Yıldırım ve Jovita, a.g.e. s.33.

giysileri uygun görmemiş, İngilizlerin kuyruklu giysilerine de sıcak bakmamışlardır. Çar I. Nikolay Pavloviç, saraydaki kadınların da tıpkı ordudaki gibi bir giysi bütünlüğü olması gerektiğini savunarak saray kostümlerini tek tip bir Rus elbisesi şeklinde düzenleyen bir ferman çıkartmıştır. Fermana göre; beyaz renkte, işlemeli, nakışlı, ipek elbiseler üzerine giyilen kadife ve Moskova sitilinde uzun kolları olan bir giysi tanımlamıştır. Etekler çan formunda, hacimli, kollar ve omuzlar hafif kabartılmış olarak romantik ve eski Rus tarzının karışımı olarak karşımıza çıkmaktadır. Ulusal geleneklerin yansıtıldığı bu yeni tarz; çok ağır ve ihtişamlı olmakla beraber, elbise kuyrukları astarlı ve altın işlemelerin ağırlığını kaldırabilen takviyelerde desteklenmiştir.

18. Yüzyıl ortalarında kadife üst ve içe giyilen elbiseler dönemin korseli modasına uyarlanmıştır. Bundan böyle iki parça elbise yerine; üç parçalı üzerine belden saran kuyruğun yerleştirildiği nakışlı, beyaz ipek bir iç etek, uzun Moskova tarzı kollar ile işlemeli beyaz ipek ipekten oluşan bir korsaj üst olarak tasarlanmıştır. Ayrıca Kokoshnik denilen taç benzeri bir baş aksesuarının giyilmesi de zorunlu kılınmıştır (**Bkz.** S.72, Resim 41). İmparator'un ailesine ait kadınlar, hakiki mücevherlerle işlenmiş kadifeden; hizmetkârlar ise incilerle işlenmiş kadifeden tasarlanan Kokoshnik'leri giymişler, evli olan kadınlar da kokoshniklere ek olarak yer kadar uzanan tül takmışlardır. 19. Yüzyıl sonlarına gelindiğinde ise imparatorluk ailesinin kadınları, kokoshnik biçimini koruyarak tamamen değerli taşlardan oluşan taçlar takmaya başlamıştır. Rus sanatçıları Faberge ve Bolin tarafından tasarlanan bu göz kamaştırıcı aksesuarlar, Rusya mücevherlerinin başyapıtı olmuşlar ve Avrupa'da çok ilgi görmüştür¹²⁵ (**Bkz.** S.72, Resim 42).

¹²⁵ M. Gerçek, *Fransız Devriminden İtibaren, Sanayi Devrimi, I. ve II. Dünya Savaşları ve Sovyet Devriminin Avrupa Kadın Giyimi Üzerindeki Etkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tekstil Ve Moda Tasarımı Anasanat Dalı, 2006, s. 101.

Resim 41. Çar Nikolay'ın Eşi Alexandra

Kaynak: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Alexandra_Fedorovna_in_white_Russian_dress_\(1830s,_Kruger,_GIM\)_2.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Alexandra_Fedorovna_in_white_Russian_dress_(1830s,_Kruger,_GIM)_2.jpg)

Resim 42. İmparatorun Eşi Alexandra'nın Elmas ve İncilerle Kaplı Tacı

Kaynak: <https://www.picswe.com/pics/alexandra-feodorovna-romanov-a5.html>

Elbiselerin pahalıya mal olduğu bu dönemlerde imparator ailesine mensup kişiler altın ve gümüş kumaşlardan yapılmış elbiseler giymişler ve taç giyme vb. törenlerde, imparatorun eşi altın kumaştan yapılan bir kostüm giydiğinde, düşesler gümüş kumaştan yapılan kostümler giyebilmiştir. İmparatorluk ailesi ve hizmetkârlar iki renten oluşan (lal kırmızısı ve zümrüt yeşili) giysiler kullanmışlardır. Sarayda hiyerarşi sırasına göre giysiler seçilirken en yüksek mevki çalışanı evli Şef hizmetçisi, altın işlemeli, yeşil kadifeden yapılmış kuyruklu bir elbise giymiştir. Diğer alt sıradakiler imparator eşi tarafından seçilmiş soylu ve evli kadınlar da daha yeşil ve kısa kuyruklu kadife giysiler giymiştir.

Rusya’da köylü halk giysileri ise 20. Yüzyıl’da gerçekleşen devrime kadar özelliklerini korumuştur. Rus tüccarları ve küçük burjuva sınıfı, giyimde Avrupalı yenilikleri kabul edememiş, Rus folk kostümlerini giymeye devam etmiştir. Düz kesimli, rahat kesimli, çok katlı ve üstüste giyilen parçalardan oluşan bu giysiler, Rus tasarımlarının orijinal ifadesi olmuştur. Kolsuz bir elbise türü olan ‘Sarafan’ ile birlikte giyilen gömlek, kemer, önlük takımları; 18. Yüzyıl başlarında halk arasında yaygınlaşmış, Rus milli giysisi şeklinde anılarak tüm halk tarafından kullanılmıştır (Resim 43).

Resim 43.Rusya’da Sarafan Giyen Halk

Kaynak:<https://tr.sputniknews.com/infografik/201802211032340953-carlik-rusya-prokudin-gorski-tolstoy/>

Rus kostümleri 19. Yüzyıl sonlarında geleneksel öğeler muhafaza edilerek bazı değişimlere uğramıştır. Tekstil endüstrisinin gelişimi ve şehirdeki giyim tarzları, kasaba ve köylerdeki ataerkil yaşam tarzıyla beraber gündelik hayatlarını da etkilemeye başlamıştır. Kumaş tarzlarının ve giysi çeşitlerinin çoğalmaya başlaması, keten ve kenevirlerle ek olarak pamuklu kumaşları ön plana çıkartmıştır. Parlak desenlerden oluşan basmalar, evde dokunan kenevirlerden daha çok kullanılmış, ilerleyen dönemlerde de ‘parochka’ tarzı; aynı kumaştan yapılan ikili takım elbiseler tercih edilmiştir. 20. Yüzyıl başlarında ise lokal olarak renklendirilerek tasarlanan Rus giysileri, geleneksel formlarından uzaklaşmaya başlamıştır.

2.1. Perestroyka Dönemi Öncesi

1905 yılında yaşanan Rus Devrimi, çevre ülkeleri özellikle Asya’yı da harekete geçirmiş, halkın farkındalığının geniş kitlesel farkındalığa dönüşmesinde öncülük etmiştir. Çarlık Rusya’sında yaşanan baskı, işçi ve köylülerin bağımsızlık için mücadele azmini artırmıştır. 1905 devrimi sonrasında daha yüreklenen milyonlarca insan harekete geçmiş, birçok ülkede de ezilen halk ulusal kurtuluş mücadelesine girmiş, benzer ayaklanmalar gerçekleştirmiştir. Bütün bunlar Rus Devriminin büyük etkileri sonucunda meydana gelmiştir¹²⁶.

1905 Rus Devrimi, Rusya’daki etkisi dışında birçok ülkede devrimci hareketleri tetiklemiştir. Bu derece büyük bir etkiye sahip olmasıyla birlikte, modayı da etkilemiş, o dönem dünya modasında Rus esintileri görülmeye başlanmıştır. Devrimin etkileri sonucunda yayılan giyim modası, uzun süreler boyunca moda dergilerinin kapaklarına konu olmuştur (**Bkz.** S.75, Resim 44) .

Dönemin belirli moda dergilerinde yer alan resimlerde devrimin başkenti olan Rusya’nın yanı sıra, bundan etkilenen Japon ve Çin ile özdeşleşmiş öğeler moda olan giysiler üzerinde kullanılarak ön plana çıkartıldığı görülmüştür. Dönem içerisinde görülen bu siyasi ortama taraf olan ülkelerin kültürel öğelerinin bir parçası olarak biçimsel formlar ve şemsiye, kürk ve başlık gibi aksesuarları trend olarak modayı

¹²⁶ A. Akyüz, *20. yüzyılın ilk Büyük Devrimi*, 2013. <http://www.atilimhaber.org/2013/11/08/20-yüzyilin-ilk-buyuk-devrimi-1905-1907-devrimi> (erişim tarihi: 09.04.2019).

yönlendirmesine sebep olmuştur. O dönem moda dergilerindeki görseller siyasi gelişmelerin modada nasıl trend yarattığını açıkça göstermektedir.

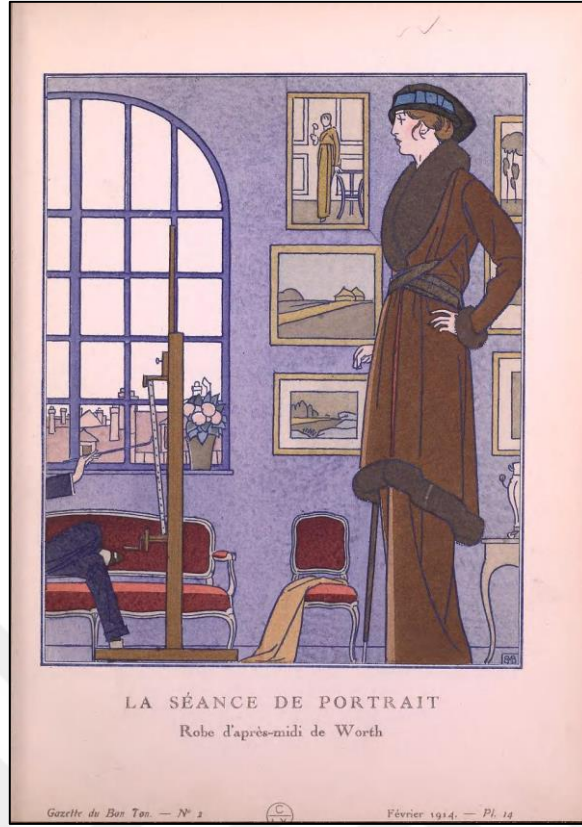

Resim 44. 1905'te Rusya Devrimi Etkisinin Görüldüğü Vogue Kapak Fotoğrafı

Kaynak:http://www.thekellycollection.org/a_moor01.htm

Rus devriminin etkisiyle Aristokrasi ve burjuvazinin simgesi olarak görülen kürk her kesim tarafından kullanılmaya başlanmış, Rus giyiminde hava şartları da sebebiyle vazgeçilmez bir unsur haline gelmiştir. Hayvanların başı ve kuyruklarından tasarlanan rakun, samur, köstebek, vizon kurt, vaşak, kuğu kürklerinden atkı, etol, şal ve kabanlar günün her saatinde kullanılmaya başlanmıştır (**Bkz.** S.76, Resim 45).. Kürk bu dönemin sadece elbise yakaları ve kollarında değil, kesitlerde de kullanılmaya başlanmıştır¹²⁷.

¹²⁷ E. J. Dereboy, *Tablolarla Kostüm Tarihi*, Format Matbaacılık, İstanbul, 2012, s. 178.

Resim 45.Fransız “Gazette du Bon Ton” Dergisinin Sayfalarından Moda Üzerindeki Rus Etkilerinden Örnekler

Kaynak:<https://blog.library.si.edu/blog/2016/01/15/gazette-du-bon-ton/>

Rusya’da yaşanan moda hareketliliği, özellikle geleneksel Rus giyimini andıran çok düğmeli birit ve benzer malzemelerle süslenmiş olması, askeri üniformayı andıran düğmeler, ceket ve kabanlarla dikkatleri üzerine çekmiştir. Düğmelerin birit ile kapanması Çin ve Japon kültürel öğelerinden biri olup, giysi tamamlayıcıların ise kürk ağırlıklı olması (**Bkz.** S.77, Resim 46) bazı şapka modellerinin de kalpağı andırması modadaki Rus etkilerini bize açıklamaktadır (**Bkz.** S.78, Resim 47).

Resim 46. 1910 Yılında Sokak Modasında Kalpak Kullanımı

Kaynak:<https://mashable.com/2014/11/13/paris-fashion-longchamp-races/#7LC2jG.5zqqa>

O dönemlerde dünya modasını şekillendirmesine sebep olan Boxer ayaklanması,¹²⁸ uzak doğu trendlerinin moda ile buluşmasını sebep olmuştur. Doğunun egzotizminden etkilenen tasarımcılar, Çin’de özel ipek kumaşlar ürettirerek bu kumaşlardan doğu ve batının harmanlandığı modeller tasarlamıştır.

¹²⁸ Boxer İsyanı, Çin’in Kuzey Santung bölgesinde faaliyetlerini sürdüren “Boxer Cemiyeti’nin”, Avrupalı sömürgeciler ve hristiyanlara karşı ayaklanmasıdır. Kasım 1899’da başlayan Boxer İsyanı, 7 Eylül 1901’de sona ermiştir. Boxer İsyanı’nı 8 devlet bir araya gelerek bastırabilmiş ve Çin açık pazar haline gelmiştir. Çin topraklarının İkinci Dünya Savaşı’na kadar yabancıların ticaretine sebep olmakla birlikte Qing (Çing) Hanedanlığı’nın da sonunu getirmiştir. Bknz: <https://ozgurgenc.net/boxer-isyani/>

Resim 47. K rk n Kullanıldığı Sokak Giyimi-1911

Kaynak:https://www.shorpy.com/louise-cromwell-1911?size=_original

Çin ipeği o dönemlerde çok sık kullanılan bir kumaş haline gelmiştir. O dönem modaya yön veren tasarımcı Paul Poiret ve birçok moda tasarımcısı; Çin, Japon ve Rus kültürlerinden esinlenerek hazırladığı tasarımlarıyla dönemin moda trendini oluşturmuştur (Resim 48) .

Resim 48. Paul Poiret'in Rus ve Japon Kültüründen Etkilenerek Yaptığı Tasarım-1912

Kaynak:https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Evening_coat_MET_DP236085.jpg

Emperyalist ülkelerin, kendi menfaatleri doğrultusunda Dünya'yı paylaşma istekleri I. Dünya Savaşını başlatmıştır. Fakat tarihler 1917'yi gösterdiğinde Rusya, bu savaşta yeni topraklar elde etmek isterken, ekonomik olarak zor duruma girmiş ve başarısızlıkla bu savaştan ayrılmak durumunda kalmıştır. Ekonomisi tehlikeye düşen Rusya halkı, ülkenin her tarafında sokaklara dökülmüş, büyük grevler başlatmıştır. Bu grevlerle halk; savaşın hızla son bulmasını talep etmiş, fakat hükümet halkın isteğine kayıtsız kalmıştır. Halk ekonomik sıkıntılar yaşarken, hükümet ise siyasi iktidarlığın savaşını vermiştir. 1917 yılı, 170 bin işçinin işsiz kalmasına, burjuva kesiminin buğday vb. fiyatlarını artırmasına ve ülkede suni ekmek kıtlığının yaşanmasına şahit olmuştur¹²⁹. Ekonomik sıkıntıyı derinden hisseden halk; yiyecek, içecek ve giysi bulamaz duruma gelmiştir. Yaşanan bu gelişmeler, 1917'de bir devrime sebebiyet vermiş, Çarlık yıkılmış, Rusya savaştan çekilmiştir. Siyasi yürütme geçici hükümete devredilmiş, fakat bu da ülke içinde belirsizlik ve karmaşaya sebebiyet vermiştir. Bu karışıklık beraberinde birçok isyanı ve çatışmayı da beraberinde getirmiş, aynı yılın Ekim ayında ikinci bir devrim yaşanmasına yol açmıştır. Lenin önderliğindeki Bolşevik Parti ve İşçi Sovyetler geçici hükümeti devirmiş, Bolşevik Hükümetini kurmuşlardır¹³⁰.

Devrimin etkileri birçok alanda ve yine moda sektöründe hissedilmeye başlanmıştır. Rusya'nın sert hava koşulları sebebiyle giyim kültürüne yerleşmiş olan kürk; devrimden sonra yüzün yarısını ve boyunu tamamen kapatan, hakim yakalı, kol ve etek uçlarında kürk kullanılan Rus tarzı ceket ve kabanlar, aynı tarzda kürk manşon ve düğmeli deri botlar, Rus başlıkları dünya modasında trend haline gelmiştir. Zor durumda kalıp İstanbul'a yerleşen Romanof Rusları, şapka bulamadıkları zamanlar başlarına tül sarmaya başlamıştır. Hatta bu da İstanbul'lu kadınlar arasında da moda olarak yayılmıştır¹³¹. Savaşın bıraktığı etki ile vücut formları belirsizleşmiş, etekler pilili ve büzgülerle hacim kazanarak Rus kalpakları sık tasarımlarla yeniden ele alınmıştır. Etek boyları diz ile ayak bileği arasında

¹²⁹ R. Sadıkov, *Şubat Devriminden Sonra Rusya'da iktidar Mücadelesi:Ekim Devrimine Giden Yol*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Coğrafya Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi, 2010, s. 112-118.

¹³⁰ J. Kumğanbey ve K. Karajan, *Ekim Devrimi'nin Kazakistan Tarihi Üzerine Etkisi*, Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2012, s.143.

¹³¹ MEGEP, *Moda" Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi*, 2008, s.37.

kalmış, bel hattı korunmuş ve aynı kumaştan kemer kuşaklar yapılmıştır. Yirmili yılların başlarını kapsayan moda, devrimden kaçarak Paris’e yerleşen 150.000 Rus’un izleriyle şekillenmiştir. Küçük yaşlarında nakış işlemeyi öğrenen Rus kadınlarının birçoğu Paris’te moda evi açarak, moda sektöründe kendi kültürlerine ait motif, renk, desen ve kesimlerini kullanarak dönem modasına katkı sağlamışlardır. Özellikle Rus’ların geleneksel giyimine ait kürk kullanımı, geleneksel saç bantları gibi öğeler modada oldukça fazla yer etmiştir. Dünya modasındaki Rus etkisi 20’li yılların ortalarına kadar devam etmiştir¹³²(Bkz. Resim 49) .

Resim 49. 1918-1924 Yılları Arasındaki Rus Başı Modası

Kaynak:<https://harlowdarling.com/2013/07/russian-fashion-1917-1960/>

¹³² F. Kavrakoglu, *Çağdaş Sanata Varış 57 | 1920’lerde Kadın ve Moda*, 2014. <https://kavrakoglu.com/cagdas-sanata-varis-57-1920lerde-kadin-ve-moda/> (erişim tarihi: 14.04.2019).

Resim 50. Vogue Dergisi Kapağında Rus Esintileri-1918

Kaynak:<https://tr.pinterest.com/pin/396035360975438857/?lp=true>

Ekim Devriminden sonra 20. Yüzyılın gerginlikleri, ağır yıkıntıları sonucunda tekstil sektörü bir çöküş yaşamaya başlamıştır. Eski teknolojilerle yapılan üretime son vermek için Devrimcilerin, sektördeki düzensizliği gidermek ve sanayileşmek amaçlı Rusya'da kıyafet üreten komitelerin toplanmasını, ayrıca mevcut sanatsal düşünce olarak kabul edilen Konstrüktivizm akımı temelinde üretimlerin oluşturulmasına olanak verdiği gözlemlenmiştir. Dönemin devrimsel düşüncesi olarak kabul edilen Konstrüktivizm; süs ve abartıdan uzak, burjuvazinin benimsediği değerlerden arınmış, avant-garde bir hareket olarak karşımıza çıkmıştır (Resim 50). Dönem kıyafetleri de tüm bunlar göz önünde bulundurularak tasarlanmıştır. Giysilerin birçoğu kiri saklamak amacıyla koyu renkli, beden rahat hareket etmesini sağlayan, ergonomik yapıda olmasına özen göstermişlerdir¹³³. Konstrüktivist tasarımlarda; rahatlığın ön planda tutulmasının yanı sıra dikiş detayı verilmeyen, geometrik desenlerin renkli tonlarıyla model verilmeye çalışılmış ve sadelik ön plana çıkartılmıştır (Bkz. S.82, Resim 51,52) .

¹³³ M. Fogg, *Modanın Tüm Öyküsü*, Çev. E. Gözgülü. Hayalperest Yayınları, İstanbul, 2014, s.235.; Özüdoğru, a.g.e., s. 232.

Resim 51. Rus Tasarımcı L. Popova'nın Tasarımı-1924

Kaynak:<http://pikby.com/media/252834966550478575/>

Resim 52. Rus Tasarımcı V. Stepanova'nın Konstrüktivist Tasarımı-1924

Kaynak:<http://pikby.com/media/338192253263319018/>

1920’lerde Sovyetler konstrüktivist sanatçıların tasarımları, endüstriyel üretimlerde yeni estetik anlayışının oluşturulmasına, baskılı giysilerin de “İlk Sovyet Modası”nı oluşturması bakımından önemlidir. Aynı dönemde Avrupa ülkelerinde uygulamalı sanatlar konusunda etkilerini göstermeye başlayan Art Deco’nun¹³⁴ izlerini taşıyan bu tekstil tasarımlar; işlevselliği ve kolektivizmi öne çıkarmış modellerdir. Burjuva değerlerinin reddedilmesi, teknolojinin, modernleşmenin ve devletin tüm bu güçlere sahipliğini yansıtan düşünceler tekstilde propagandanın öne çıkmasını sağlamıştır.

Bununla beraber endüstriyel tasarım alanında Sovyet modasının ilk örnekleri, tekstil tarihine tematik yaklaşımlarıyla yeni bir yorumda bulunmuştur¹³⁵.

1940’lı yıllarda giyim modasında sadelik yerini korurken, askeri moda gelişimini sürdürmüş, erkeklik ve güç sembolü olarak görülen vatkalar elbise tasarımlarında moda olmuştur. Avrupa’da olduğu gibi bu yıllarda Sovyet modası da üniforma tarzı resmi giyimlerden etkilenmiş, kadınlar Avrupa’daki gibi karpuz kollu elbiseler ve ceketler giymeye başlamıştır. Böylece Sovyet modasının Avrupa modasının etkileriyle yeni bir dönüşümün içerisine girdiği görülmüştür. II. Dünya Savaşı’nın bitimi ile 50’li yıllarda tek tip süslemeli sade elbiseler, dar kısa ceketler, düzlere kadar uzanan etekler tercih edilmeye başlanmıştır (**Bkz.** S.84, Resim 53). Stalin’in ölümünden sonra gelen Nikita Kruşçev iktidarı döneminde Batı ile yakınlaşma başlamış, ülkeye yeni bakış devrimi anlayışı gelmiş ve modada yeni trendler ortaya çıkmıştır.

¹³⁴ Modernizm ile geleneksel sanatlar arasında stilizasyon ağırlıklı bir dil yaratan Art Deco’da Dışavurumculuk, Kübizm ve Fütürizm sanat akımları ile Bauhaus ve Konstrüktivizm’in izleri görülmektedir. Art Nouveau’nun akışkan bitkisel çizgilerinin tersine Art Deco, simetrik bir düzene ve köşeli, doğrusal çizgilere sahiptir. 1940’lara kadar etkisini sürdüren hareket, çiçek desenlerinin ve geometrik desenlerin baskın olduğu iki döneme ayrılmaktadır. Bknz: (Hardy 2006, 11).

¹³⁵ Yıldırım ve Jovita, a.g.e., s. 38.

Resim 53. 1950’lerde Rusya’da Kadın Modası

Kaynak:<https://tr.sputniknews.com/infografik/201711271031168802-rusya-moda-kadin-kiz/>

1960’lı yıllarda Sovyetler’de sivri topuklu ayakkabı modası başlamış, balıkçı yaka trikolar, parlak, ekose sentetik tasarımlar ve suni kürkler moda trendi olarak ortaya çıkmıştır. Bu dönemde etek boyları daha da kısaltmaya başlamıştır. 70’lerde ise Rus modası perspektifini genişletmiş bir açılım dönemine girmiştir. Unisex çağının başladığı bu yıllarda tüm Avrupa’da yayılan mini etek modasının yanında kot pantolon, dar ve sivri yakalı gömlek ve bluzlar, kloş etekler ve topuklu rujan çizmeler Sovyet modasının da ilgi alanına girmiştir (**Bkz.** S.85, Resim 54) .

Resim 54. 1970'ler Rus Modası

Kaynak: <https://tr.sputniknews.com/infografik/201711271031168802-rusya-moda-kadin-kiz/>

Stalin'in ölümünden sonra birkaç defa el değiştiren hükümet, 1977 anayasası ile son iktidarın hukukileşmesi ve işçi sınıfının toplum içerisinde artan yabancılaşmasına önlem alınması gerektiği toplumda yankılanmaya başlanmıştır. İşçi sınıfının yeni bir hamle yapması amacıyla planladıkları devrim, hükümetin yaptığı yeniliklerin başarısızlıkla sonuçlanması, sosyalizmin getirdiği bütün avantajların da tükenmesi ve ülkenin yıllık ekonomik büyümenin bu durgunluk dönemi ile %1'lere kadar düşmesi yeniden reform arayışları içine girmesine sebep olmuştur. Durgunluk döneminin liderlerinden ve yönetim kabinesinde yer alan Mihail Gorbaçov, 1985'te Sovyetlerin yeni lideri olmuştur¹³⁶.

¹³⁶ Glastnost (Açıklık) ve Perestroyka (Yeniden Yapılandırma). 2019. <https://www.tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/glastnost-aciklik-ve-perestroyka-yeniden-yapilandirma-379> (erişim tarihi: 15.04.2019).

Gorbaçov, yaşanan süreci durdurabilmek maksadıyla yeni önlemler paketi çıkartmaya başlamıştır. Glasnost (açıklık) ile Perestroyka (yeniden yapılandırma) şeklinde kendini gösteren bu politikalar; hem ekonomik hem sosyal hem de siyasal anlamda haklarının artırılmasını ve daha esneklik gösteren bir yönetim anlayışını kapsamaktadır. Glasnost ile Perestroyka ile oluşmaya başlayan özgürlük ortamı, bütün baskılanmış olan görüşlerin daha rahat bir şekilde ortaya çıkarabildikleri liberal bir dönüşümü simgelemiştir. Fakat Sovyetler'in eskisi gibi yönetilmesi gerektiğini savunan devletin iç dinamiklerinde bulunan bazı generaller ve politbüro üyeleri, Gorbaçov'a karşı devletin başka bir iç dinamikleri tarafından engellenen bir darbe girişiminde bulunmuşlardır. Bürokratikleşme adına yapılan tüm adımların devleti yabancılaştırması, duraklama ve tıkanıklığa sürüklemesi, sosyalizmi terk etmesi ve çıkış yolu olarak da kapitalizm ve meta ilişkilerinin görülmesi zaten kan kaybeden ve hızla parçalanmaya doğru yol alan Sovyetler Birliği'nin 1991'de dağılmasına zemin hazırlayan etkenleri olmuştur.

2.2. Perestroyka Dönemi Sonrası

Sovyetler Birliği'nde uygulanan totaliter rejimin getirdiği baskı, güç kullanımı, özgürlüğün olmaması, haber alma kısıtlılığı sebebiyle Amerika'yla rekabet konusunda sıkıntılar yaşanmıştır. Bir süre sonra, Sovyetler içinde bütün bunlar çatlaklara sebebiyet vermiştir. Bu sebeple Gorbaçov; Glasnost ve Perestroyka reformları ile siyasi sistemi, devlet örgütünü ve hükümet yapısını yeniden düzenlemek istemiştir. Birisi ekonomik alanda insanlara sınırlı şekilde mülkiyet hakkını tanıırken, diğeri ise açıklık politikasını savunan reformların temelinde, dünya ülkelerinin yöneldiği liberal görüş ile politik ve ekonomik alanda mücadele edebilmek olmuştur. Fakat bu düşüncenin komünizm felsefesi ile uyuşmadığını savunan muhalefet, bütün ekonomik ve politik kargaşadan Gorbaçov'u sorumlu tutmuşlar ve isyan hareketleri ile engelenmiş bir darbe girişiminde bulunmuşlardır. Bu süreç, SSCB'de 1991 yılında Ukrayna ile birlikte Letonya, Estonya, Litvanya'da başlayan bağımsızlık hareketleri birçok cumhuriyetin, bağımsızlığını ilan etmesiyle sonuçlanmıştır.

Bu dönemde Batı medyası ve kültürü, Rus kültürünün temelden değişimi konusunda oldukça etkili olmuştur. Yeni medya kültürünün sosyal ve dilsel boyutları, yerli Rus kültürüne karşı halkın, özellikle yeni dönem gençlerin aşınmalarını sağlamış ve toplumun büyük bir kesimi için kültürel bir vakum görevi görmüştür. Geçmiş tarihlerden bu yana dışarıya karşı izole olmuş Rus halkının kafalarının karıştığı görülmüştür. Bu şekilde halkın birçoğu Sovyet romantizmine başlamış, güncel durumun karışıklığı geçmişe özlem uyandırmıştır¹³⁷.

Sosyalist sistemin yıkılması sonucunda Rusya, ekonomik krizle bas etmeye çalışırken yeni bağımsızlığına kavuşan cumhuriyetler, krizden çıkış yolları aramaya ve diğer taraftan Batı ülkelerinin liberal yaşantılarına özentî duymaya başlamıştır. Bu sebeple ekonomik reformlar, özelleştirme yasaları ve piyasa ekonomisine geçiş planları yapılmaya başlanmıştır. Rusya'nın ekonomik yapısının güçlü olması, yaşanan kriz yıllarından hızlıca ve başarılı bir biçimde atlatabilmesine imkan sağlamış ve serbest piyasa ekonomisine adaptasyon sağlamasını kolaylaştırmıştır¹³⁸.

1991'de Sovyetler Birliği'nin yıkılması ve Amerika karşısında askeri olarak ikinci güç haline gelen Sovyetler ile Amerika arasında yaşanan soğuk savaş döneminin de bitmesiyle dünya, hızlı biçimde entegrasyon sürecine girmiş, özellikle ekonomik alanda kendini hissettirmiştir. Bu anlamda küreselleşme olgusu önem kazanmış, tüm dünya tek bir pazar haline gelerek, tüm şirket ve markalar bu pazar içerisinde yerini almıştır. Globalleşme, globalizasyon veya uluslararasılaşma olarak da bilinen küreselleşme; ülkelerin arasındaki gerek ekonomik gerekse siyasal sınırların etkilerini yitirmeye başladığı, mal ve hizmetlerin hatta insanların hareketliliğinin artmaya başladığı, tüm ülke vatandaşlarının birbirinin ne yaptığını bilmesine olanak veren bir ortamı tanımlamaktadır. Bu doğrultuda, fikirlerin, görüş ve düşüncelerin, pratiklerin, olayların, teknolojilerin ve kurumların küresel ölçekte bulunur hale gelmesini, ulusal kimliklerin, ekonomilerin ve sınırların çözülmeye başladığı, sosyal hayatların artık küresel süreçlerin tarafından belirlenmeye başladığı

¹³⁷ E. Canşen, *Sovyetler Birliği'nden Rusya Federasyonu'na Doğru Değişimin Yan Etkileri*, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 24, 2011, s. 82.

¹³⁸ R. Bulut, *SSCB'nin Dağılması Ve Rusya Federasyonu'nda Serbest Piyasaya Geçiş*, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 1, 2, 2014, s. 9.

yeni bir dünya ortamı anlamına gelmektedir¹³⁹. Dünyada süre gelen bu süreç; teknolojinin, haberleşmenin, ulaşımın gelişimi sonucunda, uluslararası ticaretin yaygın hale gelmesini, ülkeler ararası politik-ideolojik kutuplaşmanın son bulmasını sağlamıştır. Siyasal ve sosyo-kültürel ortamların birbirleriyle etkileşimini hızlandırarak, dünya ülkelerini birbirine yakınlaştırmıştır. Sovyet sonrası Rusya da küreselleşen dünya içinde kapılarını dışarıya açmıştır. Böylece Rusya, serbest piyasa ekonomisine girmiş, yabancı ülkelerin sanat ve düşünceleriyle, hazır giyim endüstrisi ve modası ile yakından tanışmıştır. Batı'daki modernist akımların ve markaların ülkeye girmesiyle birlikte bir anlamda modadan, sanata ve düşünceye kadar her şeyin belirleyicisi değişmiştir.

1990'lar Rusya'da tüm dünyada tanımlandığı gibi “Kendin ol” sloganıyla devam etmiştir. Bununla birlikte, Rusya'da kendini gerçekleştirme ihtiyacı ekonomik değişikliklerle daha da artmıştır. Sovyetler Birliği'nin çöküşünden ve piyasa ekonomisine geçildikten sonra, ülkeye Türkiye ve Güneydoğu Asya'dan bir parça bavul ile ticaret gelmeye başlamıştır. Gelen ürünler ne yazık ki en yüksek kalitede ya da en şık görünüme sahip olmayan kalitesiz ürünler olmuştur. Ülke nüfusu istediği gibi giyinme yeteneğini edinmiş, ancak sonuçlar tamamen başarılı olmamıştır. Bu yıllar tüketici pazarının da ithal Amerikan ve Avrupalı tasarımcı kıyafetleriyle, özellikle de mavi kot pantolonuyla dolmasına neden olmuştur.

1990'lı yılların ortalarında ise özellikle sıcak pembe, turuncu, turkuaz veya elektrik mavisi, asit yıkama kotu, elmas taklidi veya payetli elbiseler, mini file çoraplar, kürk ile kesilmiş ayak bileği botları, siyah deri ceketler ve üçgenler, zikzaklar, pastiller ve şimşekler gibi geometrik baskılı giysiler gibi Neon renklerin kullanımı moda haline gelmiştir. Bu dönemin sokak stili daha çok diskotek ortamını andırmış ve patenci modası, birçok eski Varşova Paktı ülkesinde gençler arasında özellikle popüler olmuştur (**Bkz. S.89, Resim 55**). Sovyet giyim endüstrisinin aksine Rus kadınları, giyimde parlak ve dayanıklı sentetik malzemeler tercih etmişlerdir. Sovyet sonrası sokak stilinde dar kesimler popüler olmuş; cinsellik yasağından bıkmış kadınlar, evrensel olarak moda haline gelmiş streç ceketler ve dar kot

¹³⁹ C. Ecevit, *Küreselleşen Dünyada Çok Uluslu Şirketler Ve Politik Risk*, Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ve Küreselleşme Ana Bilim Dalı. İstanbul, 2008, s. 3.

pantolonlar kombini kullanmışlardır. Dönemin genç erkekleri de kot, t-shirt, geniş omuzlu ceketler modasına uymuştur. Orta yaşa çıktıkça kot pantolonlar veya eşofmanlarla kombinler devam etmiş; ek olarak çok sayıda küçük cepleri olan gömlek ve izci yeleği ile süslenerek eşyalarını taşımak amaçlı küçük bir el çantası ile kombinlenmiştir¹⁴⁰ (Bkz. S.90, Resim 56).

Resim 55. 1990'lar Rusya'da Genç Nüfus Modası

Kaynak: https://www.rbth.com/arts/2014/04/13/fashion_styles_from_the_heady_1990s_34483

¹⁴⁰ İ. Federova, *Fashion styles from the heady 1990s*, Russia Beyond, 2014. https://www.rbth.com/arts/2014/04/13/fashion_styles_from_the_heady_1990s_34483 (erişim tarihi: 15.04.2019).

Resim 56. 1990’lar Rusya

Kaynak:https://www.rbth.com/arts/2014/04/13/fashion_styles_from_the_heady_1990s_34483

Sovyetler’in yıkılışı ile 1990’ların ortalarından itibaren Versace, Dior, Chanel, Fendi ve Dolce & Gabbana, Hermes gibi birçok dünya markası Rusya’da yerlerini çoktan almaya başlamıştır. Böylece 2000’li ve 2010’lu yıllarda Rus modası, genel olarak Batı trendlerini takip etmiş; ince gri veya lacivert kıyafetler özellikle profesyonel erkekler arasında popüler hale gelmiştir. Bununla birlikte, aynı zamanda ushanka veya astrakhan şapkası gibi bazı geleneksel aksesuarlar, birçok Rus vatandaşının ulusal gururunu yeniden keşfetmesi nedeniyle Batı’ya verilen tepkilerin bir parçası olarak geri dönmüştür (**Bkz. S.91, Resim57**) .

Resim 57. 2000’li Yıllarda Yeniden Moda Olan Ushanka Stili

Kaynak:<https://www.davidleslieanthony.com/artdesign-magazine-12>

Günümüzde istediklerini alabilen, giyebilen, paralı Rus kadını imajı görülmeye başlanmıştır. Vintage mağazalardan en iyi tasarımcıların etiketlerine sahip olabilen ve yarattıkları zarif kombinleri ile Rus kadınlarının varlığı bugün birçok yabancı ülkelerde görünür olmuş ve zarif Rus tasarımları tekrar günümüz modasında etkili olmaya başlamıştır (Resim 58).

Resim 58. Rus Tasarımcı Kalmanovich’in 2000’li Yıllarda Hazırladığı Bir Tasarım

Kaynak:<https://www.wmagazine.com/story/russian-style-icons>

3. RUS MODASININ ÇAĞDAŞ TÜRK VE DÜNYA MODASI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Türkiye’de ikameti bulunmayan yabancı şahısların veya ülke dışında oturma izni bulunan Türklerin, Türkiye’den satın almış oldukları malları ülke dışarısına çıkartmasıyla gelişen bavul ticareti 1990 yılında, Rusya Federasyonu ile beraber Beyaz Rusya, Ukrayna, Estonya, Letonya, Makedonya, Moldova ve Türkiye Cumhuriyet’lerin de katılımıyla gelişme göstermiştir. Bu ticaretin kapsamını; en başta tekstil ve tekstil ürünlerinden oluşurken deri ürünleri, gıda maddeleri, her çeşit plastik ve madeni eşyalarla beraber inşaat malzemeleri şeklindeki üretilmekte olan her çeşit ürün oluşturmaktadır. Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra ülkemizde toplum arasında “Laleli piyasası” şeklinde anılmaya başlanmıştır¹⁴¹.

Türkiye ekonomisinin can damarı haline gelen bavul ticareti ile Türkiye ve Rusya arasındaki ticari ilişkiler ağı kurulmuş ve zaman içerisinde bu ticaret şekli büyük ticaret ve ihracat potansiyeline ulaşarak bir sektör haline gelmiştir. Türkiye’den Rusya’ya giden her türlü tekstil ve diğer malzemeler, Türk ekonomisine büyük katkı sağlamış, birçok üretim tesisi kurulmuş, istihdamın artmasına katkı sağlamış, iki ülkenin arasındaki resmi ticaret hacminin artmasına neden olmuş, ülkenin içerisindeki küçük işletmelerin büyümesine ve dış pazarlara açılmalarına fırsat ve imkan sağlamıştır. Rusya ile iş yapmakta olan firmalarımız tecrübe kazanmanın yanında mağazalar açmak suretiyle markalaşmaya başlamışlardır. 1997 yılında yaşanan Asya krizinin etkisi ve 1998 yılında yaşanan ekonomik krizin de etkisiyle bavul ticareti darbe almıştır. Krizden etkilenen Ruslar, Türkiye yerine Çin, Polonya, Birleşik Arap Emirlikleri gibi ülkelerin ucuz mallarına yönelmiş, Rus hükümetinin uluslararası kuruluşlarla (IMF, DTÖ vb.) yaptığı müzakerelerle kayıt dışı ekonomi ve bavul ticareti konusunda sınırlama getirmesi, Rus üreticilerinin güçlenerek bavul ticaretine karşı kampanyaların başlatılması, bavul ticareti ile ülkeye

¹⁴¹ I. Zınnırov, *Tataristan Tüketicilerinin Tekstil Ürünlerinde Satın Alma Tercihleri Ve Türk Tekstil Ürünlerine Karşı Eğilimlerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Uluslararası İşletmecilik Programı Yüksek Lisans Tezi. İzmir, 2010, s. 120.

giren ürünlerin kalitesine yönelik çıkan şüpheler, batılı ve Türk birçok girişmcinin Moskova'da mağaza açarak talebin düşmesi de sektörün bitişinde etkili olmuştur¹⁴².

Yaşanılan ekonomik krizlerden sonra gelişen Rusya Federasyonu'nun nüfusu, gelişmiş ülkeler gibi azalan bir trend izlemeye başlamıştır. Ülke nüfusu şehirleşmiş, zenginleşmeye başlamıştır. Tıpkı Batılı toplumlardaki gibi tüketim alışkanlıkları edinmeye başlayan Rusya'da alışverişin iki merkezi ortaya çıkmıştır; Moskova ve St. Petersburg. Gittikçe büyüyen orta sınıfın tüketimdeki payı artmış, yüksek kaliteli ürünlere talep artmıştır. Menşe ülkeler, nüfusun yaptığı alışverişte etkili olmaya başlamıştır¹⁴³. Bu arada bavul ticareti ile giden ucuz ve kalitesiz ürünlerden dolayı Türk menşeli ürünlerin imajını düzeltmek için Rus pazarına kaliteli Türk ürünleri sürülmeye başlanmıştır.

Moda algısının ve alım gücünün yükseldiği Rusya'ya son moda ve özgün tasarımı ürünler sunan Türk hazır giyim sektörü, son yıllarda imajını iyileştirmiş, kalite algısını yükseltmeyi başarmıştır.

Öte yandan günümüz dünyasında, dünyaca ünlü yıldızlar da dâhil pek çok moda takipçisi, Rus'lardan ilham alan tarzlara ilgi göstermeye başlamıştır. Genellikle bele vurgu yapan uzun etekli, kürk şapkalar, eşarplar, çiçek baskılar, danteller ve işlemler gibi feminen silüete sahip tasarımlar yeniden ele alınmaya başlanmıştır. Küreselleşen dünyanın içinde yer alan Türkiye'de bu modadan etkilenmeye başlamıştır. Parlak çiçek desenleri, saçaklı yün atkılar olan Pavlovsky Posad eşarpları ve Khokhloma tasarımları Rus halk sanatının etkisi ile yeniden tasarlanarak moda olmaya başlamıştır (**Bkz.** S.94, Resim 59, 60).

¹⁴² Zinnırov, a.g.e., s. 118-120.

¹⁴³ İTKİB, *Hazır Giyim ve Konfeksiyon Sektörü Açısından Rusya Federasyonu 2015*, (erişim tarihi: 15.04.2019).

Resim 59. Yeni Dönem Khokhloma Tasarımı

Kaynak:<https://tr.volgaproject.net/moda/70476-sovremennoe-plate-v-russkom-stile-vyshivka-aksessuary.html>

Resim 60. Pavlovsky Posad Eşarpları

Kaynak:<https://www.pinterest.it/pin/720083427896347947/>

Türkiye'nin kozmopolit yapısı, geçmişten bugüne eşsiz bir yaratıcı sahneye sahip olmuştur. Doğu ve Batı kültürünün bir sentezinden gelmesi ve modernitenin yanyana gelmesine kadar, modanın yaratıcıları burada çizecekleri çok çeşitli etki ve ilhamlara sahip olmuştur. Avangard Rus modasının nasıl ki dünya modasında tekrar yerini almaya başladıysa, bu fikirlerin etkisinde Türk tasarımcılar da şık, zarif ve cesur avangard tasarımları ile moda sektöründe yerlerini almıştır. Birçok Türk tasarımcısı; geleneksel Rus ve Türk işlemeli danteller, mütevazi silüetler, köylülerin hayatından bahseden modeller, kadife, kürk ve kapitone kumaşlarla bolluk hissi veren tasarımlar üretmeye başlamıştır (Resim:61 **Bkz.** S.96, Resim:62,63). .. Dokulardaki kontrast – dantel ve nakıştan, yırtma ve tabakalı kumaşlara nispeten ayrılmış bir renk düzenine yeni derinlikler katan bu tasarımlar, dünya modasında da sık sık tercih edilmiş ve tarihi figürlerden ilham alınarak tasarlanmıştır (**Bkz.** S.97, Resim:64,65). Rus kültürüne ve modasına olan ilgi, tarihsel olarak zaman zaman düşüş gösterse de hiçbir zaman kaybolmamıştır.

**Resim 61. Bora Aksu'nun Rusya'nın Büyük Düşesi Olga'dan İlham Alarak
Yaptığı Tasarımlar-Mercedes Benz İstanbul Moda Haftası-2017**

Kaynak:<https://www.globalblue.com/destinations/turkey/turkeys-vibrant-fashion-scene/#slide1>

Resim 62. Türkiye’de Sokak Modasında Rusya Etkisi-2019

Kaynak:https://www.instagram.com/ladyform_moda/

Resim 63. Türkiye’de Sokak Modasında Rusya Etkisi-2019

Kaynak:https://www.instagram.com/ladyform_moda/

Resim 64. Türkiye’de Sokak Modasında Rusya Etkisi-2019

Kaynak: https://www.instagram.com/ladyform_moda/

Resim 65. Türkiye’de Sokak Modasında Rusya Etkisi-2019

Kaynak: https://www.instagram.com/ladyform_moda/

SONUÇ

20. Yüzyıl'da dünyada yaşanan toplumsal olaylar dönemin moda anlayışında köklü değişimlere sebep olmuştur. Toplumsal hayatın bir parçası moda, endüstri devrimi ile beraber artan modernleşme, politik çatışmalar, savaşlar ve devrimlerin etkisinde evrilmesiyle günümüzdeki şeklini almıştır. Endüstri ile beraber sanayi ve teknolojinin de ilerlemesi, ülkelerin yeni kaynak arayışlarına zemin hazırlamıştır. Bu doğrultuda ekonomik anlamda güçlenen ülkeler, değişen güç dengeleri sebebiyle aralarında anlaşmazlıklar ve savaşlar yaşamışlardır.

20. Yüzyıl öncesinde sadece sınıfsal bir simge olarak kullanılan moda, bu yüzyıl itibarıyla özellikle Fransız Devrimi'nin etkisiyle topluma mal olmuş, ortaya çıkan toplumsal olaylar doğrultusunda sürekli olarak gelişim ve değişim göstermiştir. Moda da sanat gibi politik ve kültürel olaylardan beslenmiştir. 20. Yüzyıl başlarında yaşanan iki büyük dünya savaşı ile kültürel simge ve öğeler önem kazanmış ve moda trendlerinde yerini almaya başlamıştır. Bu yüzyılın gebe kaldığı bu büyük iki dünya savaşları, büyük devletlerin özellikle Osmanlı Devleti'nin çöküşü ve Ekim Devrimi, tüm dünyada etkisini gösteren öğrenci, gençlik ve halk hareketleri, Sovyetler Birliği'ni dağılması vb. olaylar moda hareketlerini yönlendirmiştir.

Bu tez kapsamınca ortaya çıkan tabloda; 20. Yüzyıl'da yaşanan tüm bu hareketliliğin moda'da silüet, renk, süsleme, malzeme, kumaş, aksesuar anlamında belirgin bir değişim göstermesine sebep olduğu görülmüştür.

Çöküş döneminin son zamanlarında Osmanlı Devleti'nde yaşanan moda hareketliliği de Türk giyim kültürünün trend olmasına sebep olmuş; özellikle Osmanlı kadını yurt dışındaki moda hareketliliğinden nasıl etkilenmişse aynı şekilde Türk giyim kültüründen de Avrupalıların etkilendiği gözlemlenmiştir. Bu dönemde Avrupa'da kullanılan harem pantolonlar, kaftan tarzı ceketler, Türk türbanları, altın varaklı işlemler, ipek, kadife, saten kumaşlar dikkati çekmiştir.

1905 Rus Devrimi ve Ekim Devrimi ile dünyada Rus modasına ilgi başlamış, Rusların hava şartlarından dolayı çok sık kullanmak zorunda kaldığı kürkler, ivme

kazanmıştır. Bu dönemde Rus başlıkları, yakalarda, etek ve kol uçlarında kürk detayları bulunan giysiler ve kabanlar, bele vurgu yapan bluz ve elbiseler, elbiselerde kullanılan geleneksel Rus süslemeleri modada trend haline gelmiştir. 1910'lu yıllarda Fransız tasarımcı Paul Poiret, Rusya'daki gezisinden etkilenmiş ve o dönem tasarımlarında Ukrayna nakış ve Kazak botlarını Paris modasında trend haline gelmesine sebep olmuştur.

Ekim Devrimi'nden sonra ise Rus tasarımcılar, Doğu ile yapılan ticaretten elde edilen sermaye ve bilgi birikimi ile Avrupa'daki baskı teknolojisi ve tasarımda değişimin adresi olmuştur. Dekoratif sanatlarda naturalist tarzda baskılı tekstil üretimi, Art & Craft, Art Nouveau ve Konstrüktivist tarzlarıyla dönem modasına imzasını atmıştır. Sosyalist görüşü benimseyen Rus sanatçılar kendi tarzlarını oluşturmaya ve fikirlerini tasarımlarına yansıtmaya önem vermiştir. Eski düzenin yıkıntıları üzerine kurulan dinamik ve refahlık içinde sürececek bir hayatın düşüncelerini temel alan tasarımlar oluşturmuşlardır. Konstrüktivist ve avangard akımın özelliklerinden asimetrik düzen, geometrik yapı, ritim, fotomontaj teknikleri ile renk uygulamalarını Bolşevik modasına imzasını atan yerli tasarımcılardan Popova ve Stepanova tasarımlarında kullanmıştır¹⁴⁴. Özellikle 1950'li ve 60'lı yıllarda kürk şapkalar, botlar, işlemeli bluzlar, Konstrüktivist tasarımlar dünya tarafından çok iyi tanınan Yves Saint Laurent gibi birçok moda tasarımcısı tarafından kullanılmaya başlanmıştır.

I. ve II. Dünya Savaşı sıralarında yaşanan buhranda keskin değişimler meydana gelmiş, kadınlar iş hayatında daha fazla görünür olmuş; ekonomik sıkıntılar yaşandığından sade, hareket kolaylığı sağlayan, vücut hatlarını belli etmeyen, kir saklayan koyu renkli elbiseler dönemin moda trendleri arasına girmiştir.

50'li yıllarda savaşın bitmesi ve birçok sanat akımının doğması dünya modasına renkli bir değişim katmıştır. Tüketim toplumunun kurallarının ortaya atıldığı bu dönemde, Elvis Presley ile esen rock'n roll rüzgarı ve modası toplumun her kesimini etkilemiştir. 60'lı yıllarda ise Vietnam Savaşı vb. olaylara tepki göstermek amaçlı ortaya çıkan hippiler; el işlemeli ve püsküllü giysileri, vintange

¹⁴⁴Yıldırım, Leyla. Sakalauskaitė, Jovita., a.g.e., s. 32.

kolye ve takıları, bandanaları, gözlükleri, çok renkli ve çiçek desenli kıyafetleri ile dönemin moda anti moda trendini yaratmıştır. Aynı zamanda Modlar, Dazlaklar, Reggae, Rasta ve Punk gibi alt kültürü temsil eden grupların da etkili olduğu bir dönem olmuştur. Yine aynı dönemde Op – Art ve Pop Art modasının da Avrupa’da yükseldiği görülmüştür.

1970’li yıllarda politik ve çevre sorunlarından dolayı da yükselişe geçen öğrenci ve gençlik hareketleri modayı etkilemiş; otoriteye başkaldıran gençler, yeni varoluş biçimleri arayışına girmiştir. Bu dönem gençler, doğadaki tüm renklerden etkilenecek çok renkli giyimleriyle sokak modasını ve yüksek modayı etkilemiştir. 80’li yıllarda dünyada yaşanan ekonomik kriz, moda sektöründe bir takım kısıtlanmalar yaşanmasına sebep olmuştur. Bu dönem 60’lı yılların modası tekrar canlandırılmış ve dönemin ikinci yarısında ise ekonomik kriz etkisiyle de rüküşlüğü hâkim olduğu ‘Ne bulursan giy çık’ temasında rüküşlük ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda spor taytı, tozluklar ve vücudu saran, neon renklerdeki giysiler moda olmuştur.

1990’lı yıllarda, bir önceki 10 yılın aksine Minimalist temada ‘cool’ olma tavrı ortaya çıkmıştır. Dönemin avangart tasarımları günümüz moda anlayışına yaklaşmıştır. 90’ların sonlarında yıkılan Sovyetler Birliği ile dünyanın birbirine yakınlaşması adına yeni bir dönemi yaratmıştır.

Bu dönemde teknolojinin hızlı gelişimi, haberleşmenin kolaylaşması, globalleşmenin önünü açmıştır. Sınırların yok sayıldığı 2000’li yıllarda bu etki ile artık bütün dünyanın birbirinden haberdar olduğu ve etkilendiği, herkesin kendi tarzını yaratabildiği bir moda anlayışı gelişmiştir. Günümüzde birçok tasarımcının artık rahatlığı hedeflediği ve geçmiş yılların hikâyelerinden esinlenerek yarattığı koleksiyonlar, dünya çapında aynı zamanlarda izlenebilmektedir. Bu dönemde Rusya Federasyonu ise yaşanan ekonomik kriz ve globalleşmenin de etkisiyle Batı’lı ülkelere etkilenmiş, kültürel olarak değişim ve dönüşümler yaşamıştır.

Türkiye ve diğer Asya ülkeleri ile başlayan bavul ticareti, Rus’ların moda anlayışlarında değişimlere sebebiyet vermiş, fakat ellerine geçen kumaşların kalitesizliği bir süre sonra sorun yaratmıştır. Ekonomik krizi atlaman Rusya,

günümüzde gelişmiş ülkeler gibi azalan bir trend le karşımıza çıkmıştır. Batılı ülkeler gibi tüketim alışkanlıkları edinmeye başlayan Rusya'nın büyük şehirlerinde alışverişin merkezleri oluşmaya başlamıştır. Türkler de Rusya'da bavul ticareti dönemindeki kalitesiz ürünleri piyasaya sunmasıyla oluşan kötü imajını düzeltmek için daha kaliteli ürünler sunmaya başlamıştır.

2000'li yıllarda, Rus tarzından ilham alan moda koleksiyonları tekrar yükseliş göstermiştir. Bunların arasında dünyaca ünlü tasarımcılardan Roberto Cavalli, Chanel, Karl Lagerfeld, John Galiano, Valentino, Dolce & Gabbana sayılabilir. Yine dünyaca ünlü Türk moda tasarımcıları arasında Bora Aksu, Erdem Moralioglu, Mehtap Elaidi gibi isimler Rus tarzından ilham alarak yarattığı tasarımlarıyla konuşulmuştur. Bu tasarımlar, dünyanın her yerine etki ettiği gibi küresel dünya içinde yer alan Türkiye'de de etkili olmuştur. Günümüzde gündelik hayatta ve gece hayatında da Rus tarzının bele vurgu yapan elbise ve etekleri, yerel Rus işlemleri, çiçekli desenleri, şalları sık sık kullanılan tasarımlar arasına girmiştir.

Tez boyunca yapılan araştırmalar, dünyada yaşanan toplumsal olayların oluşturduğu trendlerin modaya da yansıdığını ortaya koymuştur. Yaşanan toplumsal olaylar bölgesel temelli de olsa, benzer kültüre sahip olan ülkelerin bunlardan etkilendiği ve modayı etkilediği görülmüştür.

KAYNAKÇA

Kitap

- Agamben, G. **Kutsal İnsan Egemen İktidar ve Çıplak Hayat**, Translated by İsmail Türkmen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2017.
- Aktaş, C., **Kılık-Kıyafet ve İktidar**, İz Yayıncılık, İstanbul, 2018.
- Altınay, H. ve Yüceer, H. **Moda ve Tarihi**, Kadioğlu Matbaası, Ankara, 1992.
- Antmen, A. **20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar**, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2008.
- Aras, G., **Avrupa Birliği ve Dünya Pazarlarına Uyum Açısından Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sektörünün Rekabet Yeteneği**, Mart Matbaası, İstanbul, 2006.
- Arı, S., Bilgin, H. ve Karabulut, G., **Türk Hazır Giyim Sektöründe Rekabet Gücü Analizi ve Rekabet Gücü Arttırıcı Politika Önerileri**, Kitap Matbaacılık, İstanbul, 2004.
- Barbarosoğlu, F. K., **Modernleşme Sürecinde Moda ve Zihniyet**, İz Yayıncılık, İstanbul, 2004.
- Baydar, O., Özkan, D., (Eds.), **75 Yılda Değişen Yaşam ve Değişen İnsan Cumhuriyet Modaları**, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999.
- Berkes, N., **Türk Düşününde Batı Sorunu**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2015.
- Bischoff, N. V., **Ankara Türkiye'deki Yeni Oluşun Bir İzahı**, Translated by Burhan Belge, Ulus Basımevi, Ankara, 1936.
- Bryant, J. ve Harel, M. C., **The Fashion File**, Grand Central Publishing, İspanya, 2010.
- Clarke, S., **Textile Design**, Laurence King Publishing, Londra, 2011.

- Dereboy, E. J., **Tablolarla Kostüm Tarihi**, Format Matbaacılık, İstanbul, 2012.
- Dölen, E., **Tekstil Tarihi**, Marmara Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1992.
- Ergür, A., **Tekstil Terimleri Sözlüğü**, Boğaziçi Yayınevi, İstanbul, 2002.
- Eroğlu, H. **Türk İnkılap Tarihi**, Savaş Yayınları, Ankara, 1990.
- Fogg, M., **Modanın Tüm Öyküsü** (Çev. E. Gözgül), Hayalperest Yayınları, İstanbul, 2014.
- Givry, V. D., **Sanatın Yakın Dostu Moda**, P Sanat Kültür Antika, İstanbul, 1998-1999.
- Görünür, L., **Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Döneminden Kadın Giysileri**, Sadberk Hanım Müzesi, İstanbul, 2011.
- Gürsoy, T., **Giyim Kültürü ve Moda**, Umar İletişim Hizmetleri, İstanbul, 2010.
- Harris, J., **5000 Years of Textiles**, British Museum Press, Londra, 1993.
- Hill, C., **Lenin and the Russian Revolution**, Hodder & Stoughton Limited, Londra, 1947.
- Houze, R., **The Design History Reader**, In Design Reform, 1820-1910, Eds. Grace Lees-Maffei ve Rebecca Houze, 53-69, Berg, New York, 2010.
- Jackson, L., **Twentieth-Century Pattern Design**, Princeton Architectural Press, Newyork, 2002.
- James, L. ve Amy, D. L. H., **Costume and Fashion: A Concise History**, Thames & Hudson, Londra, 2012.
- Killi, S., **Atatürk Devrimi**, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2008.
- Koga, R., **20th Century-First Half** (Eds. Akiko Fukai). Taschen, Köln, 2002.
- Koloğlu, O., **İslam'da Başlık**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1978.

- Komşuoğlu, Ş., İmer, A., Seçkinöz, M., Alpaslan, S. ve Etike, S., **Resim II Moda Resmi ve Giyim Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1986.
- Kuban, D., **Çağlar Boyunca Türkiye Sanatının Ana Hatları**, Yapı ve Kredi Bankası Yayınları, İstanbul, 2004.
- MacCarthy, F., **British Design since 1880 A Visual History**, Lund Humphries, Londra, 1982.
- Martin, R., **Fashion and Surrealism**, Thames and Hudson, Londra, 1989.
- McDermott, C., **Contemporary Design: Date 1900-Today**, Design Museum, Carlton Books, Londra, 2008.
- Meriç, C., **Bu Ülke**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012.
- Onur, N., **Moda Bulaşıcıdır** (1. Basım), Epsilon Yayınları, İstanbul, 2004.
- Ormanlar, Ç., **75 Yılda Değişen Yaşam Değişen İnsan: Cumhuriyet Modaları**, Türkiye Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999.
- Orsborne, A., **Moda Geçmişten Günümüze Giyim Kuşam ve Stil Rehberi**, Çev.: Duygu Özen, Kaktüs Yayınları, İstanbul, 2013.
- Önder, M., **Şaheserler Konuştukça**, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1995.
- Özer, İ., **Osmanlıdan Cumhuriyete Yaşam ve Moda**, Truva Yayınları, 2009.
- Sağocak, M., **Tasarım Tarihi Endüstri Tasarımında 250 Yıl**, Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayını, Bursa, 2003.
- Şahin, Y., **Türkiye’de Kadın Silüetinde Moda Anlayışı ve Değişimleri**, Dokuz Eylül Üniversitesi G.S. F. Yayınları, İzmir, 2006.
- Sevin, N., **On Üç Asırlık Türk Kıyafet Tarihine Bir Bakış**, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları, İstanbul, 1973.
- Stegemeyer, A., **Who’s Who In The Fashion**, Fairchild Publ, America, 2004.

Tanılı, S., **Uygarlık Tarihi**, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2016.

Tansuğ, S., **Çağdaş Türk Sanatı**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996.

Tezcan, H., **Osmanlı Sarayının Çocukları, Şehzadeler Ve Hanım Sultanların Yaşamları, Giysileri**, Mas Matbaacılık, İstanbul, 2006.

Waresquiel, D. E., **İsyankar Yüzyıl**, Çev.: İ. Yerguz, Sel Yayıncılık, İstanbul, 1999.

Watson, L., **Modaya Yön Verenler**, İMA-Güncel Yayıncılık, İstanbul, 2007.

Sürekli Yayınlar

- Acar, K., **1905 Rus Devrimi'nin Genel Bir Değerlendirilmesi**, Divan Disiplinler Arası Çalışma Dergisi (Celal Bayar Üniversitesi), 13, 24, 2008.
- Akbostancı, İ., **20. ve 21. Yüzyıllarda Tekstil Baskı Tasarımı ve Üretiminin Değişen Tanımı**, Sanat Tasarım Dergisi, 2014, 31-41.
- Aydın, R., **Türk Modernleşmesinde Bir Görünüm ve Değişim Temsili Olarak Kıyafet**, Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi, 59, 2018.
- Aysal, N., **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Giyim Ve Kuşamda Çağdaşlaşma Hareketleri**, Çağdaş Türkiye Araştırmaları Derneği, 2011, 3-32.
- Bulut, R., **SSCB'nin Dağılması ve Rusya Federasyonu'nda Serbest Piyasaya Geçiş**, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 1, 2, 2014, 7-19.
- Canşen, E., **Sovyetler Birliği'nden Rusya Federasyonu'na Doğru Değişimin Yan Etkileri**, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 24, 2011, 79-88.
- Gökdu, A., **1861 Rus Toprak Reformu ve Etkileri**, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1, 2017, 1-12.
- Hann, M.A ve Ogle C., **Tekstil ve Makine Dergisi**, Moda Sürekli Bir Değişim Süreci, 1989, 208-209.
- Koca, E. ve Koç, F., **Güzellik Yarışmalarının Türkiye'deki Moda Bilincinin Oluşumuna Etkileri**, Acta Turcica-Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi 2, 1, 2010.
- Kök, R. ve Çoban, O., **Türkiye Tekstil Endüstrisi ve Rekabet Gücü: AB Ülkeleriyle Karşılaştırmalı Bir Analiz Örneği, 1989-2001**, İktisat, İşletme ve Finans Dergisi, No. 228, 2005.

- Kumğanbey, J. ve Karajan, K., **Ekim Devrimi'nin Kazakistan Tarihi Üzerine Etkisi**, Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2012.
- MEGEP, **Moda**, Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi, 37, 2008.
- Öndoğan, Z., **1940'tan 1960'a Kadar Moda**, Tekstil ve Konfeksiyon Dergisi, 5, 1993.
- Özüdoğru, Ş., **Modern Sanat Akımları ve Moda**, İdil Dergisi, 2013.
- Şahin, Y., **Topkapı Sarayı Müzesinde Bulunan Bir Grup Kaftanın Dikiş Kalıpları ve Anadolu Giysileriyle Benzerlikleri**, Folklor Edebiyat Dergisi (Başkent Matbaası), 37, 2004, 197-233.
- Uyanık, S. ve Çelikel, D. C., **Türk Tekstil Endüstrisi Genel Durumu**, Teknik Bilimleri Dergisi, 2019: 32-41.
- Vural, T. ve Ağaç, S., **XIX. Yüzyıldan Günümüze Giyim Modası**, Tekstil & Teknik 10, 109, 1994, 90-94.
- Yağlı, S., **Gündelik hayatın bir alanı olarak moda aracılığıyla kültürün yeniden inşası**, İstanbul Arel Üniversitesi, İletişim Fakültesi İletişim Çalışmaları Dergisi, 2013.
- Yapp, N., **Fotoğraflarla 20. yy. Sosyal Tarihi**, Sayı: 10. Literatür Yayınları, Almanya, 2005.
- Yıldırım, L. ve Sakalauskaite, J., **Devrim Sonrası "İlk Sovyet Modası'nın" Oluşturulmasına Popova ve Stepanova'nın Konstrüktivist Yaklaşımlarının Etkisi**, Yedi, DEÜ GSF Dergisi, 2011, 31-39.

İnternet Kaynağı

Ağaç, S., Çivitçi, Ş. ve Boğday, S., B., **Cumhuriyet'ten Günümüze Kadın Giyim Kültüründeki Değişimler Üzerine Bir Araştırma**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.<http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/A%C4%9EA%C3%87-Saliha-%C3%87%C4%B0V%C4%B0TC%C4%B0-%C5%9Eule-BO%C4%9EDAY-SAY%C4%9EILI-Ba%C5%9Fak-CUMHUR%C4%B0YET%E2%80%99TEN-G%C3%9CN%C3%9CM%C3%9CZE-KADIN-G%C4%B0Y%C4%B0M-K%C3%9CLT%C3%9CR%C3%9CNDEK%C4%B0-DE%C4%9E%C4%B0%C5%9E%C4%B0MLER-%C3%9CZER%C4%B0NE-B%C4%B0R-ARA%C5%9ETIRMA.pdf> (erişim tarihi: 20.03.2019).

Akyüz, A., **20. yüzyılın ilk Büyük Devrimi**, 2013, <http://www.atilimhaber.org/2013/11/08/20-yüzyilin-ilk-buyuk-devrimi-1905-1907-devrimi> (erişim tarihi: 09.04.2019).

Atik, A. H., **Pamuklu Dokuma Sektör Araştırması**, Ağustos 2001. http://www.kalkinma.com.tr/data/file/raporlar/ESA/SA/2001-SA/SA-01-02-08_Pamuklu_Dokuma_Sektoru.pdf (erişim tarihi: 14.03.2019).

Çeliksap, S., **Giyim ve Modanın Kısa Öyküsü**, Dergipark. 2015. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/357980>. (erişim tarihi: 19.02.2019).

Ehram, H., **Tekstil Bilgi**, 2016, <https://tekstilbilgi.net/tekstil-nedir.html>. (erişim tarihi: 11.02.2019).

Federova, İ., **Fashion styles from the heady 1990s.**, Russia Beyond. 2014. https://www.rbth.com/arts/2014/04/13/fashion_styles_from_the_heady_1990s_34483 (erişim tarihi: 15.04.2019).

- Şahin, Y., **19. Yüzyıl Türk Kadın Giyiminde Avrupa Modasının Etkileri - Bedenle Yüzleşme**, Research Gate, 2016, https://www.researchgate.net/publication/301227808_19_YUZYIL_TURK_KADIN_GIYIMINDE_AVRUPA_MODASININ_ETKILERI-BEDENLE_YUZLESME_Influences_of_European_Fashion_on_Dresses_of_19th_Century_Turkish_Women_-_Confronting_the_Body (erişim tarihi: 18.03.2019).
- Tatari, B., **O'nun Stili**, <http://www.tempomag.com.tr/detail/onun-stili> (erişim tarihi: 19.03.2019).
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, **Tekstil ve Giyim Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, 2011. http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/08_TekstilveGiyimSanayii.pdf (erişim tarihi: 14.03.2019).
- Tekstil ve Konfeksiyon Sektörü**, 2015. <http://www.tekstildershanesi.com.tr/bilgi-deposu/tekstil-ve-konfeksiyon-sektoru.html> (erişim tarihi: 14.03.2019).

Diğer Kaynaklar

- Algan, K. Ş., 19. Y.Y. Osmanlı Saraylarında Kullanılan Kumaşlar ve Bu Kumaşlarda Hereke Fabrika-i Hümayunu'nun Yeri ve Günümüze Yansımaları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.
- Artukoğlu, N., Popüler Kültür ve Moda Etkileşimi, Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.
- Benli, F., 1960' lı Yıllardan Günümüze Kadar 18-40 YaşKadın Giyiminde Moda Değişkenliği ve Giysiyi Tamamlayan Aksesuarlar, Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.
- Dayı, H., 1990 Sonrası Türk Moda Fotoğrafında Genel Eğilimler, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, 2006.
- Ecevit, C., Küreselleşen Dünyada Çok Uluslu Şirketler Ve Politik Risk, Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler ve Küreselleşme Ana Bilim Dalı, 2008.
- Erel, E. N., Moda Fotoğrafında Kurgu, Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- Foglar, C., Etik Moda Tasarımı: Bir Trend Mi, Bir Gelecek Hareketi Mi?, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.
- Gerçek, M., Fransız Devriminden İtibaren, Sanayi Devrimi, I. ve II. Dünya Savaşları ve Sovyet Devriminin Avrupa Kadın Giyimi Üzerindeki Etkileri, Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tekstil Ve Moda Tasarımı Anasanat Dalı, 2006.
- İmre, M., Tarihsel Gelişim İçerisinde Moda, Ayakkabı ve İnsan İlişkileri, Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

- Koçyiğit, R., **1917 Bolşevik Devriminin Osmanlı Mebuslar Meclisi ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki Yankıları**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- Mahir, İ. E., **Fashion and Women in the Istanbul of the Armistice Period, 1918-1923**. Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, 2005.
- Özalsan, S., **1970-1990 Yılları Arasında Sinemanın Toplumsal Ve Sosyolojik Açıdan Moda Üzerindeki Etkileri**, Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.
- Saygılı, H., **1905 Rus Devriminin Osmanlı İmparatorluğuna Etkileri**, Yüksek Lisans Tezi.İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2012.
- Taştepe, Ç.,**Moda Fotoğraflarındaki Giysi İmgelerinin Tüketiciler Tarafından Algılanmasına Yönelik Göstergebilimsel Bir Araştırma**, Yüksek Lisans, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2014.
- Üşenmez, M. S.,**Toplum ve Moda Etkileşimi**, Doktora Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi , Sosyal Bilimler Enstitüsü,. 1992.
- Yetmen, G.,**Türk Toplumunda 1960'lı Yılların Yaşam Tarzı Dinamiklerinin Kadın Dış Giyim Modasına Etkileri**, Sanatta Yeterlilik Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, 2011.
- Zınnırov, I., **Tataristan Tüketicilerinin Tekstil Ürünlerinde Satın Alma Tercihleri Ve Türk Tekstil Ürünlerine Karşı Eğilimlerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma**, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Uluslararası İşletmecilik Programı, 2010.

ÖZGEÇMİŞ

16 Eylül 1987 tarihi İstanbul İli Beyoğlu ilçesi doğumluyum. 2005 yılında Beykent Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Moda ve Tekstil Tasarımı bölümünü kazandım. 2009 Haziran ayında Central Saint Martin's (Londra) Üniversitesinde Fashion Art'ta İngilizce eğitimi aldım. Aynı yıl içerisinde Lasalle Collage'de stilistik ve modelistik eğitimini aldım ve 2010 yılında lisans eğitiminden mezun oldum. 2010 - 2011 yılları arasında Londra'da eğitim gördüm. 2012 yılında Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tekstil Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans eğitimine başladım.

Zeynep Gökçe YAŞAR